

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

COLUMBIA LIBRARIES OFFSITE

CU55093302

R128 .M54 1832

Mkhitaray Bzhshkapet

Columbia University
in the City of New York

LIBRARY

GENERAL LIBRARY

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ

Ն Ը Խ Ն Ե Ը Յ

ՄԽԻԹԵՐ ՀԵՐԸՅԻ

Columbia University
in the City of New York

LIBRARY

GENERAL LIBRARY

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ

Ն Ը Խ Ն Ե Ը Յ

ՄԻՒԹԵՐ ՀԵՐԸՅԻ

ՄԻՒԹԵՐԸ

ԲՈՂԱԳԵՏԻ ՀԵՐԸՑԻՈՅ

ՋԵՐՄԱՆՑ

ՄԻՒԹԵՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԴԵԱՄԲԳ ԵՒ ԾԱԽԻԻԳ

ԱԶՆՈՒԱԿԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՉԷԼԵՊԻ ՏԻԶԵԱՆ

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ

ՅԱՄԻ 1832 ՌՄԶԱ

mechilthar of Her

R
128
.1754
1832

28.31424

~~892.2146~~
~~X~~

ԱՌ ԸՆԹԵՐՑՈՂՍ

Որպէս զլուովագունից 'ի մերոց արանց բարգաւ
 ւաճելոց յաղգս աղգս առաքինութեանց և 'ի պերճ'
 գիտունս զարգացելոց, նոյն և զմատենագրիս Սիւ-
 թարայ որ 'ի Հեր աւանէ՝ զհանգամանս կենացն գո-
 ղացաւ 'ի մէջ վրիպագործ ժամանակն : Այլ եթէ
 բարեկամք առն քաջ երաշխաւորք իցեն վարուց նո-
 րա , ո՞ այլ որ քան զՍիւթարս մեր գովելի հանդի-
 սասցի յասպարէզ առաքինութեց : Օ՜ ի առ ժամա-
 նակօք մեծաց լաթողիկոսացն՝ լերսիսեանց և Վրի-
 գորեանց կեցեալ սորա , և ընդ նոսա զուրո սիրոյ բա-
 րեկամութեան պնդեալ , զկշիռ փոխարինին առաքի-
 նութեանց իւրոց և զիմաստասէր բարոյիցն ընկալաւ
 զանկեղծ սէր նոցա : Որոց կամեցեալ իսկ թողուլ
 յետնոցս անջինջ արձանագիր զսիրոյ իւրեանց և ըզ-
 մեծարանաց առ անպիսի այր մեծարոյ , առաջինն
 զքնաղ քերդածն իւր { } ԱՂԱԳՍ ԵՐԿԵՒՑ ԵՒ ԶԱՐ-
 ԴՈՒՑ ՆՈՐԱ ընծայեաց սմին , ընդ բժշկական ճար-
 տարութեանն և զաստեղագիտուն Բախրութակս նորա
 դրոշմելով 'ի զուլս քերդունն : Իսկ երկրորդն , զի մի
 անյիշատակ ելցէ յաշխարհէ այրն ծայրացեալ յուս-

մոնս իւրոյ ժամանակին , բռնադատեաց զնա յայս երկասիրութի . որով և ոչ ինքն միայն հայրապետն դիւրանսաց լսողութի նորա և հայրենասէր բարուցն գտաւ երախտապարտ , այլ և զմեզ գլխովին ինքեան և քաջի մատենագրիս կալաւ երախտապարտս :

Օ բժշկական ճարտարութի օրինակագրիս Թռ ղովմբ հմտացելոցն արուեստին զճշգրիտ քննութեն բերել 'ի վերայ զդատալճիւ . բայց մեզ ընդ անհաս ըին մատենայած հմտութի առնն զարմանալ է , որ 'ի վեր և 'ի վայր 'ի մատենին գտանեմք յիշատակեալ զճարտարս արուեստին որ 'ի համազգեաց , որ 'ի Յու նաց , որ յարաբացւոց և որ 'ի Վարսից . յոր և օժանդակ լեալ է նմին կատարեալ վարժութի նորա 'ի լեզուս ազգացն այնոցիկ , և անխոնջ փոյթ ընթերցասիրութեանն :

Եւ Թի միանգամ զմտաւ ածեմք Թի յորում ժամանակի բարգաւաճէր այսպէս Վ խիթար , մեծ ևս զարմանաց գտանեմք պատճառս : Յայնմ ժամու , յորում բնաւ Եւրոպա , որ այսօր արփիափայլ ջահէ 'ի պայծառութի համօրէն պերճ գիտութեց , և նմ քաղաքական առաւելութիքն ամբողջականէ զտիեզերս , ծածկեալ կայր հիգաբար 'ի խաւար խորագիտուն , առ մեզ չէին թերացեալ ճաճանչք լուսապայծառ գիտութեց : Եւ արդ , աւանդ , փոխանակ փառաց մերոց չգիտեմ զինչ զմեր 'ի յայտ ածիցեն անշէջ լոյս հարցն մերոց : Բայց և այսու ոչ եթէ պարտ ինչ իցէ սրտաբեկ լքանել հարադատ որդւոցս . զի եթէ որ բնաւ խաւարեալն էին , այնչափ պայծառացան՝ զի ծագումն լուսոյ նոցա առ հասարակ ընդ տիեզերս ցալանայ , որչափ ևս դիւրագոյն իցէ գտ-

կայծեալ լոյսն 'ի մեզ, կամ զհուրն ծածկեալ ընդ
գազախով բազմարկած ժամանակին արծարծանել
վերստին . եթէ միայն հին փոյթն նորոգեսցի 'ի մեզ :
Եւ սէր հայրենի ձգեաց զմեզ 'ի բանս գուցէ ան-
պարտս , արտաքոյ տեղւոյս և ժամանակի :

Եւ որ մատենագիրս լաւ համարեցաւ զաշխար-
հիկ խօսից ժամանակին զտիպան 'ի գործ արկանել
'ի գիրս յայս , զի դիւրաւուր ինդրողացն յարդարեա-
ցէ զբանսն : Եւ զի յայնմ ժամու բազում այլազա-
ցի խօսք մոռտս գտեալ էին առ ուսմկին , վասն այ-
սորիկ յաճախ գտանին 'ի մատենիս նորամուտ բանք .
բայց սակայն և ոչ սակաւ նախնի հայաստան խօսից
նշողէն 'ի սմա վսեմութիւն :

Իսկ պահպանութե սորա , և անվթար առ մեզ
ժամանելոյ չնորհապարտս գտանիմք , որպէս և յայլն
բազումն , ազգին գաղղիացւոց : Սի յամին 1824
գտաւ գրչագիր օրինակ սորա նօտարացի գրով 'ի մա-
տենադարանն արքունի 'ի Վարիզ , առանց ինչ յիշա-
տակարանի և կամ թուականի ինչ գրչուէն . այլ 'ի
գրոցն տարազուէ և յորակէ թղթոյն կարծի գրեալ
յեթմեմետաներորդի դարուն :

Եւ այս միայն գրչագիր էր առաջնորդ մեզ յայնմ
տպագրութե . զորոյ զյայտնի թուեցեալ մեզ վրի-
պանսն ոչ ինչ խղճեցաք ուղղել առանց ինչ ազդ- առ-
նելոյ . իսկ յորս կարծիք ինչ 'ի մեզ ծնանէին , ըստ
մերոյ սովորութե հաւատարմաբար 'ի ստորեւ իջնցն
նշանակեցաք . յորս թերեւս ուրեք եղև մեզ առաւել
քան զարժանն վարել խղճմտութի . սակայն թուի
թէ ոչ այնչափ ինչ առաւել խղճմտութի յայսոսիկ
սխալեմք , որպէս սովոր է վրիպեցուցանել ձեռներէց

Համարձակութիւն. զոր և խրատեցաք յերկար դեգէ-
րանացս 'ի մատեանս երիցագունից : Եւ թէ երբեք
ըստ անհրաժեշտ պայմանի մարդկային տկարութե
վրիպեալ իցէ յաչաց մերոց ինչ 'ի կարևորաց , դիւ-
րագիւտ ներողութե յուսամք հանդիպել :

Իսկ այժմ փոյթ առն հայրենասիրի յորդորեցաւ
տալ զսա ընդ հանուր յընթերցումն համազգեաց , զի
և որդիք նախանձաւորք գտանիցին 'ի տիպ ճշգրիտ
կերպարանաց իմաստասէր հարցն առաքինեաց ըստ
իւրաքանչիւր չափու լինել պիտանի ազգին և պայ-
ծառացուցիչ . որ այն իսկ խնդութի մեծ ազգասէր
սրտի հոյակապ առնն և բարերարի , և մերոց քրո-
տանցս առաւելութիւն տրիտուր :

ՄԻՒԹԱՐԱՅ ՀԵՐԱՑԻՈՑ

ԲԻՇԿՈՒՊՆԵՆ

ՎԱՍԵՆ՝ ԵՐԵՔ ԱԶԳ ԶԵՐՄԱՆՑՆ

Ե՛ս Միսիթար հերացի տրուպս 'ի բժշկաց, որ 'ի մանկութենէ սիրող եղէ իմաստութե և բժշկական արուեստից, և վարժեցայ 'ի դպրութի արաբացւոց, Պարսից և հելենացւոց, տեսի յընթերցումն՝ որ առնոսա գրոցն, զի ունէին զարուեստ բժշկութե լի և կատարեալ ըստ առաջին իմաստնոցն. այս ինքն վստապիտութի, որ է իմաստ և վարդապետութի բժշկական արուեստից. և 'ի հայք ընաւ ոչ գտի զվարդապետութի և զիմաստ նախագիտութեն, այլ զստուծումն միայն. և այս ոչ ըստ կարգի և լի, այլ համառօտ և ծաղկաբաղ աստի և անտի հաւաքեալ, յայլ և այլ գրչաց և մտաց այլայլաժ: Լիամեցայ ըստ իմոյ կարողութեն առնել զգիրքս զայս՝ միայն վամն երեք ազգ ջերմանցն համառօտ՝ նախագիտութեամբն և ստածմամբն: () քովանդակն որ վամն արուեստի բժշկութեն իմաստութի՝ թողի. և զերեք ազգ ջերմանցս միայն հաւաքեցի, և թարգմանեցի 'ի հայ բառ: Պատճառ ունելով այսմ աշխատութե և զսէր և զյօժարութի սրբոյ և աստուածապատիւ կաթուղիկոսին հայոց տն Վրիգորի, որ մակակոյճի Տղայ:

1 Յոգինակն այս մակագիր էր յառաջապանին, ,, Բժշկական առաջադրանքն է՝ միայն վամն երեք ազգ ջերմանցն. արարեալ Միսիթարայ իմաստուն բժշկի, որ 'ի հեր քաղա

քէ ծննդեամբ. և վարժեալ իմաստութեամբն հելենացոց, հայոց, արաբացոց և Պարսից, օգնակա նութեամբն է՝: ,,

Սա որ էր առաջնորդ յաթու սրբոյն Վրիգորի՝ ուսաւորչին Հայոց . զոր տեսի ամենայնիւ սիրող իմաստութե և հմուտ : Եւ յաղագս այսորիկ յօժարեցի 'ի պէտս և 'ի յօգուտ սորա առնել զգիրքս զայս 'ի հոռոմ և յարապիկ և 'ի պարսիկ : գրեհաց , ըստ իմոյ կարողութեան և շնորհի՝ զոր ետ ինձ Խոր գիտութիւն գուցա և գրոց նոցա :

Վարդեցի և շարեցի ըստ չորից նիւթոց կարգի . զնախագիտութիւն և զստածումն նորա կարգի և բժշկութե վասն երեք ազգ ջերմերուն միայն . զբորբոսայինն և զանբորբոսն , զսուրն և զերկարօրեայն , զնուպայովն և զաննոպայն . զսեռ նոցա և զտարբերութիւն , զտեսակ և զյատուկ զպատահումն , որք զկնի հիւանդութեցն լինին :

Օ ի առին նախ բժշկական վարդապետքն զհինգ ձայն ներածութեցն Վորգիւրի յառա Լճիստոտէլի իմաստասիրի , եղին հիմն և կանոնք բժշկական արուեստին . նմանապէս և մեք շարեցաք և հաստատեցաք ըստ կարգի հին և նոր վարդապետացն , և արարաք զգիրքս զայս , և անուանեցաք ԶԵՐՄԱՆՑ ՄԻՒԹԱՐՈՒԹԻՒՆ . զի սա միութարե զբժիշկն ուսմամբ . իսկ զհիւանդն առողջութիւն՝ ողորմութիւն և օգնակա նութիւն արարչագործին նոյ : Եւ արարի զսա գեղջուկ և արձակ բարբառով , զի դիւրահաս լիցի ԽՈՐԻՆԹԵՐ ցողաց , առ 'ի յիշատակել զմեզ և խնդրել թողութիւն մեղաց 'ի մարդասիրէն նոյ :

Ի վարդամանեցաւ և գրեցաւ գիրքս այս յամի հաշարերորդի հարիւրերորդի ութսուներորդի չորրորդի ԽՈՐԱՆԵՐՈՅ (ՅԾԻ ՎՅԾԻ գալստեանն . յորում էր և թուականս Հայոց ՈՂԳ . 'ի հայրապետութեան սրբազան կաթողիկոսիս Հայոց ԽՈՐԱՆԵՐՈՅ Վրիգորի որդւոյ ՍԱՍԻ Բարեպաշտ իշխանի պահլաւունոյ , որ և պատճառն է գրոցս :

1 Յօդանակին կրկին անգամ գրեալ էր յաւագիլ , և պակասեր Դ ԴԻՐԻԻ :

- Ա. Պաշտօնական կարճատև : և պատմութի նախագիտութի և ստանդարտի բժշկութեան վասն երեք ազգ. ջերմանց միայն առաջեալ . 1
- Բ. Վասն թէ զինչ է ջերմն և ուստից ընծայի . և զինչ է սահման նորա և որպէս լինի ջերմն . 3
- Գ. Պատմութի և նախագիտութի վասն միօրեայ ջերմանն , որ կոչի ասիւտ . 7
- Դ. Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի տաք կերակրոյ ընծայի . 7
- Ե. Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի տաք արևէ լինի կամ 'ի սամուժ յողէ կամ 'ի տաք տեղեաց . 8
- Զ. Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի ցրտոյ լինի . 10
- Է. Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի փոթօթ ջրոյ լուսնալոյն լինի . 12
- Ը. Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի յերեք հոգւոյն դատմանէն լինի . 15
- Թ. Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի սիրտ ելնելոյն լինի . 16
- Ժ. Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն հոգսն և տրորումութիւն լինի . 18
- ԺԱ. Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի տքնուէ լինի . 20
- ԺԲ. Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի յայտոցէ լինի զերդ որ 'ի ցալսն ելանէ , կամ 'ի ցաւէ մին ալ՝ որ յալլ յանդաման լինի՝ ելանէ . 22
- ԺԳ. Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի շատ և 'ի յանելուածոյ կերակրոյ լինի և 'ի թուխմայէ . 25
- ԺԴ. Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն յանօթի կենալոյն լինի և 'ի սովոյ : 26
- ԺԵ. Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի շատ դատելոյն լինի և 'ի հալճնաց կամ 'ի ծանր և 'ի դիժար բանէ . 27
- ԺԶ. Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն խոնձնալն լինի ձիով կամ հետեան . 28

ԺԷ.	Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն զուգամն և նուզլան և հազն լինի .	29
ԺԸ.	Վասն այն ջերմանն որ զկնի փորացառութեանն և փորանցութեն լինի .	31
ԺԹ.	Վասն այն ջերմանն որ զկնի մահտարածամուռն է պատահած .	32
Ի.	Վասն այն ջերմանն որ զկնի նուաղին և թալանան .	33
ԻԱ.	Պատմութի նախագիտութե երեք ցեղ հալամաշ ջերմերոյն .	35
ԻԲ.	Վասն ստածման և բժշկութե առաջին ցեղ հալամաշ ջերմանն , որ 'ի տաքութենէ լինի .	41
ԻԳ.	Պատմութի և նախագիտութի վասն սլին ջերմանն , որ է թորոյն խոցնալն և մաշիլն .	48
ԻԴ.	Պատմութի և նախագիտութի վասն ամ ցեղ բորբոսային ջերմերոյն ուրիշ ուրիշ .	56
ԻԵ.	Պատմութի և նախագիտութի վասն արեանն ջերմերոյն և արեանն .	62
ԻԶ.	Վասն ստածման և բժշկութե սինէհիս ջերմանն որ 'ի յարենէ լինի , և ինք ընդ երեք ցեղ բաժանի .	64
ԻԷ.	Վասն ստածման և բժշկութե այն ջերմանն որ հետ ալտոցին լինի , զոր մաշարայ կոչեն , և հոռոմն որոսագորաղէլ ասէ .	72
ԻԸ.	Պատմութի և նախագիտութիւն վասն ջերման որ զկնի ծաղկին լինի .	76
ԻԹ.	Պատմութի և նախագիտութի վասն պալլամին ջերմերոյն .	80
Լ.	Վասն ստածման և բժշկութե ափիմեռինոս ջերմանն , որ 'ի պալլամէ լինի . որ թարգմանի ամ առուր ջերմն .	82
ԼԱ.	Պատմութի և նախագիտութի վասն այն երկու ազգ ջերմանցն , զոր անուանեն անփիլիոս և լիպիրիայ .	88
ԼԲ.	Վասն ստածման և բժշկութե երկու ջերմանն որ անփիլիոս և լիպիրիայ կոչեն .	89
ԼԳ.	Պատմութի և նախագիտութի վասն խարտէշ մաղձին ջերմերոյն , որ է սփրայն . և հոռոմն քաննիին խալլին ասէ .	90
ԼԴ.	Վասն ստածման և բժշկութեան այն ջերմանն որ կոչի յիստակ տետրատէօս . զոր հոռոմն ակոտօս անուանէ , և տաճիկն խալլոյ , որ թարգմանի անպակ և յիստակ մաղձին ջերմն : Վասն ստածման և բժշկութե այն ջերմանն որ չէ յիստակ տետրատէօս , այլ խառն և յօղական է 'ի յայլ նիւթէ .	95
ԼԵ.	Վասն ստածման և բժշկութե սուր և այրեցող ջերմանն , և իւր պատճառն անապակ խարտէշ մաղձն է լինի , որ է հոռոմնի մուրիլայ .	103

- ԼԶ. Վասն ստածման և բժշկութեան այն սուր և այրեցող ջերմանն, զոր հոռոմն երկու և երեք և կրրկնակ տետրատէօս ասէ, և տաճիկն ղպլադայ, զոր 'ի յար տետրատէօս անուանէ. 107
- ԼԷ. Պատմութի և նախագիտութի վասն ջերմանն, զոր հոռոմն իփփեփափեփա ասէ, և տաճիկն ղափալ ըլէ ասէ. որ թարգմանի կէս երեքօրեայ. 109
- ԼԸ. Վասն ստածման և բժշկութեան իմիտութէօս ջերմանն. 111
- ԼԹ. Պատմութի և նախագիտութիւն վասն սաւտային ջերմերոյն, որ է սև մաղձն. 116
- Խ. Վասն ստածման և բժշկութեան տետրատէօս ջերմանն. 116
- ԽԱ. Պատմութի և նախագիտութի վասն բնական սաւտային ջերմանն, և իւր ստածումն. 124
- ԽԲ. Պատմութի և նախագիտութի վասն հինգօրեայ և վեցօրեայ ջերմերոյն. ստածումն և բժշկութի հինգօրեայ ջերմանն. 129
- ԽԳ. Վասն ստածման և բժշկութեան վեցօրեայ ջերմանն. 130
- ԽԴ. Պատմութի և նախագիտութիւն վասն մետասանօրեայ ջերմանն : Եւ վասն մետասանօրեայ ջերմանն ստածման և բժշկութեան. 132
- ԽԵ. Վասն ստածման և բժշկութեան վասն մետասանօրեայ ջերմանն. 133
- ԽԶ. Պատմութի և նախագիտութի վասն չորից ժամանակաց որով յառաջագէտ լինի բժիշկն զմահուն և զկենաց ամենայն ցեղ հիւանդի : Գիտութի նշանաց որ զառողջութի գուշակեն : Գիտութի նշանաց որ զմահն գուշակեն : Խորատք բժշկաց : 134

1 Յօրինակին յերկա գլուխս հառեալ էր այս մակագիր, որով և ցանկս ժամանէր 'ի իւր գլուխ. այլ զի 'ի բուն մատենին 'ի մի գլուխ

ժողովէ զամենայն մատենագիրն, պատշաճ թուեցաւ և աստ 'ի մի ամբողջել :

ՄԻՒԹԱՐԱՅ

ՀԵՐԱՑԻՈՅ

ՋԵՐՄԱՆԱՅ ՄԻՒԹԱՐՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Ա.

ՀԱԼԱՔՐՈՒՄԻ ՀԱՄԱՐՈՑ ԵՎ ԱԿԱՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԻՏՈՒԹՅԵՆ ԵՍՏԱԾՈՒՄԻ
ԲԺՇԿՈՒԹՅԱՆ ՎԱՍՆ ԵՐԵՔ ԱՂՔ ՋԵՐՄԱՆՈՅՆ ՄԻԱՅՆ ԱՊԱՅՆԵՐԸ:

ՊԱՐՏ՝ է անմ մարդոյ որ զբժշկական արուեստս
'ի հոգս է առել, և ունիցի փոյթ բժշկուէ
զկատարեալն, որ քննէ աղէկ և իմանայ վասն անմ
ցեղ ջերմանցն գիտութե: Եւ զայն պատճառսն որ

1 Եօրինակին՝ գրին կամ այլ
որ 'ի հնագունից՝ 'ի սկիզբն բանիս
յուսելու իբրու յառաջաբան իմն
զայս օրինակ . «, 'ի բանից Միսթա-
րայ Հերացոյ իմաստուն և ճար-
տար բժշկի թարգմանեալ ստու-
գարան և անաղա . և ուսուցանէ
օրինակզք եթէ զինչ է ջերմն, և
նրպէս լինի ջերմն, և զպատճառսն
թէ ուստից ընծայի ջերմն: Կոյն-
պէս և զնշանքն և զպատահմունքն,
որք զինի ջերմանն լինի . և ապա
զստածուսն և զբժշկելն, զամէն
մէկ ուրիշ ուրիշ օգնականութիւն
նոյ ցուցանէ: Կոյնպէս և զերակ
մաճասային և զգիտութիւն նորա, և
զտեսութի կարորային և զքննութի
նորա: Այսպէս և զձեռնալուային
գիտութիւն . և զուրհանն, զոր Հո-
ռոմք զատաստանի օր ասեն ընդ
հիւանդարար նիւթն և ընդ բնու-

թին, որպէս ընդ երկու գատա-
խազ . իսկ արապիկք և պարսիկք
բուրհան ասեն . և մեկնեն պատե-
րաղմի օր նոյնպէս ընդ հիւանդա-
րար նիւթն և ընդ բնութիւնն . զի
յայնմ աւուր կամ յաղթէ հիւան-
դարար նիւթն բնուէն, նա մնաս
գործէ . կամ յաղթէ բնութիւն հի-
ւանդարար նիւթոյն, և գուշակէ
զառողջութիւնն . և զայն որք ըստ
կարգի են գլուխք եղեալ: Եւ ու-
սուցանէ զչորս Ժամանակսն, որով
նախագէտ լինի բժիշկն զմահուն
և զկենացն, ոչ միայն 'ի ջերմերն,
այլ և յանմ աղք արտոս հիւան-
դունց: Ուսուցանէ զբժիշկն եթէ
քանի գիմօք պարտ է ստածել և
բժշկել զհիւանդն: Սկիզբն առնէ և
ասէ հասարակ և գեղձուկ բարբա-
ռով այսպէս . եթէ Պարտ է . . . և
միահետ շարէ զլանս մատենագրին:

զօտար ջերմն ընծայեն՝ ի մարմնոյն ի զատ պահէ . և իւր ջանսն առաւել ի ջերմերոյն բժշկութեա առնէ , քան վասն այլ ազգ հիւանդութեցն : Եւ ոչ մի փոքր ի հիւանդութեցն գիպելոց . զի սակաւ հիւանդութիւն , յորժամ անփոյթ լինի և յամէ , զօրացեալ բազմաւ նայ և յաղթէ մարմնոյն :

Եւ որ վասն ջերմանցն գիտուե՛ առաւել պէտ առնել արժան է յաղաքս երից պատճառանաց : Իսկ առաջին պատճառն այն է՝ որ ջերմն քան զամ ցեղ հիւանդութիւն ի մարդիկ շատ համնի . և այլ ինքն լինի պատճառ բազում և այլ ցեղ հիւանդութեց : Եւ երկրորդ պատճառն այն է՝ որ ամ ցեղ հիւանդութի ի յանդամ մի լինի կամ ի յերկուս , կամ ի սակաւ մասունս մարմնոյն գործեն զցաւն . իսկ ջերմն բովանդակ ընդ ամ մասունս մարմնոյն լինի : Իսկ երրորդ պատճառն այն է՝ որ ջերմանն սկիզբն ի սրտէն լինի , և ի սրտէն սիրտի ի ձեռն շնչաւոր երակացն բովանդակ ընդ ամ մարմինն : Եւ պա պարտ է բժշկաց քննել և իմանալ աղէկ , և ի միտ առնուլ վասն երեք ազգ ջերմերոյն նախագիտութեան . նոյնպէս և զիւրեանց ստածումն և զբժշկութիւն իմանալ , և անսղալ ստածել և բժշկել :

Վասն թէ զինչ է ջերմն և զինչ է սահման նորա , և որպէս լինի ջերմն
և ուստից ընծայի :

ՊԱՐՏ է գիտենալ որ ջերմն օտար տաքութիւն է
զատ 'ի բնութեն , խառնեալ ընդ բնաւորական տա-
քութիւնն՝ որ 'ի սիրտն : Ի՞նչէ սկիզբն 'ի սրտէն , և
սփռի 'ի ձեռն շնչաւոր երակացն ընդ ամ մարմինն ,
որպէս այլ յառաջն ասացաք , և խափանէ զբնութե
գործերն : Եւ են բնութե գործերն այսոքիկ . ցան-
կութի կերակրոյն և ըմպելոյն , կանգնելն և զնալն և
արթնութիւն , յառնելն և նստելն և մերձաւորութիւն ,
և այլ ամ բնութե գործն որ 'ի մեզ են : (1) Եւստ և
ասացաք զբնութեան գործերն՝ որ խափանին 'ի ջեր-
մերոյն և 'ի յայլ ամ ցեղ հիւանդութենէ , սակայն
ոչ կատարեալ խափանումն , այլ մասնական ինչ . զի
մահուամբ միայն խափանին բնութեան գործերն կա-
տարեալ :

Ի՞նչմ պատմեմք զորպիսութի ջերմանն և զիւր
գիտութիւն , որ երեք ազգ են : Եւ ասացին իմաստա-
սէրքն թէ վասն այնորիկ եղեն երեք ազգ , որ բովան-
դակ յամենայն մարմնոյն սկսանի . և մարմնք մարդ-
կան ընդ երեք բաժանին : Ի՞նչաջին բաժինն երեք
շունչ են , զոր երեք հոգի անուանեն , որ են հոգի
բնութե , իւր տեղի և բնակարան լերդն է . և հոգի
կենդանութե , իւր տեղի և բնակարան սիրտն է . և
հոգի զգայութե , իւր տեղի և բնակարան գլխոյն ա-
ռաջի փորոքն է :

Եւ երկրորդ բաժինն գիջութեներն , զոր հոռումն
իւն անուանէ , և տաճիկն խլի¹ , որ թարգմանի չորս
նիւթ կամ չորս ենթակայ , որ են արիւն և մաղձն ,
պալղամն և սալտայն :

Իսկ երրորդ բաժինն չոր և պինտ անդամունքն են ,
որք են ոսկերքն և ջիւքն , կապքն և լարքն , կակուղ

1 'ի լուսանցան խլի :

և խռճտամբ ոսկերքն, զերդ զգիծին գլուխն, և կողերուն ծայրքն, և խռչակին հլունքն, և այլ զոր նման է սոցա :

Իսկ այն ազգ ջերմն, որ պատճառն յերեք հոգիքն լինի, միօրեայ ասեն. զի իւր Թուականն մի օր է : Եւ զչորս ժամանակն հիւանդուեցն, որ են սկիզբն, և յաւելուին, և կատարեին 'ի լման որ դադարի միացեալ, և պակասեին օր ըստ օրէ, և զիւր բուրհանն՝ 'ի նոյն օրն առնէ, և արձակի 'ի քսանուչորս պահն :

Իսկ այն ազգ ջերմն որ պատճառքն գիծուծիքն լինին, որք են չորս նիւթն, բորբոսային ասեն. զի յորժամ բորբոսն 'ի ներքս 'ի յերական լինի 'ի յարենն՝ 'ի յար և 'ի սուր և այրեցող ջերմանն, հումայի մոհ հրիղայ կասեն. ապա Թէ դուրս յերակացն բորբոսին, այն են նոպայով ջերմերն :

Իսկ այն ազգ ջերմն որ պատճառն չոր և պինտ անդամուքն լինին, հոռոմն լիւիճա ասէ, և տաճիկն դէկ, որ Թարգմանի հալեմաշ. և այլ ոմանք սեղմ ասեն. և Հայք բարակ ասեն : Եւ ինքն երեք ցեղ լինի մի քան զմի դժար, և յետինն մահարար. և հաւ տատին նոքա յերեք բնաւորական գիծուծիւքն. զի մարմնք մարդկան չորս բնաւորական գիծուծիք ունին. մէկն չորս նիւթն են, և զերեքն այլ 'ի յետոյ պատմեցից օգնականութեամբն նոյն :

Եւ իսկ Վազինոս վասն երեք ազգ ջերմերոյն գիրքն, յառաջին մակալաթն՝ որ է ճառ՝ ասէ, եթէ աղէկ իմացիր և 'ի միտ առ, յորժամ առնուն ջերմն ջուր և արկանեն 'ի հով պուտուկ, անպատճառ տաքնայ հով պուտուկն 'ի ջերմ ջրէն. ապա Թէ առնուն հով ջուր և արկանեն 'ի տաք պտուկ, նոյնպէս տաքնայ հով ջուրն 'ի տաք պուտուկէն. օրինակ է պուտուկն չոր և պինտ անդամոցն. իսկ ջուրն գիծուծեանցն, որք են չորս նիւթքն : (Յորժամ տաքնայ չոր և պինտ անդամուքն, տաքցնեն զչորս նիւթն, որ է արիւնն և մաղձն և պալղամն և սավտայն. նոյնպէս Թէ տաքնայ չորս նիւթն, տաքցնեն զչոր և զպինտ անդամուքն :

Եւ իսկ այն ցեղ ջերմն որ 'ի յերեք հոգիքն լինին, չունի օրինակ որ 'ի լինքն 'ի նման լինի նամ դիմօք. բայց վասն այնոր որ երեւնայ և ընդ գիտութեանկա

նի¹ , առ 'ի միտ օրինակ զգարենի փութսն , որ երբ 'ի յինքն քաշէ զքնիկ տաք օդն , անպատճառ տաքնայ փութսն 'ի յայն տաք օդոյն : Եւ օրինակ խիստ 'ի նման յայտ իրացդ 'ի բնութի՝ եթէ 'ի միտ առնուս աղէկ և գիտանաս որ երբ 'ի յայն փութսն գիճութի լինի արգելած , մանաւանդ տեսանես մտօքդ որ ճանապարհս մտանելոյն և ելանելոյն նեղ լինին , և չկարէ անցանել ընդ ինքն այն արգելած գիճութիքն որ 'ի փութն կենայ , բայց հողմն անցանի : Եւ օրինակս խիստ նման է մարդկային բնութե գործոյն . զի օդոյն էութիւն որ խառնեալ է ընդ արեանն և ընդ ամենայն շնչաւոր երակսն , նոյնպէս և սիրտն , զինչ է պակաս քան զգարենի փութսն :

Եւ թշկական վարդապետն նմանեցուցին զմարմին մարդկան 'ի բաղանիսն . զի բաղանիքն յերեք իւրոյ կատարի , որ են որմունքն , ջուրն և օդն . նոյնպէս և մարմինը մարդկան յերեք իրաց են շինեալ , մինն չոր և պինտ անդամունքն են , զոր այլ 'ի յառաջդ ասացաք . և երկրորդն գիճութեանն են , զորս չորս նիւթ անուանեն կամ չորս ենթակայ , որք են աւրիւնն և մաղձն , պալղամն և սաւլտայն . և երրորդն երեք շունչ են , զոր երեք հոգի անուանեն . հոգի բնութե , հոգի կենդանութե , և հոգի զգայութե :

Նոյնպէս և ջերմն երեք ազգ են . մինն բնակի 'ի յերեք հոգիսն . և երկրորդն բնակի 'ի չորս նիւթն . և երրորդն բնակի 'ի չոր և 'ի պինտ անդամունսն . որպէս այլ 'ի յառաջդ ասացաք կարգաւ մի ըստ միովէ : Եւ մանեցուցին իմաստասէրքն զբաղանեաց շինուածն 'ի չոր և 'ի պինտ յանդամունքն . իսկ զջուրն 'ի գիճութիւն , որք են չորս նիւթն . իսկ զօդն 'ի յերեք շունչն , զոր անուանեն երեք հոգի : Օ 'ի որպէս բաղանեացն այլ է շինուածն և այլ ջուրն և այլ օդն , բայց յորժամ մինն 'ի նոցանէ առաւել ջերմանայցեն՝ ջերմացուցանէ և զայլ ևս երկուսն . նոյն օրինակաւդ տես և զջերմն 'ի մարմինը մարդկան , և ընդ մարմնոյն շինուածոցն հետեի ջերմն . որպէս շինուածք մարմնոյ այլ և այլ են , նոյնպէս և ջերմն այլ և այլ լինի :

¹ Յօդակն ընդ գիտութիւն Բնութի : Ա՛ն 'ի Գր .

Լսյա էր զոր ասացաք կարճառօտ ջերմերոյն զոր-
պիտութի օգնականութեամբն այ :

Այսին թէ ապաքից ընծայի ջերմն :

Լրդ սկիզբն առնեմ օգնականութիւնն այ և ասեմ
կարճառօտ եթէ ուստից ընծայի ջերմն : Ինծայի
ջերմն յարտաքուստ պատճառանաց . երբեմն ներքսէ :
Եւ արտաքուստ պատճառն լինի , զերդ առաւել 'ի
ջերմ օդոց , կամ խիստ ցրտոյ , կամ լուսնին ծծմի
ջրով , կամ չպլեղի ջրով , և այլ ամ ցեղ փոթոթայ-
ին ջուր որ նման են նոցա : Իսկ ցնեքքսէ պատճառն
լինի , որպէս տրտմեւն կամ 'ի սիրտ ելնեւն կամ սը-
գաւն կամ հոգաւն կամ ամաչեւն կամ ահ և երկեղն
կամ ցանկութիւն կամ նախանձն , և այլ ամ ինչ որ
նման է նոցա : Եւ ամ 'ի տաք կերակրոց և 'ի տաք ըմ-
պելեաց , զոր յաճախեն մարդիկ : Եւ այս բաւական
է կարճառօտ եթէ ուստից ընծայի ջերմն :

Լսյժմ սկիզբն առնեմք օգնականութեամբն այ և
ասեմք զերեք ազգ ջերմերն ուրիշ ուրիշ . և սկսա-
նիմք 'ի միօրեայ ջերմանէն , զի ինքն շատ լինի , և իւր
պատճառն դիւրին է , նոյնպէս և իւր ստածումն և
բժշկեւն դիւրին լինի . և այլ որ ինքն լինի պատճառ
այլ ևս երկու ջերմերոյն :

Պատմութիւն և նախագիտութիւն միօրեայ ջերմանն, որ կոչի
ափիմեօս :

Այն ազգ ջերմն որ կոչի ափիմեօս, և տաճիկն
հոմայի ետափայ ասէ, որ թարգմանի միօրեայ ջերմն,
զայս անուհս առին 'ի ծովային կենդանւոյ միոյ :
Վանզի ասացին բնութեց իմաստասերքն, եթէ կեն
դանի մի կայ 'ի ծովն, 'ի յորում առուր ընծայի' 'ի
նմին առուր մեռանի . և տեսին բժշկական վարդա
պետքն զայս ջերմանս զմնալն մի օր, որ է քսանեւորոս
պահ, վասն այնորիկ անուանեցին զսա այն կենդա
նւոյն անուամբն, որ է ափիմեօս :

Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի տաք կերակրոց ընծայի :

ՍԻՐԵԱՅ ջերմն որ պատճառն 'ի տաք կերակրոց
ընծայի . գիտացիր որ այս պատճառս շատ գլխացա
ւութի բերէ, և բերանոյն չորութի և ծարաւ . երե
սացն և աչացն գոյնն կարմիր լինի . զի գլուխն 'ի լի
լինի տաք պուխարով, որ է տաք շոգիք : Այս պատեհ
է տալ մոռզ նուան ջուր, և արքնճուպին որ շաքարով
լինի արարած, կամ ազոխի ջրով, կամ ճուլլապ հով
ջրով, և արկ 'ի վերայ գլխոյն 'ի հով ձիթերոյն :

Իսկ այս հիւանդութիւն շոյտ յաղթէ լերդին . զի
այս 'ի ջերմն շատք իմանան սակաւ տաքութի 'ի լերդն .
ապա երբ ջերմն թողու, պարտ է ըմպելիք տալ զոր
օգտակար են լերդին, զերդ դդմի ջուրն, և տապա
լիքի կուրմն նուան ջրով կամ արքնճուպինով . և ըզ
կերակուրն պարկեշտ առնել, զերդ դդում և թախտ

և վլիտօն որ է ծմեխն, խիստին և կօղային մէջն, և այլ որ նման է այսոց :

Եւ երբ թողու ջերմն, և լերդն տաքութի մնայ, ապա 'ի վերայ լերդին սանտալի և վարդի կամ քաֆուրի սպեղանի դիր, պղքեատունի տերեւին ջրոյն և հնդկալէի ջրոյն. և զայս զոր 'ի վերոյ ասացի 'ի ջերման խստութիւն 'ի բան տար, և հոտոտալ տուր 'ի վարդն և 'ի մանուշակն և 'ի նոնֆարն : Եւ այս բաւական է ստածուն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի տաք կերակրոց լինի. և օգտակար է թէ անձ կամի :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ե .

Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի տաք արեւէ լինի, կամ 'ի սա մուճ օգէ և 'ի տաք տեղեաց :

Իսկ ուճ այս ջերմն հանդիպի, գլուխն տաքնայ և կաշին գլխոյն. և գլուխն այլ աւելի տաքութի լինի քան յայլ մարմինն. զի այս ջերմն 'ի գլուխն աւելի հասանի քան 'ի սիրտն : Եւ յս ցաւուս թէզով ճարարա, թէ չէ սքթայ կանէ :

Պատեհ է զայս հիւանդս 'ի հով տուն պահել, յոր ցանած լինի հով ջուր. և 'ի հովային ծաղկունքն հոտոտալ տալ. և այլ խնձորի ջուր և մնի ջուր և վարդի ջուր և սանտալ և քաֆուր. զայս անձ յիրար խառնէ և հոտոտալ տուր : Եւ երբ խաղողի ջերմն, արկ 'ի վերայ գլխոյն եղկ ջուր, յոր եփած լինի չոր մանուշակն և վարդ և բաբունիճ, եղարկեալ ած 'ի վերայ գլխոյն մանուշակի ձէթ և լիւուփարի ձէթ, վարդի ջուր. և պատրաստ կալ յանձ 'ի տաք և 'ի չորային իրաց. օգտակար է կամօքն այ :

Եւ հաննայ ասէ 'ի նոյն պատճառքդ և 'ի նոյն նշանքդ, եթէ երբ մարմնոյն խառնուածքն տաքնայ 'ի տաք օգէ կամ 'ի տաք արեւէ կամ 'ի տաք բաղանեաց, իւր նշանն այն է՝ որ մարմինն և իւր շոշափե-

լիքն տաք լինի, և դուռն ցաւի, երեսացն գոյնն կար միր լինի, և մաճասին երակն բարակ և շոյտ լինի: Ապա դեղ զայս արա. ան սակաւն քացախ և վարդի ջուր և վարդի ձէթ, յիրար խառնէ և զգլուխն այնու օծանէ. և ան քթան կտաւ և 'ի դեղդ թաց, և 'ի վերայ գլխոյն դիր. օգտակար է: Այլ երբ ջերմն 'ի վճար գայ, 'ի բաղանիս մտո, և զգլուխն այս ջրով օծեփէ. զի փորձով օգտակար է:

Վշանք ջրին այս է. ան մանուշակ և լիլուֆար և պապունիճ, յամէն մէկէ մասն մի. զայս ան անուշ ջրով եփէ՝ մինչև ջուրն զդեղերուն ուժն յինքն առնու. ապա 'ի բաղանիս մտո, և այս ջրով օծեփէ, և յամ 'ի տաք իրաց պատրաստ կալ, օգտակար է:

Սասուային որդին ասէ, թէ որ 'ի բաղանիսն ըզմարմինն տաք ջրով լուանայ, և երբ 'ի բաղանեցն ելանէ, գարեջուր խմէ խալիտակ շաքարով, և կարմիր մաշի մուգաւարայ ուտէ նշի ձիթով, կամ նուան մուգաւարայ դդմի և նշի ձիթով, և յետ կերակրոյն 'ի քուն լինի: Ապա եթէ առնու վարդի ձէթ, ձինով կամ պողով հովացնէ, և 'ի վերայ գլխոյն դնէ, նոյն պէս և զկուրծսն իւրովն օծանէ: Այլ ջուր զոր խմէ, հով թող խմէ. ապա թէ 'ի բաղանիսն եղկ ջրով աւազան մտէ և շուտ ելանէ, խիստ օգտակար է. մաւնաւանդ թէ զմարմինն վարդի ձիթով և մանուշակի ձիթով հովցուցած օծանէ, և 'ի տաք կերակրոց պատրաստ կենայ, 'ի հով և 'ի գիճային կերակուրքն յարեանայ, և ամենեւին 'ի դատմանէ պատրաստէ, և զմարմինն հանգիստ պահէ. և այս բաւական է և օգտակար օգնութեամբն այ:

Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի ցրտոյ լինի :

ԻՍԿ այս ջերմն որ ընծայի 'ի խիստ ցրտոյ , ցամա-
քեցնէ զմարմինն , և խիստ չորացնէ . և այս ջերմանս
տէրն 'ի գլուխն ծանրուի . իմանայ , և իւր մաճասին
երակն փոքր և 'ի յար լինի , և գողին գոյնն դէպ 'ի
սպիտակ լինի . զի ցուրտն 'ի գողին եփելոյ տեղին լի-
նի հասել . և երեսացն գոյնն չիլինի կարմիր , մանա-
ւանդ դէպ 'ի սպիտակն լինի . ապա աստ չէ պարտ
շտապել , և ձիթերովն զնորա գլուխն և զմարմինն
օծանել . քայլել յետ այն՝ որ խաղաղել լինի ջերմն .
բայց զգլուխն 'ի վերայ այս շոգւոյս՝ ունել պարտ է .
առ մարզանկուշ և բաբունիճ և նամամ . զայս զա-
մէս եփէ ջրով , և զգլուխն 'ի վերայ շոգւոյն կալ :
Բայց յորժամ խաղաղի ջերմն , ապա 'ի բաղանիս մտո ,
և տես որ չօծանես զմարմինն ձիթով , որ չիցցի գաղտ
նչահանքն , ձիթին ղորկութեամբն չիրուես . և երբ
քրտնի , ապա օծէ զմարմինն խիրի ձիթով , և մար-
ձէ աղէկ . կամ օծնէ կասլի ձիթով կամ բաբունիճի
ձիթով , կամ մէկ մի 'ի յայն ձիթերոյն որ բանան
զգաղտ նչահանքն . և ապա մտո յաւազան որ ջուրն
քաղցր լինի և եղկ , և յամեցո պահ մի : Բայց տես
աղէկ որ չիվատուծի հիւանդն :

Իւ երբ ելանէ 'ի բաղանեացն , սակաւ մի համբե-
րէ , և ապա տուր կերակուր խաշոյ՝ որ յուլոյ մնէ
լինի զուգած , կամ գէր հաւու ձագ մատղաշ . և
տուր ըմպելոյ անուշահոտ գինի , կամ այլ ըմպելի որ
զգինոյ գործն կարէ առնել . և հանդերձով և ծած-
կելով տաք կալ զինքն , և հոտոտալ տուր 'ի յանու-
շահոտ ծաղկունքն , զերդ խիրին և նռձէսն և մար-
զանկուշն և թուրինճն . եղկալէ՝ , օգտակար է օգ-
նութեամբն այ :

Վաղիանոս ասէ 'ի նոյն պատճառք և 'ի նոյն նը-
շանք , երբ խիստ ցուրտն յաղթէ մարմնոյն , հանէ

1 Թօրինակին չէսոյս . և այլ բաղում ուրեք : 2 Թօրինակին էլիւսէ :

զմարմնոյն խառնուածքն 'ի միջավայր չափաւորուէ .
 և այս լինի 'ի ցուրտ օդէ , կամ 'ի ցուրտ ջրոյ լուա-
 նալոյ զմարմինն : Եւ իւր նշանն այս է՝ որ մարմնոյն
 կաշին խոշոր լինի , և տաքութիւն 'ի մարմնոյն շօշա-
 փեղիքն պակաս լինի , և մաշասին երակն շոյտ լինի ,
 և լինի որ գոգն սպիտակ գայ :

Եւ իւր ստածումն այն է՝ որ զմարմինն աճրուել
 տաս մինչև ջերմանն սրութիւն խաղաղի . ապա 'ի բա-
 ղանիս մտէ որ քրտնէ . և առնու խիւրի ձէթ և պա-
 պունիճի ձէթ , և զմարմինն աղէկ օծանէ . և յետ
 այնոր զեղկ ջուրն 'ի վերայ մարմնոյն չափէ , և ապա
 սաւանով ծածկէ և 'ի դուրս գայ , և պառկելով
 հանգչի : Հետ այնոր կերակուր թեթեւ և պարկեշտ
 կերակրի , զերդ հաւու ձագ որ պարկեշտ համեմնով
 եփած լինի . տուռայճ և թորու , որ է ափասիանոս ,
 և այլ զոր նման են սոցա . և ըմբելոյ՝ պարզ և ա-
 նուշահոտ գինի տուր : Ապ թէ չօգտէ , զնոյն ստա-
 ծումնդ դարձեալ արա . օգտակար է աստուծով :

'Ի նոյն պատճառ և 'ի նոյն նշանքդ՝ Ասորճուայն
 ասէ , եթէ իւր առաջի ստածումն այն է , որ տաք
 հանդերձով զմարմինն աղէկ ծածկէ , մինչև մարմինն
 աղէկ քրտնի . ապա 'ի բաղանիս մտէ , և զմարմինն
 տաք ջրերով լուանայ . ապա թէ առնուս մարդան-
 կուշ և սամթ և սիսամբար , ջրով եփես , և զմար-
 մինն եղկացնելով՝ լուանաս , շատ օգտակար է : Եւ
 երբ 'ի բաղանեացն ելանէ , առ սամթի ձէթ և խիւրի
 ձէթ կամ պապունիճի ձէթ , և զգլուինն օծանէ ,
 շատ օգտակար է : Եւ երբ 'ի բաղանեացն ելանէ և
 'ի անուշահոտ իրվին հոտոտայ , և ըմպելին սպիտակ
 և անուշահամ գինի ըմպէ , օգտակար է :

Ապա եթէ պատճառն ցուրտ ջրոյն լուանալոյն լի-
 նի , իւր ստածումն այն է՝ որ 'ի տաք ջուրն աւազան
 մտանէ . և յորժամ ելանէ , զմարմինն աղէկ ծած-
 կէ , և 'ի քուն լինի որ քրտնի . և զմարմինն տաք ձի-
 թերով աղէկ օծանէ , և 'ի հովային կերակրոյ պատ-
 րաստ կենայ . և այդ բաւական է , և օգտակար է կա-
 մօքն ան :

վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի փոթոթ ջրոյ լուսնալոյն լինի :

ԵՅ ջերմն լինի յորժամ 'ի մարդն լուսնվիլ ծծմի ջրով, և իւր կաշին խիստ չորանայ, աւելի քան զայն որ պատճառն 'ի ցրտոյ լինի : Եւ յոր եղև նորա մարմնոյն չորութիւն, որ բնական մարմնոյն տաքութիւն փախեալ է 'ի ցրտոյն և 'ի ներքս հաւաքեալ : Եւ սուրա կաշուն չորութիւնն վասն այնոր եղև, որ գործեցաւ տըտպելով, զերդ գգործած կաշին գխտորով կամ նուան կեղևով. և երբ զձեռդ 'ի վերայ մարմնոյն դրնես, մինչև շաղնայ, ապա յարձակի և բացւի գաղտ չնշահանքն, և ելանէ իւրմէն մասն ինչ շոգի, զոր արբեյեաց ջուրն՝ իւր տտպայորութեամբն զգաղտ չնշահանքն խցկելով : Եւ իւր երակն 'ի թաշանուձի նման լինի, և քան զնոցա երակն՝ որ պատճառն 'ի ցրտոյ լինի, այլ փոքր և այլ սուր լինի 'ի փոթոթային ջրոյն խիստ տըտպելոյն¹. և իւր գոգոյն գոյնն սպիտակ լինի և նօսր :

Եւ պա թէ ասէք, թէ էր լինի մաճառն փոքր և սուր, կամ գոգին գոյնն սպիտակ. մանաւանդ պատեհ էր որ մաճասին երակն մեծ լինէր և լայն. և գոգին գոյնն խիստ դեղին և եփած, զի տաքութիւն 'ի ներքս հաւաքեցաւ և վառեաց զջերմն : Տամբ այնպիսուն պատասխանի այսպէս. եթէ մաճասին երակն վասն երկու պատճառաց լինի փոքր և սուր. մէկն պատճառն այն է՝ որ ներքսի անդամունքն որ զմաճասին երակն այրնեն տեւպինտ 'ի դրուց անդամոցն տեւ պելոյն. և երկրորդ պատճառն այն է՝ որ բնական տաքութիւն 'ի գաղտ չնշահանքն 'ի խցկելոյն 'ի ներքս լինի արգելած, և չունի տեղի որ բնդարձակի : Եւ պարզիլ բնութիւն 'ի ներքս հաւաքի և չկարէ սփռել ըստ սովորութեն իւրոյ :

Եւ յայնպէս և վասն գոգին սպիտակութեանն երկու

¹ Եօրինակին որ գելոյն :

պատճառք են . մէկն այն է՝ որ բնութիւնն արգիլեցաւ 'ի շոգերոյն 'ի ներքս արգիլելոյն , նա բնութիւն զգաղեցաւ ընդ այն , և մնաց 'ի գոգոյն եփելոյն և 'ի գոյնն տալոյն . և երկրորդ պատճառն այն է՝ որ երբ խցկին մարմնոյն գաղտ շնչահանքն ջրին փոթոթութեամբն , նա բազմանան գիճութիւնն , և չգտանեն ելք ոչ քրր տամբք և ոչ դրուց օդոյն առնելովն . ապա շատանայ գոգն և ոչ կարէ բնութիւնն եփել և ոչ գոյնն տալ և ոչ գալ 'ի յայն տեղին . զի անպարապ էր 'ի շոգերոյն յարգիլմանէն և 'ի գոգին շատութենէն : () Ի վնոյն տեսանեմք 'ի ձմերանի աւուրքն երբ խիստ ցուրտ լիլ նի , որ բնական տաքութիւնն 'ի ներքս լինի արգիլած , 'ի խիստ ցրտուն կամ ընդ շնչոյն առնուլն լինի այդ : Եւսա հիւանդանայ և ներքսի անդամունքն և վնոյնդ առնեն , որպէս ասացաքդ :

Եւ իշխան անդամունքն , զի սիրտն ևս և լեղին և լերդն վտանկին 'ի յայդ ջերմանդ 'ի գոլոշեացն , որ 'ի վեր ելանէ կամ 'ի ներքս հաւաքի , առաւել քան 'ի յայն ջերմանն՝ որ պատճառն 'ի ցրտոյ լինի . մանաւանդ ուղեղն , զի շոգիքն յինքն վերանան . ապա պատեհ է մեզ այսպէս այրնել իւր ստածութիւն և բժշկութիւն : Եւ իւր ստածութիւն և բժշկութիւն գերդայն ջերմանն լինի , որ պատճառն 'ի ցրտոյ եղաւ :

Իայց այս ջերմանս տէրն պատեհ է որ 'ի բաղանեացն յօղն այլ աւելի յամէ քան զմէկայլ ցեղ ջերմանս տէրն որ 'ի ցրտոյ եղաւ . այլ 'ի յաւազանն թող չյամէ շատ , զի գիճութեններն արգիլած են 'ի ներքս 'ի մարմինն . և այլ որ չունի ինք կարիք 'ի յաւազանն քան զկաշոյն մեկնելն միայն , զոր 'ի յիրար զսպեցաւ 'ի փոթոթային ջրոյն : Իսկ չորային ձիթերովն մի օժաներ զմարմինն , և զկերակուրն պակաս տուր և պարկեշտ և միջավայր՝ որ է մհղթսիլ , որ են յաւելուածք . զի փատլան 'ի ներքս 'ի մարմինն արգիլած կան , որ չելանեն 'ի գլուխն և ահոկեն ուղղոյն : Եւ այդ կարճառօտս բաւական է :

Եւ Վաղիանոս ասէ 'ի նոյն պատճառքդ , եթէ այս ջերմանս պատճառն 'ի մարմնոյն գաղտ շնչահանացն լինի , կամ 'ի յաղտէ կամ յանլուացութենէ կամ 'ի յարեգականն 'ի յայրելոյ և կամ փոթոթայ-

ին ջրով լուանալոյ զմարմինն , կամ 'ի հաստ յաւել-
լուածոց որ խու զմարմինն . և իւր չարութիւն 'ի հո-
գի զգայուեն հասանի . և այս ջերմն ընծայի և յա-
ռաջ գայ : Եւ իւր նշանն այս է՝ որ մաշասին երակն
փոքր լինի , և քիրտն ջլինի , և անդամունքն քաշած
լինի : Եւ այնոր նշանն որ 'ի հաստ նիւթէ լինի այս
է՝ որ ամէն մէկ 'ի չորից նիւթիցն զիւր նշաննին 'ի
մարմինն ցուցանեն . զոր լինի այս որ յիշել կամիմք
զգորս նիւթն , որք են արիւնն , պաղլամն , մաղձն և
սաւտայն :

Եւ այն պատճառն որ 'ի մարմնոյն լիութենէն լի
նի , իւր ստածուան այս է՝ որ յառաջ երակ առնու ,
և հետ այնոր 'ի բան տանել զայն իրովին՝ որ զմարմնոյն
զգաղտ շնչահանքն բանան , և զերակն սրբեն , զերդ-
սրքն ճուպին հնդանօք եղղդական ջրով , և ըռազիւ-
նի ջրով խառնեալ խմելոյ տուր , և կերակուր փեր-
ճոկած գարի եփած տուր շաքարով : Եւս հետ այ-
սոր տես եթէ ջերմն եփեցաւ և պակասեցաւ , եթէ
ոչ . ապա թէ եփեցաւ , և իւր նշաննին երեւեցաւ 'ի
գոգն և 'ի մաշասին երակն , դարձեալ զնոյն ստա-
ծումնդ 'ի բան տար :

Եւ երբ իմանաս որ ջերմն 'ի վճար երեկ , զհիւանդն
'ի միջավար բաղանիս տար , որ ոչ տաք լինի և ոչ հով :
Եւս առ բակլայի ալուր , և շուշան ծաղկի տակ , և
զրեանդ . զայս ամէնս աղաւ և մաղէ և ընդ մարմինն
շփէ յուշիկ յուշիկ : Եւս թէ գիտենաս որ բաղա-
նիսն ահոկեաց , և զիւր ահոկն ցուցանէ առ հի-
ւանդն , շուտով հան 'ի բաղանեացն զհիւանդն :

Եւ երբ գիտենաս որ հիւանդութեն գլուխքն չէ
'ի յայն իրացն որ բաղանիքն արձակէ , մի տաս կերա-
կուր քան զփերճոկած գարին եփած նօսր , և ընկեալ
'ի յինքն կարօսի հունդ : Եւս յետ երկու աւուրն
դարձեալ 'ի բաղանիս՝ մտո . և տես եթէ բաղանիքն
օգտէ , գիտացիր որ հիւանդութեան գլուխքն կայ և
արձակի , և ցուցանէ հիւանդին առողջութե և բա-
րւոյ նշան :

Եւս թէ դարձեալ բաղանիքն ահոկէ , գիտացիր

որ հիւանդութեն գլուխքն կայ և արձակէ , բորբոսային է . ապա տեւ թէ որ և 'ի չորից նիւթոցն որն բորբոսեցաւ և զհիւանդութիւն արար . և զայն սրբէ 'ի մարմնոյն լուծմամբ , զերդ որ զկնի այսոր յիշել կամիմք զամէն մէկ ուրիշ ուրիշ օգնականութիւնն նոյ :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ը .

Ղաան մօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի յերեք հոգւոյն գառմանէն լինի :

Որ է՝ հոգի բնութե և հոգի կենդանութե և հոգի զգայութե , և իւր նշանն այս է որ մարդն ինքն ընդ ինքն զրուցէ , ցնորի և թուազարի¹ : Այլ այլ լի նի պատճառ հոգալն և տրտմելն , ահ և երկիւզն , և սիրտ եղնելն , և նախանձն և ցանկութիւն : Ապա պատեհ է հարցանել զհիւանդն և գիտենալ եթէ 'ի յայս պատճառանացդ , զոր յիշեցաք , յորոյ եղաւ ջերմն . և իմանաա զնշանքն զամէն մէկ ուրիշ ուրիշ , և բժշկէ :

Ար 'ի սիրտ է ելել՝ անուշացո և հանդարտացո . և որ տրտմել է՝ սրտահեշտացո և ուրախացո . և որ հոգս ունի՝ փարատէ զհոգմն և անհոգացո . և որ վախեալ է և երկիւզ ունի՝ ամեհէ² և աներկիւղացո . և զամէն մէկի պատճառ իւր հակառակաւն բժշկէ : () երդ որ մեծ իմաստասէրն Ղազարատ աւսաց , եթէ հիւանդութի՝ իւր հակառակովքն բժշկի . իսկ ողջութիւնքն՝ իւր նմանեօքն պահի : Այլ մեք ցուցանեմք զամէն մէկի բժշկութի ուրիշ ուրիշ օգնականութեամբն նոյ :

1 Երբեմն իւրաքանչիւր :

2 Երբեմն ասէ :

Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի սիրտ ելնելոյն լինի :

Իւր նշանն այն է որ երեսն կարմիր լինի, մէջ ընդ մէջ և ժամ ժամ դեղին դառնայ : Կարմրութեան պատճառն արեանն եռալն է՝ որ շուրջ զսրտոյն կայ . և արեանն եռալոյն պատճառն քինախնդիր լինելն է առ տրտմեցուցիչն : Իսկ դեղնութե պատճառն այն է՝ որ արիւնն 'ի ներքս հաւաքի 'ի սիրտն , ոխս և սուգ առնէ վասն քինախնդիր լինելոյն . և վասն այդր պատճառանացդ արիւնն վայր մի եռայ և 'ի դուրս գայ , և վայր մի 'ի ներքս հաւաքի : Եւ իւր նշանն այս է՝ որ աչքն կարմրի և բարձրանայ . և մաճախն երակն մեծ լինի և պինտ . մեծութեն պատճառն ուժն է որ աղէկ կայ . և պնտութեն պատճառն որ բնական տաքութիւն 'ի դուրս ելանէ և պնդի :

Եւ իւր ստածումն այս է , որ ամ գիմօք անուշացնես և խաղաղես զսիրտն . և 'ի գինւոյ պատրաստել , մանաւանդ 'ի հին գինւոյ , զի շուտ ելանէ 'ի վեր 'ի գլուխն . և նոյնպէս 'ի յամենայն ցեղ տաք կերակրոց պատրաստ պահել , որ չվառի բնական տաքութիւնն . և 'ի բաղանեաց պատրաստ կալ , որ չըորբաի յաւելուածքն 'ի մարմինն , որ է նիւթն . զկերակուին հով և գիճային տուր : Իսկա թէ գինի տաս , սակաւ և շատ ջրախառն տուր . և զքո զամ ջանք վասն սրտին արա՝ որ անուշացնես զսիրտն և խաղաղեցնես զտրտմունի , խօսիւք և կատակով՝ և այլ ամ գիմօք զբաղեցո . օգտակար է օգնականութեամբն այ :

Եւ ասրճուայն ասէ 'ի նոյն պատճառքդ , թէ այս ջերմն ընծայի 'ի հոգւոյն առաւել շարժելոյն ցներքսի մարմնոյն դէպ 'ի դուրս՝ վասն բնութե զօրութեն . զի գումարի 'ի ժամ տրտմունեն : Եւ իւր նշանն այս է , որ աչքն 'ի յիր բնական գոյնէն փոխի և 'ի դուրս բարձրանայ . և երեսացն գոյնն խիստ կարմրի . և լինի որ երեսն այտոյց առնու . և գոգն կարմիր դառնայ :

1 Երկնակն խաւով , եգաք ըստ լուսանցիցն :

Եւ իւր ստածումն այն է, որ եղկ ջրով 'ի յաւազանն մտէ, և ճուլայ հով ջրով խմէ : Եւ առ սպիտակ սանտալ և քաֆուր և վարդի ջուր . զայս ամէնս յիրար խառնէ, հար աղէկ, և 'ի վերայ գլխոյն դիր : Եւ մեղու քաղցր և թթու նուան ջուր տուր . և կերակուր հով և գէճ տուր, նշի ձիթով և շաքարով . և ամենեւին գինի մի տար . և զբաղեցո կատակով և ուրախարար խօսիւք . օգտակար է :

Ս) Եւ համառ () աքարիայն ասէ . յորժամ 'ի յեղկ ջրոյն ելանէ 'ի հով ջուր նստի, և ընդ մտեմն շուտով ելանէ, և զայլ ստածումնդ զոր ասացաք 'ի բանի պահէ . և հանապազ 'ի վարդի ջուրն և 'ի քաֆուրն հոտոտալ տուր, և 'ի յար ընդ քուն լինեմն զբազի, զի օգտակար է :

Ս) Եւ հակ ասէ, թէ իւր ստածումն այն է՝ որ երբ 'ի տրտմութեն սրութենէն հանգչի, 'ի բաղանիս մտո և 'ի կիսեղկ ջրով յաւազան մտէ, եթէ ձմեռն լինի . ապա թէ ամառն լինի և օգն տաք, զմարմինն հով ջրով աղէկ լուա : Եւ 'ի յանուշահոտմն հոտոտայ, մաւ նաւանդ եթէ հով և գէճ լինի, զերդ զմանուշակն և 'ի նինտֆարն և քաֆուրն, և այլնմ իրք որ նման է նոցա : Եւ խմելու ճուլայ տուր սառամբ հովցուցած . և կերակուր հով և գիճային տուր, զերդ դրդմով մոլզավարայն ազոխի ջրով և նշի ձիթով, և նուան մոլզաւարայ, և մանտր ձուկն թափայ՝ նշի ձիթով տապկած . և զայդ կերակուրդ յար 'ի բան պահէ . և 'ի տաք կերակրոց և 'ի չորային և 'ի գինեղ պատրաստ կալ . և շատ քուն լինեմն օգտակար է, եթէ անձ կամի :

Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն հոգն և տրամուլթի լինի :

ՊԱՐՅ Է գիտենալ որ հոգան և տրամուլթին յայլ և այլ տեղեաց լինի . զի միօրեայ ջերմն՝ որ պատճառն 'ի հոգաւոյն լինի , այն 'ի զգայական հոգւոյն ընծայի : Իսկ որ պատճառն 'ի տրամուլթենէ լինի , այն 'ի հոգւոյ կենդանութենէն ընծայի . Թէպէտ և ընկերու թիւն ունին ընդ իրար : Իսկ հոգան լինի երբեմն յահէ և երկիւզէ , և երբեմն յուրախութենէ և խնդալայ : Իսկ այն հոգան որ 'ի յահէ լինի և յերկիւզէ , իւր նշանն այս է՝ որ չորացնէ զմարմինն , և զգոգն կար միր առնէ . և այն որ զուրախութի հոգայ և խնդալն , ոչ առնէ զայդ ամենեկին զոր անացաք :

Իսկ այլ ասեմ որ հոգն երկու դէմն ունի . մէկն որ հոգայ մարդն վասն բարւոյ և առաքինուէ , զերդ վասն հաւատոյ և ուսման և այլ ամ բարեգործուէ . և մէկայլ հոգն ամ իրօք առաջնոյդ հակառակ լինի , զերդ տգիտութի և արձակումն սրտին յօժարու թիւն յամ 'ի չար և 'ի պիղծ իրա : Իսկ այն հոգան որ վասն բարւոյ լինի , զօրաւոր առնէ զհոգին , և տկարացնէ զմարմինն . իսկ այն որ տգիտութի զգէն հոգայ , զօրացուցանէ զմարմինն , և տկարացուցանէ զհոգին :

Իսկ իւր ստածումն այս է , որ զամէն մէկ իւր հաւատակոյն բժշկես , որպէս մեծ իմաստասէրն Բազարատ ասէ , թէ մտաւ վարժիլն հոգւոյն ահակէ . զի հոգին ընդ մարմինն խառն է միաւորեալ . վասն այնոր է պատեհ հանգիստ առնել իւր դատելոյն ամ ցեղ գիւրեօք և ուրախութիւն , որ դառնայ դարձեալ 'ի յիւր որպիսութիւն : Իսկ զայդ ցեղ հիւանդիւրդ մարմինն պարտ է գիճացնել , նստելով յաւազան 'ի եղկ և 'ի յանուշ ջուր . ապա օժանել զմարմինն հով և գիճային ձիթերով , զերդ մանուշակի և լիւլուփաւրի և դդմի ձէթ . և կերակուր խաշուի ջուր տալ 'ի թեթեւ մսէ և 'ի գիճային , զերդ ուլի ոտներ և ար

տալայնի . և 'ի բանձարոց և 'ի մեղաց զհոյն և գի-
ճայինն տալ . և բմպելի՝ սպիտակ գինի և նօսր ընդ-
յորով ջրոյ խառնել և տալ . և պատրաստ կալ յնմ՝
'ի տաք և 'ի չորային իրաց, որ չիոխի 'ի բարակ ջերմն,
որ է դեկ . զի յար՝ են և 'ի մօտ այդ ջերմերդ՝ որ 'ի
դեկն՝ փոխին , որ է հալեմաշ . և այդ բաւահան է
օգնականութիւնն նյ :

Ս) ուսավային որդին ասէ , թէ՛ եթէ այս ջերմն
ընծայի 'ի բնական տաքութեն , և հոգւոյն որ ներքս
'ի սիրտն հաւաքի , և հոն 'ի բազում տրտմութենէն
դադարի և արմատ առնու : Իւր նշանն այս է՝ որ աչքն
ցածանայ և 'ի գուքն անկանի . և լինի որ աչացն գոյնն
պղտորի . և մաշասին երակն բարակ և մանտր լինի .
և գոգն 'ի կարուրայն կարմիր ցուցանէ :

Իւ իւր ստածումն այս է , որ ընդ խաղ և ընդ
կատակ և ընդ նմ՝ իրք ուրախութի բերէ և զըմբա-
ղի . և որչափ կարէ՝ գուսանի և լարի և անուշ եղա-
նակաց ձայն լսէ . և 'ի յայն իրվին զըմբաղի՝ որ ցնեղը-
սէ ուրախութի բերէ : Իւ երբ ջերմն 'ի վճար գայ ,
'ի բաղանիս մտէ և 'ի կիսատաք ջրով յաւազան նըս-
տի . և կերակուրք միջավայրք և պարկեշտ տուր ,
զերդ գաւի միս և ուլու , թածայ և մանտր ձուկն
նշի ձիթով տապկած : Ի պա թէ ամառն լինի , հով
տուն նստս . իսկ եթէ ձմեռն լինի , 'ի տաք տունն
կենայ . և շատ 'ի քուն մի տաս լինել :

Սահակ ասէ , թէ իւր ստածումն այն է , որ 'ի բա-
զանիս կիսատաք ջրով յաւազան մտէ , և զմարմինն
մանուշակի ձիթով օծանէ , և հանապաղ 'ի հով և
'ի գիճային ծաղկունսն հոտոտայ , զերդ մանուշակն
և 'ի նոնոֆարն , և այլ զոր ինչ նման են սոցա . և
զմեղմառեւ մաշունն , որ է խնդացնող , որ քաֆու-
րիայ ասեն , յար 'ի բանի պահէ . և հով լուսալնոյն
զկուրծան օծանէ , զերդ պզրկատունի լուղապն : Ի պա
թէ գառնալեզուի ջրով և չնխաղողի ջրով զկուրծան
օծանէ , շատ օգտէ : Գինի անուշահամ և անուշա-
հոտ տուր , բայց սակաւ . և 'ի յնմ՝ կերակրոց՝ որ
զսավտայն շարժեն և զսավտայն ընծայեն , որ է սե

1 Եօրինակն սոր :

2 Եօրինակն 'ի դի :

մաղձն , պատրաստ կալ , և 'ի պարկեշտ կերակուրք յարեցո : Լ'պա թէ ստամոքսն տկար լինի , սերկեւիլի շարապ և խնճորի խառնեալ տուր 'ի յար :

Լ'պա այն ջերմն որ 'ի ցանկութենէ և 'ի թուազաւ րանց : և 'ի բազում հոգոյ ընծայի , իւր ստածումն նոյն խորհուրդտ և նոյն դեղերտ է զոր յիշեցաք : Լ'այց պիտի որ ամ ստածումն ըստ հիւանդութեն որպիս տութեն և ըստ հիւանդին զօրութեն լինի , որ հիւանդութիւն շուտով արձակի օգնականութենն այ :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Ա .

Վասն փորեայ ջերման որ պատճառն 'ի տքնութենէ լինի :

Լ'80 ջերմն 'ի զգայական հոգւոյն հանդիպի ' լեւնել . և իւր նշանն այն է , որ երեսացն գոյնն դեղին լինի . և իւր դեղնութե պատճառն այն է ' որ տքնութիւնն արգիլէ զքնութիւն 'ի կերակրոյն յեփեղոյ . զի քնութեամբն հալիւն կերակրոյն ընդ քունն լինի . և աչքն խորնայ , զի այն գիճութի ' որ 'ի քնոյն ընծայի , պակասեցաւ . և մաշան փոքր և յոյլ լինի , զի զօրութիւն վատուծել լինի , և արեանն 'ի դուրս սրտիւն : Իսկ այս ջերմն 'ի զգայական հոգւոյն հանդիպի . ապա վասն այդր պատճառանացդ 'ի յիւր բժշկութիւնն պարտ է ջանք դնել որ 'ի քուն լինի . զձեռն և զոտն աղէկ աճուել տալ , որ շոգիքն 'ի վայր իջանին . զկերակուրն պարկեշտ տուր և շուտահալ . և 'ի մերձաւորութենէ պատրաստեց՝ բնիկ , մինչև իւր աւաջին քնութիւն դառնայ :

Լ'ազարատ ասէ 'ի նոյն պատճառքդ , եթէ միօրեայ ջերմն որ 'ի տքնութենէ լինի , 'ի ստամոքսն լինի ' որ զկերակուրն պակաս եփէ . կամ 'ի կոծանաց և 'ի հալածանաց , որ զմարմինն դատել լինի տքնու-

1 Եփեղան 'ի Խառնարան :

2 Եփեղանին հանդէպ :

Թեամբ, և կամ 'ի զգայական հոգին հասեալ լինի դատումն : Եւ իւր նշանն այս է, որ աչքն խորանայ, և զերդ 'ի գուքն անկանի, և աչքն ծանրանան, և 'ի յերեսն այտոց երևնայ, և գոգն սպիտակ լինի, և մաւ ճասին երակն բարակ լինի :

Եւ իւր ստածումն այս է : Եւ դժմի կտի ձեթ, որ ընդ մանուշակն սնուցած լինի, և հեղ մի քանի 'ի քիթն կաթեցո : Եւ այլ առ մանուշակ և նինոֆար, և խաշխաշի կոնկոմ, և դարի փերձոկած. զայս զամէնս անուշ և քաղցր ջրով եփէ, և 'ի վերայ գլխոյն դիր. յառաջ իւր ջրոյն ծեփէ զգլուխն. օգտակար է :

Եւ երբ ջերմն պակասի և վճար գայ, 'ի բաղանիս մտո, և կիսատաք ջրով ծեփէ զմարմինն, և մանուշակի ձիթով օծանէ. և երբ 'ի բաղանեացն ելանէ, հետ պահու մի կերակուր տուր՝ գէր հաւ պարկեշտ համեմնով և նշի ձիթով եփած, 'ի տաք և 'ի չորային կերակրոց և 'ի մերձաւորութենէ պատրաստ կալ, և շատ 'ի շուրջ գալոյ, և զմարմինն 'ի դատելոյ, և յամ իրաց՝ որ չորութի ընծայեն՝ պատրաստ կենայ :

Եւ սաւային որդին ասէ, եթէ իւր օգտակար ստածումն այն է, որ շատ 'ի քունն լինի : Եւ առ պապունաճ և մանուշակ, նոնոֆար և խաշխաշ. զայս ամէնս ջրով եփէ աղէկ, և զգլուխն այդ ջրովդ 'ի յար ծեփէ, զի օգտակար է և քունն բերէ, և զջերմն արձակէ : Օ ձեռն և զոտն մանուշակի ձիթով օծանէ մարմնով. և հաւու ձագ և տուռաճ և տէհուռի միս ուտէ. և գինի տուր սակաւ սակաւ. 'ի հով և 'ի գիճային կերակուրք յարեցո. և ամբ բանէ որ զմարմինն դատէ, պատրաստ կենայ, և 'ի մերձաւորութենէ այլ. և ցերեկով 'ի քունն չիլինի. զի գիշերուէ քունն հանգիստ բերէ, և զկերակուրն հալէ, և 'ի մարմինն հոգութի և գիճութի ընծայէ : Եւ պաթէ ջերմն զօրաւոր լինի, զհով և զգիճային ձիթերն յար ընդ գլուխն օծէ. որպէս մանուշակի ձեթ, և դժմի կտի ձեթ, և նոնոֆարի և կամ նշի, և այլ սոցին նման. օգտակար են օգնութիւնն նոյն :

Վասն միտնայ ջերմանն որ պատճառն 'ի պտոցէ լինի , որ ցայլն
եւանէ , կամ 'ի ցաւէ մ' որ յայլ անդամն լինի :

Ի նոստ այս ջերմն հոգւոյ կենդանութեն , Իսկ
յառնջ զցայլն յիշեցաք , զի 'ի նա այլ աւելի լինի
եւունդ . և այտոց , քան 'ի յայլ անդամն մարմնոյն . լի
նի 'ի հոն այտոց 'ի յայս պատճառաց :

{ Երբեք թահրի մարդն , և ոտն 'ի քարն դիպի ,
կամ 'ի յողքն և 'ի յանդամն եւունդ եւանէ , կամ
այտոց լինի , կամ զարկս առնու , նա ջանայ ընուծի
որ արիւն յղարկէ անդ , ողջացուցանել զտեղին : Եւ
երբ այն արիւնն ընդ ցայլն եւանէ , նա 'ի ցայլն խռ-
լային մարմին կայ , առնու 'ի յարեւնէն և ուռչի :
Եւս տաքնայ արիւնն 'ի հոն և տաքցնէ զերական , և
վերանայ յիրմէն շոգի , և երբայ 'ի սիրտն և տաքցնէ
զհոգի կենդանութեն , որ ընծայէ զջերմն : Եւս պէս
և ձեռքն և բազուկն յորեքամ այտի և եւունդ եւանէ
կամ զարկք առնու , ուռենայ 'ի յանթքն խռլային
մարմին , և առնէ զջերմն , որպէս 'ի ցայլն ասացաք :
Եւս թէ յայլ անդամունս եւանէ եւունդ , նոյն պատ-
ճառքդ են և նոյն օրինակքդ , որպէս 'ի ցայլքն և 'ի
յանթն ասացաք :

Ի այց այս ջերմանս մաճասին երակն ահաւոր և
սուր լինի . ահաւորութե պատճառն 'ի յարեան շա-
տուրութենէն լինի , և հոգւոյ կենդանութեան զօրու-
թիւնն . և սրութե պատճառն սրտին կարիքն լինի
որ խաղաղեցնէ և անցնէ զտաքութիւն՝ զոր 'ի յինքն
հասաւ . և զշոգիքն վարէ և հանէ յիրմէն : Եւ երե-
սացն գոյնն կարմիր լինի , զի արիւնն ժխորած լինի և
շարժած . և գոգին գոյնն իսպիտակ լինի , զի արեան
տաքութիւն և մաղձին 'ի ցաւած յանդամն երբայ ,
Եւս երբ ջերմն 'ի վճար դայ , գտուի 'ի մարմինն եղի
գիճութի . և իւր պատճառն այն է՝ որ փատլայն ար-
գիլած լինի 'ի մարմինն , որ է յաւելուած : Իսկ յա-
ռաջ ելնդին բժշկութեան պէտ առնել պատեհ է .

գի ինքն լինի պատճառ ջերմանն . և յորժամ զպատճառն հտրեն , նա ջերմն թողու և ողջանայ :

Այս թէ ասէ որ , եթէ յամեցնէ այս պատճառն իս զօրքն , և ջերմն 'ի յար մնայ , դու ընդ էր անուսնեցեր զսա միօրեայ ջերմն . տամք պատասխանի և ասեմք այսպէս , եթէ յոր օր ընծայի ցաւն , նոյն 'ի յօրն այն լինի ջերմն . և 'ի յոր օր ողջանայ ցաւն , 'ի նոյն օրն արձակի ջերմն :

Իսկ իւր բժշկութի այն է՝ որ 'ի բաղանիս մտէ , և յամէ 'ի բաղանիսն՝ որ փատլանին ելանեն 'ի մարմնոյն . աճուէ և մարձէ զմարմինն առանց ձիթերոյ , որ չիծկէ զգաղը շնչահանն մարմնոյն : Այս թէ յաւաղան նստի , թող չիյամէ շատ՝ որ չշատնան գիշութիւն իւր : Այլ զկերակուքն թեթեւ և շուտահալ ուտէ , որպէս հաւձագ և տուռաճ և տէհուճ , և որ նման սոցա . խիստ ջրախառն գինի տուր :

Այլ ասէ մեծ իմաստասէրն Սինայի որդին , եթէ երակ առ , և զքնութիւն լուծէ . և բժշկեալ զայտոցն և զելունդն իւր բժշկուքն , զոր գրած է իւր դուռն . զիւր նա՞մ թպօրին պարկեշտ արա . գինի մի տար և ոչ ծանր կերակուր , մինչև վճարի ջերմն : Բայց 'ի վերայ ցաւցած տեղացն անձար սպեղանի դիր . հով և գիճային ձիթով հովցուր՝ որ անցնէ զտաքութիւն . բայց հանց ջանա՞ որ բնիկ չիհովցնես զտեղին , որ չխափանէ զցաւն յեփելոյն , և իւրն հմուտի տայ : Այլ զձանապարհն՝ որ ընդ ինքն և ընդ սիրտն 'ի մէջ կայ , հովացո խիստ , մինչև իւր հովութիւն խորու և ներսի յատակն հասնի . և այդ բաւական է կամօքն ցայ :

Սահմատ իպին Օպարիան ասէ , թէ այս ջերմանս , որ պատճառն 'ի յայտոցէ լինի , ջերմանայ այն հոգին՝ որ մօտ 'ի յայտոցն լինի . և այն ջերմն տեղացն տաքութիւնն և արիւնն մինչև 'ի սիրտն հասանի , և 'ի սրտէն սփռի ընդ շնչաւոր երական յամ՝ մարմինն : Եւ իւր նշանն այս է՝ որ երեսացն գոյնն կարմիր լինի , և միջասին երակն մեծ և շոյա և յար լինի , և գոգն սպիտակագոյն :

Իսկ իւր ստաճումն այս է , որ երակ առնու իւր գիմացի հակառակէն . և ըստ հիւանդի ուժոյն՝ երկու երեք հեղ , եւ զհիւանդին խառնուածքն հոգեա

ցուր գարեջրով և սրքնճուպինով, և քաղցր և թթու նուան ջրով . և զփրփրեմին հնտին ջուրն սրքնճուպինով համակ 'ի բան պահէ : Եւ թէ բնութիւն կապ լինի, մեղաջրով և լիութեաբի շարապով կակղացու . և հետ այսոր զայտոցն հովացու հովային դեղերով և օծանելով և 'ի վերայ դնելով զերթ զսանտաւն և զշափիմամիսան և գառնալեզուն և վարդի ջուրն և քափուրն, և այլ զոր ինչ նման են սոցա . 'ի տաք կերակրոց և շատ 'ի ժուռ գալոյ և 'ի բաղանիս մտանելոյ պատրաստէ . այլ զմարմինն հանգիստ պահէ . և ամենեւին գինի չիխմէ :

II) ատային ասէ, թէ իւր ստածունն այն է՝ որ եւրակ առնէ և գարեջուր խմէ, քաղցր և թթու նուան ջուր : Եւ թէ աւուրքն ամառային լինի, 'ի հով տեղիք նստի, և հով կերակուրք ուտէ, և հովային ըմպելիք խմէ, որպէս պզրիսթունն ճուլապով, և փրք փրեմի հնտի կաթն սրքնճուպինով, և խաւարտ և հազար, և հնդիպայ ուտէ, մանաւանդ խաղողի քաջախով :

Եւ թէ այտոցն պինտ լինի և խոցտէ զերթնետով, ա՛ռ սանտալ և վարդէջուր և գառնալեզուի ջուր . զայս ամէնս յիրար խառնէ, հին քթան կտաւով 'ի վերայ այտոցին պահէ, շատ օգտէ : Եւ կերակուր դղմով մոլզավարայ և ազոխի ջրով տուր և կամ նուան ջրով, և մաշի մոլզավարայ սպաննախով, որ նշի ձիթով եփած լինի . և ամենեւին 'ի բաղանիս թող չիմտէ : Եւ 'ի շատ ժուռ գալու պատրաստէ, մինչև այս ջերմն 'ի կատար գայ և ողջանայ կարողութեամբն ամենազօրին այ :

Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի շատ կերակրոյ լինի
և 'ի թուխմայէ :

ՍԱՀԱՄԻՍ Օ աքարիայն որդին ասէ , թէ այս ջերմանս պատճառն որ 'ի շատ կերակրոյ լինի , և 'ի ստամոքին 'ի վառուժութենէն , որ զկերակուրն հալել չիկարէ , և լինի որ աւիրէ զկերակուրն : Եւ իւր նշանն այս է' որ ձգեռան հոտած դայ , և ծարաւն շատ լինի . և լինի որ բնուին լուծանի , և անդամքն ծանրանայ :

Իւր ստածունն այս է , որ շատ 'ի քուն լինի . և երբ ստամոքն յիստի , և նեխած ձգեռան 'ի յաղէկ փոխի , և երբ մարմնոյն գոյնն դէպ 'ի կարմիրն լինի , և մաշասին երակն 'ի լի լինի , պատեհ է երակ առնել . և օր մի երկու՝ շաքարով փոխինս ուտէ . և 'ի յայս ջերմանս յըստածունն չէ պարտ յուլութիւն այնել , զի լինի որ յերկար քաշէ : Օ երթ զարեան ջերմն 'ի յար լինի հանապազ տաքութիւն : Եւ իւր թպտիրն այն է' որ շուտով զմարմինն սրբէ մէկ քանի հեղ մըր գաջրով և սրքնճուպինով . և զգարէջուրն 'ի բան պահէ իւր հաւիճնոջն , օգտէ : Եւ երբ ջերմն թեթեանայ , 'ի բաղանիս մտէ և շատ նստի , և կիսատաք ջրով զմարմինն լուանայ , և թեփով զմարմինն շփէ : Ապա թէ բաղանիքն հով լինի , շուտ 'ի դուրս ելանէ . զի եթէ շատ նստի , երկիւղ կայ որ ջերմն բորբոսային դառնայ . ապա երբ 'ի բաղանեացն ելանէ , 'ի քուն լինի և հանգիստ կենայ :

Որիբաս ասէ , թէ պատճառն այս ջերմանս որ 'ի թուխմայէ լինի , իւր ստածունն այն է' որ վերաբերութի այնէ եղկ ջրով և սրքնճուպինով , և հետ այնոր զնութիւն կակղացուր թմբհնդով և սրքնճուպինով և դամոնի ջրով , թթու և քաղցր նուան ջրով : Ապա թէ բնութիւնն խիստ կակուղ լինի , հանց որ դատէ զհիւանդն , զստամոքն զօրացուր նուան ջրով . և սերկեւիլի ջրով . ապա թէ զսերկեւիլն եփէ , և սա

կաւ մի տապաշուր խառնէ և ուտէ, խիստ օգտակար է: Եւս թէ գողն կարմիր լինի, և ջերմն ուժով, և հիւանդն տկար չիլինի, պատեհ է որ երակ առնես: Եւս թէ ծարաւն շատ լինի, նուան բուռս հով ջրով 'ի բան տար. և երբ ջերմն պակասի, 'ի բաղանիս մտէ, և եղկ ջրով լուացվի, և 'ի բաղանեացն յետև 'ի բուռն լինի. և կերակուր նուան մոռցավարայ ուտէ. ապա թէ հիւանդին զօրութիւն տկար լինի, հաւձագ կեր, օգտակար է:

Գ Լ ՈՒ Խ ԺԴ.

Վասն փորեայ ջերմանն որ պատճառն անօթի կենալոյն լինի.

Եւս թէ անօթի է ասէ, թէ այս ջերմանն պատճառն որ սովոյ և 'ի յանօթի կենալոյ լինի, իւր պատճառն այս է՝ որ գողորչիւն ան մարմնոյն ջերմացեալ սրանան, վասն ան պատճառին՝ որ կերակուրն յիւր ժամն չի հանդիպեցաւ: Եւ իւր նշանն այս է՝ որ ան գալքն թուլանան, և մաշատին երակն վատուծ և բարակ լինի. և երբ երակն բռնես, ներքև մատիտ պինդ լինի:

Եւ իւր ստածութեան այս է՝ որ երբ 'ի ջերմանն 'ի նու պայն լինի, հարիւրայ տաս դարու ալուրով և նշի ձիթով. և յետ այնոր կերակուր այլ ուժով կերակրի, գերթ սիսեռն մոռցավարայ նշի ձիթով, կամ հաւձագ տապկած: Եւ յորժամ ջերմն յանգահի, 'ի բաղանիս մտէ, և եղկ ջուր 'ի վրան լնէ, և եղկ աւաղան առնէ, և զմարմինն մանուշակի ձիթով օծանէ. և վարդի և դդմի ձէթ հանապազ 'ի բան տար, շատ օգտակար է աստուծով:

Սահամատ Օպարիայն որդին ասէ, թէ այս ջերմն որ 'ի սովոյ և յանօթութեան լինի, պարտ է երակ առնել որ տաքութիւն պակսեցնէ. և հետ այնոր փութով դարեփոխիստ կերակրի շաքարով, և դարեջուր խմէ. հով և գիճային կերակուրք 'ի բան տանի:

Ի՛յա ջերմն հանդարտի, նա սակաւ սակաւ հով ջուր խմէ, և ամենեւին չի դատի զանձն. 'ի ծանր և անհաշիվ կերակրոց պատրաստէ. Թեթեւ և պարկեշտ կերակուր Թող ուտէ: Ի՛յա Թէ ջերմն և ծարաւն Թէ խիստ լինի, իւր ստածումն այն է՝ որ հով ջուր խմէ, և զմրգանց ջուրն 'ի բան պահէ. որպէս դամնջուր և մշմշի և նռան հատի ջուր և յունապի, և որ նման սոցա: Ի՛յա Թէ ամառն լինի, հով ջրով լվացվի. ապա 'ի բաղանիս մտէ, և եղկ ջրով լվացւի. և զմարմինն հով և գիճային ձիթերով օծանէ, որպէս այլ յառաջդ յիշեցաք, օգտէ կամօքն նյ:

Գ Լ Ո Ւ Խ ԺԵ •

Վասն միօրեայ ջերմանն որ շատ դատելոյն լինի, կամ 'ի ծանր և գժար բանէ:

Ի՛ւստիքնն ասէ, Թէ այս ջերմանս պատճառն այս է՝ որ 'ի շատ դատելուն հոգին տազնապեր է և տաքցեր է, և իր տաքութենէն զայս ջերմն յերեւան է բերել: Իւր նշանն այս է՝ որ նմ մարմինն տաք լինի և խոնձի և Թմրի մարմինն. և մաշասին երակն վաւոր և բարակ լինի. և գոգն դեղին և նօսր:

Եւ իւր ստածումն այս է՝ որ զմարմինն հանգիստ պահէ, և գարեջուր սրքնձուպինով խմէ. և հանապաղ քաղցր և Թթու նռան ջուր խմէ. և երբ ջերմն պակասի՝ 'ի բաղանիս մտէ, և եղկ աւաղան նստի, և զմարմինն օծանէ մանուշակի ձիթով: Ի՛յա Թէ ձմեռն լինի ու խիստ ցուրտ, օծանէ զմարմինն խիրու ձիթով և պապունաձի ձիթով: Եւ երբ բաղանեացն ելանէ, կերակուր՝ նռան մուգաւարայ ուտէ նշի ձիթով. և յետ այնոր եղերդակն և փրփրեմ՝ 'ի բան տանին: Եւ երբ ջերմն վճար գայ, հաւձադ կերակրի համեմունով, և 'ի չորային կերակրոց պատրաստէ. և գինի ջրախառն խմէ. և յետ այնոր՝ 'ի քուն լինի:

Մահամատ Օպրարիան ասէ, թէ իւր ստածութիւնն այս է՝ որ եղկ ջրով լվացվի, և մանուշակի և նոնոֆարի ձիթով զգլուխն օծանէ, նոյնպէս և զմարմինն, մանաւանդ զշնեցն զկաշին : Եւրբ 'ի բաղանեացն ելանէ, կերակուր հով և գիշային ուտէ, որպէս սպաւ նախ և թախթ, որ լինի նշի ձիթով, և հաւու միս և ուլու . և ըմպելի հով ճուլապ խմէ, և շատ 'ի քուն լինի . ապա թէ այտով չեյաջողի¹, այլվի 'ի բաղանիս մտէ, և զնոյն թալտիրտ 'ի բան պահէ . և նոնոֆարի ձիթով հանապազ զմարմինն օծէ . մէկ քանի հեղ եղկ աւազան առնէ . շատ օգտէ, մանաւանդ եւ թէ ձմեռն լինի :

Գ Լ ՈՒ Խ ԺԶ.

Վասն միօրեայ ջերմանն որ 'ի խոնձենալոյ լինի կամ ձիով կամ հետեակ :

ԲԱԳԱՐԱՅ ասէ, թէ շատ տապելոյն և խոնձելոյն՝ հոգւոյն տաքութիւն իւր չափէն անցնի, և հոգի կենդանութե և հոգի զգայութե դատին և ահոկին : Եւր նշանն այս է՝ որ ջիք մարմնոյն զերդ լար քաշած լինի, և 'ի մարմինն չորութի երևայ . և մաշասին երակն ծանտոր և տկար երևի . և գոզն նօսր և տկար, վասն շարժելոյ մարմնոյն և արձակելոյ զօրութեն : Եւր ստածութիւնն այս է, որ հանապազ 'ի բաղանիս մտանէ, և եղկ աւազան առնէ, և զմարմինն եղկ ձիթ երով օծանէ, և կերակուր պարկեշտ ուտէ, զերթ հաւձագ և ուլի միս, թափայ և մանր ձուկն որ 'ի քաղցր ջրէն կալած լինի : Բայց պակաս կերակրի վասն այն պատճառին՝ որ ստամոքսն 'ի յուժի չէ, և կարողութի չունի որ զկերակուրն եփէ . յետոյ ձվի գեղնուց թերխորով ուտէ . և զմարմինն հանգիստ պահէ . 'ի ծանր կերակրոց պատրաստի, օգտակար է :

1. Եօրինակին լիւալի :

Մասրճուէն ասէ, թէ իւր ստածումն այս է՝ որ յանօթուց ճուլլապ խմէ. ապա թէ գինւոյ սովոր է, ջրախառն թող խմէ. և զմարմինն մանուշակի ձիթով օծէ, և նոնոֆարի. և ուշիկ ուշիկ զմարմինն մարձէ. և եղկ աւազան մտէ, որ զգիճութին յաւելցնէ. նոյնպէս զգլուխն և զշիւքն և զՏլուանն ողոշարին մաւնուշակի ձիթով լաւ օծանէ. մանաւանդ յորժամ՝ ի բաղնեցէն ելանէ, կակուղ և հանգիստ տեղ պառկի, և անուշ հոտեր՝ որ զըղեղն հոտացնեն՝ նա հոտայ, որպէս նոնոֆար և մանուշակ. և որ սոցին նման են, շատ օգտեն:

Մատային ասէ, թէ ձմեռն լինի կամ օրն ցուրտ, յորժամ ի բաղնեց ելանէ, զմարմինն պապունաճի և սամթի ձիթով օծնէ, և պարկեշտ կերակուր ուտէ, որպէս զալիայ դդմով և սպաննախով և փերճկոտած մաշով: Ապա թէ չորութիւն երևայ ի մարմինն, գարեջուր տուր նշի ձիթով և պզղատունի լուսպով իսպիտակ շաքարով. օգտէ աստուծով:

Գ Լ Ո Ւ Խ ԺԵ •

Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն զուգամ և նուզայ և հազ լինի:

ՓՕԼՈՍԻ ասէ, թէ այս ջերմանս պատճառքն և զնշանքն որ ի տաքութենէ լինի, զոր ի հովէ լինի, գրեցաք իւր դուռն ի լման, որ զզուգամն և զնուզլան յիշեցաք յայլ գիրք. և աստ գրենք զիւր ստածումն որ է այս: Սկիզբն հիւանդութեն երակ առնու կամ ապիկիս արկանէ. ի մտէ և ի քաղցրէ և ի գինւոյ պատրաստէ. անուցած մանուշակ և գարեջուր խմէ. զիւր ստածումն չիյուլանաս, զի լինի՝ որ իւրմէն սարսամ հիւանդութի ընծայի, և խիստ հիւանդութիւն դժարանայ:

Մասրճուէն ասէ, թէ իւր ստածումն այս է՝ որ

'ի կիֆալէն երակ առնես . 'ի մնէ և 'ի քանցոր իրաց պատրաստէ . և կերակուր մաշի մուգավարայ տուր , և սպաննախ նշի կաթով կամ ձիթով , և դարեջուր խմէ նշի ձիթով և խաշխշի շարապ , և ճուլապ հովցուցած 'ի բան տար . և բակլայի ջուր նշի ձիթով , օգտակար է . հարիրայ թեփով և նշի ձիթով կերակրի , զի խիստ օգտակար է : Լպա թէ ջերմն հետ շատ հազին լինի , իւր ստածուժն այն է՝ որ դարեջուր տաս նշի ձիթով , և մանուշակի շարապ , և փրփրեմի հընտին կաթն , և սերկեւիլի կտի լուապ , և պզղատունի լուապ , խաշխշի շարապով 'ի բան պահէ , և աղցած բակլայ նշի ձիթով 'ի բան տար : Եւ յորժամ ջերմն պակասի , սպաննախ և մաշ նշի ձիթով մուգավարայ ուտէ : Լպա թէ հետ ջերմանն ծարաւ խիստ լինի , զհով և զգիճային իրվին 'ի բան պահէ . և 'ի վերայ լերդին հովային սպեղանիք դիր , օգտէ :

Լհաննան ասէ , թէ իւր ստածուժն այս է՝ որ դարեջուր տաս , որ խաշխշի շարապով և նոնոֆարով լինի եփած և նշի ձիթով . և հետ այնոր խաշխշի շարապ և մանուշակի շարապ տուր . և առ աֆիոն և վարդեջուր , տրորէ , և զականջթուռն և զքներն օծնէ , որ 'ի քուն լինի : Լպա թէ 'ի ստամոքն գէշ և աւեր խառնուած լինի , իւր ստածուժն այս է՝ որ սրքնճուլայնով և տաք ջրով վերաբերութի այնէ . և այլ զամ ցեղ գեղրանք , որք գրած են 'ի զուգամին դուռն և 'ի նուզլային և 'ի հազին , զամէն մէկ իւր տեղն 'ի բան տար . օգտէ աստուծով :

վասն այն ջերմանն որ զինի փորացաւութեն լինի :

ՍԻՆԱՅԻՆ որդին մեծ իմաստունն ասէ , թէ այս ջերմանս պատճառն 'ի հոգւոյն շատ շարժելոյն և 'ի դատելոյն լինի 'ի ձեռն բնութեան զօրութեն , վասն լուծմանն որ արտաքս հանէ . և 'ի ձեռն այդր պատճառանացդ այս ջերմն ընծայի : Իւր նշանն այս է՝ որ երեսաց գոյնն դեղին լինի , և մարմինն թուլանայ , և աչքն խոր անկանի , և մաճասին երակն բարակ և վաւտուժ լինի :

Իւր ստածութեն այս է՝ որ զփորացաւութե դեղերն 'ի բան պահես , զոր փորացաւութեան դուռն յիշեր եւմ . և ջանաւ նմ գիմօք՝ որ զփորն կապես . և կերակուր փութութ և կապող տաս , որպէս աղտորի մուղաւարայ և նուան , և որ սոցիննման են . և 'ի վերայ ստամոքացն սպեղանի դիր , որ ստամոքացն զօրութի տան : Երբ լուծութեն դադարի և ջերմն յանկահի , 'ի բաղանիս մտանէ և զմարմինն եղկ ջրով վանայ . և կերակուրք հով և չորային ուտէ , որ զբնութիւն կապեն . զի թէ լուծութեն դադարի՝ զինի և ջերմն արձակի : Եւր թէ փայ ջերմն , տես որ ազգէ է . 'ի նոպայով և 'ի բորբոսային ջերմերուն են , թէ 'ի յան նոպայ և յանբորբոսային ջերմերոյն . և բժշկէ իւր բժշկութեն , որպէս 'ի գիրքս գրեալ եմ մի ըստ մի ջէ կարգով զպատճառն , զնշանն և զստածութեն , օգնութեամբն նոյ :

Իւր այլ նմ ցեղ հիւանդութի որ 'ի հետն ջերմն լինի , յորժամ հիւանդութիւն բժշկի , և ջերմն արձակի : Եւր թէ ոչ նոյնպէս տես զջերմն թէ յորոյ ազգէ է և որ ցեղ և որ տեսակ է , և զինչ ունի պատահումն . 'ի բորբոսային ջերմերոյն է թէ անբորբոս , 'ի նոպայովն է թէ աննոպայն , 'ի սուրն է թէ յերկարօրեան . և ստածէ զամէն մէկ իւր բժշկութեն , որպէս յիշել եմ , և յիշել կամիմ 'ի գիրքս ուրիշ ուրիշ կամօքն նոյ :

Վասն այն ջերմանն որ զինի մահաբաժամուն է պատահած :

ԴԻՎԱՆԻՍՆ ասէ, Թէ այս ջերմն լինի 'ի յօդոյն աւերմանէն՝ որ զմարմնոյն խառնուածքն 'ի չափէ հա-
նէ և աւիրէ 'ի ձեռն պիղծ և մահարար օդոյն : Իւր
նշանն այս է՝ որ հիւանդն հանապազ նուաղի, և սիրտն
տապի, և միջասին երակն զօրաւոր լինի և 'ի ժիր
խաղայ. և ծարաւն շատ լինի, և շունչն կարճ. և
այլ լինի որ վերաբերու(թ)ի դիպի :

Եւ իւր ստածունմն այս է. որ տեսանես Թէ արիւն
յաւելցեր է, երակ բաց 'ի սրտէն. ապա Թէ մաղձն
յաւելի լինի, զհալիլային մատպուխն մրգաջրով 'ի
բան պահէ. ապա Թէ պալղամն յաղթող լինի, հա-
պի յայեարիճ տուր՝ Թրպու(թ)ով և շահմի հանդա-
լով, և որ սոցին նման են. և զփո(թ)ո(թ)ային ըռուպ-
նին 'ի բան պահէ, որ ստամոքն զօրանայ. որպէս ա-
զոխի ըռուպ և սերկելիլի և նուան և խնծորի. և 'ի
մրգանց տանծ և խնծոր, նուա և սերկելիլ ուտէ :
Եւ երբ տեսանես որ հետ այս ջերմանս տաքու(թ)ե
նշան լինի, Թմրհնտոյ ջուր և նուան շարապն՝ 'ի բան
տար, և փրփրեմի հնգոի կաթն՝ քաղցր և Թ(թ)ու(թ)ան
ջրով տաս. և առաւօտուն քաֆուրի դուռս տուր
Թուրինձի ջրով խառնած. ապա առ սանտալ և քա-
ֆուր և 'ի վարդէջուրն խառնէ, և յար 'ի վերայ
կրծոցն պահէ. և 'ի հով տուն կենայ, և ուռի տե-
րե սփռէ 'ի տունն. և կերակուր աղտորով և նուան
ջրով ուտէ՝ որ մուզ լինի. 'ի բաղանեաց 'ի զատ կե-
նայ. 'ի տաք կերակրոց պատրաստի :

Ս'ասուլային որդին ասէ, Թէ իւր ստածունմն այս
է՝ որ հանապազ սրտին ուժ տառ, և անուշահոտ հո-
տեր և հովային ծաղկներ հոտայ. և զհովային ծաղ-
կունքն 'ի վերեն և 'ի բոլորն շարեն, և 'ի նստած
տանն յորմունքն օծեն քաֆուր, սանտալ, վարդէ-

ջրով և քացախով խառնած լինի, և տոնն այլ ցանէն, որ այն հոտն 'ի յար'ի յինք համնի, զի շատ օգտակար է: Եւ անքթան կտաւ, վարդէջրով քաֆուր տրորէ, 'ի յայդ տրորածտ խառնէ և թաթխէ զկտան, և 'ի վերայ կրծոցն և սրտին դիր. և ջուր հով խմէ, և նուան շարապ և ազոխի ջուր'ի բան տար: Լպա թէ այս դեղս չօգտէ, 'ի հով ջուրն քացախ խառնէ և խմէ. և կերակուր հաւձագ խորված, և ձուի դեղնուց, և իսպիտակ գինի անուշահամ՝ որ նօսր լինի, և ամ ինչ՝ որ պարկեշտ են և փոթոթ, օգտեն աստուծով:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ի.

Վասն այն ջերման որ զկնի նուաղին և թալանն:

Այս Կուռան ասէ, թէ 'ի հում պաղլամէ լինի. և այն հում պաղլամն 'ի շատ թուխմայէ լինի հաւաքեալ 'ի ստամոքն և 'ի փորոքն, զի զօրութիւն ընկղմեալ լինի, և բնութիւն յիւր եփելուն ձանձրաւ ցեալ լինի: Իւր նշանն այս է՝ որ 'ի նուպային ժամն, և կամ զկնի նուպային, հիւանդն նուաղի պահ մի կամ այլ աւելի. և երեսաց գոյնն 'ի յարձիճի գոյն 'ի յար լինի, և 'ի յերեսն այտոց անկանի:

Եւ իւր ստածումն խիստ դժար է վասն այն՝ որ հիւանդութեան գլուխն բնութեանն յաղթեալ լինի: Բայց իւր ստածումն այս է՝ որ չիտապի, այլ քիչ քիչ զհիւանդութեան գլուխն պարկեշտ դեղերով լուծմամբ 'ի մարմնոյն յարտաքս հանէ: Լպա թէ հիւանդն լուծման դեղ չիկարէ առնուլ, կակուղ հոկնայով զբնութիւն կակղացուր. և յետ այնոր զմարմինն ուշիկ ուշիկ մարձէ, որ թէ մնացորդ ունի հիւանդն, աճուելով զմարմինն՝ յարտաքս հանէ զինքն:

Բայց պիտի որ աճուելուն սկիզբն 'ի ճուանցն այնէս, մինչև 'ի վայր երթաս. և ապա յետ այնոր թի-

կանցն արա, մինչև 'ի ձեռացն 'ի մատուցն . ապա
յետ այնոր զկողքն և զկուրծքն նոյն նշանօքդ : Եւ
առ զուֆայ կամ կարօսի հունդ , աղա և մաղէ , և
տուր մեղրաջրով , օգտէ : Եւ թէ այս ջերմն յամ-
ռան աւուրքն լինի , հով ջուր տուր խմել . թէ ձմեռն
լինի՝ տաք ջուր թող խմէ . ապա թէ ջերմն ուժով
լինի , մեղրով սրքն ճուպին տա . մանաւանդ՝ թէ հի-
ւանդն ալեւոր կամ ծեր լինի :

Բազարատ ասէ , թէ պարտ է բժշկին որ ամէն օր
զմաճասին երակն տեսանէ . և երբ իմանաս որ օր
քան զօր երակն կուտկարանայ , ապա զհացն 'ի դի-
նին թաց , և տուր այն նշանօքդ՝ որ այլ յառաջդ յի-
շեցաք : Եւ ամ օր երկու հեղ զմարմինն օծնէ . և
զհացն 'ի ճուլապն թանալ և տալ օգտէ . և բաղա-
նիսն շատ ահոկ է և զեն :

Եւ զկնի այս ջերմերուս պատեհ է յիշել զհաւ-
ուամաշ ջերմերն այսպէս : Եւ զայս գիտեա՛ , եղբայր ,
որ զի միօրեայ ջերմն յորժամ յամենայ առ մարդն ,
փութով փոխի 'ի հալւամաշ ջերմն , մանաւանդ՝ որ
պատճառն յերեք հոգիքն լինի . և այլ որոյ մարմ-
նոյն խառնուածքն տաք և չորային լինի , և բնութիւն
այս պատճառնոյս լինի , նա շուտ բնդուանի զհալւամաշ
ջերմն :

Պատմութիւն և նախադրութիւն վասն երեք ազգ. հաշվման ջերմանն :

() այս գիտացիր եթէ քանի ազգ. են և ընդ քանի ցեղ բաժանին , և զիւրեանց պատճառն և զտեղիքն , եթէ իւր և որպէս լինի : Օ այս ջերմն անուանէ հոռոմն ընդիմ , զոր տաճիկն ունի , որ թարգմանի հաշվման : Իսկ զայս ջերմն վասն այնոր անուանեցին այդ անուամբդ , որ հաստատի 'ի մարմնոյն 'ի չոր և 'ի պինտ յանդամունան , որպէս յոսկերքն , և 'ի ջիւքն , և յայն՝ զոր այլ յառաջ ասացաք . և հաշիւ զճրագուն , մաշիւ և հատցնէ զմիսն , վասն այդոր պատճառաւացող անուանեցին զնա հաշվման :

Երդ պատեհ է որ իմանայ բժիշկն զայս ջերմանս զպատճառն՝ որ ընծայեցնէ զինքն . զի զերդ զմիօրեայ ջերմանն զպատճառնին լինի : Եւ այց միօրեայ ջերմանն պատճառնին թակաւ լինին , և շուտով աղճակին . բայց երբ այն պատճառնին յամէ առ 'ի մարդն և յերկաբեն , նա մտանէ մէկ մի յայն պատճառնոյն խորու 'ի մարմնն , և ընծայէ զայս ջերմն՝ որ կոչի հաշվման : Եւս ասուեալ պատճառ այս լինի՝ որպէս սուգն և հոգան և մտավարժութիւն , ահն և երկիղն , ցանկութիւնն և զիսն , տքնութիւն և շատ կարդալն , և ցարեկին անօթի կենալն և պակաս կերակրիւն , և որ սոցին նման են , որ չորացնեն և տաքցնեն զմարմնն զերդ յերկարօրեայ ջերմերն , և յերկարօրեայ ելլողնին , և տաք հիւանդութեներն , որ յիշխան յանդամունան լինի :

Եւս գիտացիր որ այս ջերմն երկու ազգ. են . մէկն այրեցող տաքուի ունի և բարակ ջերմն . իսկ մէկայն առանց տաքութեւն լինի , զի բնական տաքութիւն հաւտեալ լինի , զերդ 'ի յալեորաց մարմնն : Եւս այս ցեղս լինի՝ յորժամ 'ի յիւր յառաջն խիտ չորութիւն հանդիպել . հանց որ զմարմնն ընդի դատել լինի նամ ցեղ լուծմամբ . զերդ փորուն լուծեն , և վերաբերութիւնն , և երակ առնուլն և ապիկիքս , և

այլ դիմօք արիւնն՝ որ 'ի մարմնոյն ելանէ , քրտինքն ,
և խօսնն՝ որ հետ հազին գայ , և բաղանիսն , և մեր-
ձաւորուին , և որ սոցին նման են , ամէնքն լուծուան
են մարմնոյն և պակասուան գիշութէ :

Եւ Փիլիպպոս բժշկապետն անուանեաց զայն
ազգն՝ որ չունի տաքութի՝ ծերոց հիւանդութիւն :
Եւ այց մենք տեսանեմք շատ մարդիկ՝ որ կայ և դիպի
այդ չորութիւդ , ոչ եթէ ծերոց միայն , այլ և երիտա-
սարդաց և միջահասակաց , երբ իւրեանց բնաւորա-
կան տաքութիւնն հատեալ լինի 'ի յերկար հիւան-
դութենէն և յար ցաւելոյ տեղաց մի մարմնոյն :

Այս ատաղջն ջերմանն , զոր հաւեմաշ ասացաք :

Եւ եթէ այրեցող ջերմ ունի և 'ի յերակն տա-
քութիւն , այս ջերմն բաժանի 'ի յերեք ցեղ . և ա-
նուանեն զառաջինն թառմեցնող , և զերկրորդն բա-
րակ , և զերրորդն քակող : Եւ այս երեք ցեղ հալե-
մաշ ընծայի 'ի բնական երեք ցեղ գիշութենէն . զի
'ի մարմն մարդոյս բնական չորս գիշութիւն կայ , և
են նորա կարգած մէկ հետ մէկի : Եւ առջինն՝ մարմ-
նոյն ընդ ամ երակսն լինին , որ են չորս նիւթն . երկ-
րորդն՝ 'ի տեղեւտանն , որ յերակացն փարփուտ են , և
լնդ յերակսն 'ի մէջ են , զերդ քովքն և այլ տեղեւ-
տան՝ որ 'ի զատ են յերակացն . և երրորդ՝ բնաւորա-
կան գիշութին՝ որ լինի 'ի մարմնոյն միսն և 'ի փորո-
տիսն . որպէս լեարդն և փայծաղն , թոքն և ստամոքն ,
և այլ ամ փորոտիքն , և չորրորդն՝ 'ի յօղմածն լի-
նի , որ զամ անդամն մարմնոյն պինտ ունի և բռնած :

Եւ յամ ասեմ եթէ յորժամ ջերմանայ առաջին
գիշութին՝ որ 'ի յերակսն լինի , որ են չորս նիւթն ,
նա տաքութի միայն ընծայէ 'ի մարմնն : Եւս երբ
աւերին և բորբոսին , նա մէկ մի 'ի բորբոսային ջեր-
մերոյն ընծայէ , զոր այլ 'ի յետոյ կամիմ յիշել :
Եւս թէ հասանի այն տաքութիւն 'ի յերկրորդ գի-
շութին , որ երակացն փարփութն են՝ զատ 'ի յերա-
կացն , նա ցամաքեցնէ զայն գիշութին , կամ մասն
ինչ 'ի յիւրմէն : Եւս այն երեքէն առաջին ցեղ հալ-

և մահն ընծայի, որ կոչի թառամեցնող. և այս ցեղիս ստածուծն հեշտ լինի և շուտ : Եւս թէ հասանի այն տաքութի՛ն յայն երրորդ գիշուութին, որ ՚ի միսն և ՚ի փորոտիսն լինի, նա ընծայէ երկրորդ հալեւ մահն, զոր անուանեն բարակ, և իւր ստածուծն և բժշկութին դժար լինի : Եւս թէ այն տաքութին, որ ՚ի չորրորդ գիշուութին հասանի, որ զօղվածն և զնմա՛ն անդամս մարմնոյն պինտ ունի, նա ընծայի երրորդ ցեղ հալումահն, զոր անուանեն քաղող և անցնող մարմնոյն. և այս ցեղս զստածուծն և զբժշկութին չնդունի բնաւ :

() ի յորժամ բնաւորական գիշութին հատանի, չկայ ձար՝ որ այն մարմինն դարձեալ յիւր ողջութիւն դառնայ և հաստատի : Իսկ բերեմ ես այս բանիս ընկեր և օրինակ, որ ընթերցողին դիւրաւ լինի : () այս իմա՛ որ երբ ծառ՝ յորժամ կտրի ՚ի յիւր մէջն, նուազի և հատանի իւրիմէն. ջուրն և հողոյն վաստակէն, նա այն ծառն վատթաքի, և թառամի տերւն : Եւս թէ դարձեալ վաստակի իւր հողն, և ծառոյն ջուր տան, ստոյգ պայծառանան իւր տերւեքն, և ձոտքն ուժ առնեն և պտղաբերեն : Եւս թէ զանց առնէ իւր տէրն և անհոգ կենայ, նա հառման այն չորութիւն ՚ի ծառին ձուղքն, և վատթաքի՛ զիւր պայծառութիւնն և զձուղքն, և խափանէ զտերւն և զպտուղն : Եւս թէ դարձեալ այն ծառոյն տէրն պէտ առնէ նմա, զատակն բրէ և ջուր տայ, ՚ի խիստ ցրտոյ և ՚ի խիստ շոգոյ պահէ զծառն, լինի որ յանկարծ այն ծառն դարձեալ յիւր բնական բնութիւն դառնայ, հետ շատ ստածելոյ և դատելոյ : Եւս թէ անտես առնէ տէր ծառոյն, և անհոգ կենայ՝ որ հասանի այն ծառոյն չորութիւն ՚ի յարմատն և ՚ի կեղէն, նա չորանայ ծառն, և չիկայ հնար՝ որ ձօնիւ դարձեալ յիւր բնութիւն դառնայ : Եւս թէ և այս ջերմն՝ երբ սկիզբն անհոգ կենայ իւր տէրն և պէտ չայնէ, աւիրի իւր զրոյցն :

Եւս թէ ցուցանեմ և ասեմ զնշաննին և զստածուծն և զբժշկութիւնն զատ ՚ի զատ զամէն մէկ, որ ճանաչեն ՚ի գիտենան զամէն ցեղ ուրիշ ուրիշ. և ապա ստածեն և բժշկեն զայն ցեղն՝ որ չնդունի զա-

առողջութիւն, և այն՝ որ չունի ճարակ առողջութեան՝
'ի զատ կենան :

Եւ յժամ ասեմ՝ զառաջին ցեղն , որ իւր պատճառն
լինի տրտմութի և հոգս և 'ի սիրտ երանելն , և այլ
նամ պատճառքն՝ զոր այլ յառաջի ասացաք 'ի յերեք
հոգիսն . և հասանի իւր տաքութիւն 'ի տեղեւտանն
որ ընդ երակսն 'ի մէջ լինի : Եւ իւր նշանն այս է ,
որ տաքութիւն միացեալ լինի , և իւր գոյնն թառմի,
և դեղնութիւն անկանի . և 'ի յիւր շօշափելն գտանես
սուր տաքութիւն . և իւր մաշասիւն երակն չի գտուի
առեւնելին փարփուտ 'ի տաքութեան :

Իսկ այս ջերմեւորու ճանաչելն յիւր սկիզբն դը-
ժար է . զի տաքութե գէշ խառնուածքն յաղթել
լինի նամ մարմնոյն հաւասար , և հիւանդն չիմանայ
թէ տաքութի կայ առ իւրն , և ոչ ցաւիլ տեղաց մին
'ի մարմնն , և ոչ տուժել , և ոչ տկարիլ մարմնոյն , և
ոչ այլ նշանսն , զոր 'ի հետ բորբոսային ջերմեւորոյ
լինին : Սիւսն օտար տաքութիւնն հաստատեալ է
ընդ նամ մարմնն , և չունի անդամ մի փարփուտ 'ի
տաքութեանն՝ որ զգայ զայն զօտար տաքութիւն :

Իսկ երբ սկիզբն լինի այս ջերմանս , նշանն այս է՝
որ երբ երեք օր անցանի , և տաքութիւնն միացեղ և
յարակ ' լինի 'ի մարմնն , և իւր տաքութի չիլինի
ուժով , և այլ չլինի նշան՝ որ 'ի բորբոսային ջերմե-
ւորոյ , զերդ զդողան և զծարան և դնեղհոգութիւն
և զփղծկելն և զլեզուին չորանալն և զսեւանալն և
զմարմնոյն կոտորելն և զխոցութեւն և զգլխոյն ցաւիլն
և զգոգին նեխահոտութիւն և զմաշատիւն երակին մե-
ծութիւնն և զայլեայլ փոփոխիլն , և ոչ 'ի յայլ նամ
ցեղ նշանացն՝ որ 'ի բորբոսային ջերմեւորն լինի . և իւր
տաքութիւն՝ զոր ասացաք՝ խաղաղ լինի և հանդարտ
և սեղմ , ապա գիտացիր՝ որ այն առաջի ցեղ հալու-
ման է զոր թառամեցնող ասեն :

Իսկ երկրորդ ցեղ հալուման լինի յայնկից , որ երբ
տաքութի հասանի 'ի ընական յերկրորդ գիճութիւն՝
որ 'ի միջն լինի և 'ի փոր կարսիքն , ապա այն նշան-
նին , զոր ասացաք 'ի յառաջին հալուման , 'ի յայս 'ի

յերկրորդ ցեղս այլ 'ի յերևան և այլ 'ի բաց լինի : Օ 'ի յետ կերակուր ուտելոյն տաքութիւն յաւելնայ, հանց որ իմանայ հիւանդն, և գիտենայ որ տաքութիւն յաւելլաւ 'ի մարմինն, և դժարեցաւ ինքն : Այլ իւր պատճառն այն է՝ որ տաքութիւն արգելած լինին 'ի ներքս 'ի մարմինն զերդ քամի, և պահած լինի . երբ մտանէ կերակուրն և ըմպելին, գտանեն զայն պահած տաքութիւնն 'ի մարմինն, և յերևան բերեն և հանեն 'ի լոյս : Արպէս գտանեմք զօրինակն 'ի կրին քարն . զի յորժամ 'ի կրին քարն ջուր հասանի, նա զիւր տաքութիւնն՝ որ 'ի ներքսէ պահած ունէր, 'ի դուրս հանէ . և զայդ բանդ՝ Պղատոն ասաց : Այնպէս և այլ ասէ՝ թէ յորժամ կրին քարն 'ի ջուրն հասանի, նա բանայ զիւր գաղտ շնչահանքն, և զտաքութիւնն 'ի դուրս վաթէ : Բայց այլ ոմն ասաց 'ի բժշկական վարդապետացն՝ թէ հիւանդին կերակուրն կերակրէ զայն օտար տաքութիւն, շատցնէ և ուժով ջրնէ զինքն, և իւր վկայ այն է՝ որ երբ հալի կերակուրն և անցանի, նա դառնայ տաքութիւն այլվի 'ի յիւր կերպն՝ որ յառաջն էր :

Իսկ երրորդ ցեղ հալեման, զոր քակող անուանեն, իւր պատճառն այն է՝ որ հասանէ իւր տաքութիւն 'ի չորրորդ գիճութիւնն՝ որ ընդ ամ մարմնոյն յօդուածսն են, և զամ անդամս պինտ ունին բռնած : Բայց այսոր նշաննին այլ 'ի բաց լինին, և այլ 'ի յերևան . զի աչքն խորանայ, և աչաց գունն դարսկի, և 'ի յաչքն ճպուռ լինի, և կոպքն թուլանան, և 'ի վայր քաշվի, զերդ մարդոյ՝ որ կքայ և 'ի քուն կամի լինել . և երեսաց գոյնն զերդ կրակաց մոխրի լինի, և ճակտին կաշին քաշւի, և քնքերն 'ի ներս երթայ, և փորն փարփուտ և դատարկ կերենայ : Այլ այս ամ պատճառս այն է՝ որ բնական գիճութիւն դարտակեցաւ և վճարեցաւ 'ի մարմնոյն, հանց որ չիմնաց իրը :

Այլ իւր մաճապին երակն վատուժ լինի և փոքր . և երակին մարմինն պինդ լինի՝ որպէս զլար քաշած : Այլ երակին վատուժուէ պատճառն այն է՝ որ մարմնոյն զօրութիւն հատել և կտրել լինի : Այլ իւր փոքրութիւն պատճառն այն է՝ որ հոգի կենդանութեան և արիւնն պակասել են, և սակաւ լինի յերակն :

Եւ երակին մարմնոյն պնտութե պատճառն այս է՝ որ բնական գիշութիւնն հատել լինի եւ վճարեալ ՚ի մարմնոյն :

Եւ իւր գողին նշանն այն է՝ որ հիւանդութեան սկիզբն զերդ զտաշեղ եւ զբերուքս լինի ՚ի մէջ կարուրային , եւ հիւանդութե վիճարն ձիթոյ նման լինի գունոջն եւ վաթեւոյն : Եւ իւր պատճառն այն է՝ որ մարմնոյն ամ անդամունքն ՚ի հալ են ընկեր : Եւ երբ զայտ ամ նշաններտ տեսանես , գիտացիր՝ որ չէ բարւոյ . զի չընդունի զառողջութիւն , այլ ՚ի նոյն մեռանի :

Եւ այլ գիտացիր՝ որ այս ցեղ հալեմաշ ջերմանս պատճառն այնոր հանդիպի՝ որ մարմինն սաք լինի եւ պատճառոյոյ , եւ իւր տէրն շատ հոգս լինի քաշել եւ շատ սուգ , կամ յայլ ցեղ ջերմերուն շատ աւուրք լինի յամել առ ինքն : Եւ այլ որ յերկար եւ բազում դատել լինի , եւ այն որ պաք շատ լինի կացել , եւ այնոց որ սակաւ կերակուր կերակրին , եւ այնոց որ ՚ի տաք երկիր լինին , եւ այնոց որ մարմինն տաք լինի , եւ տարօքն ընդ քսանին եւ քառամանին մէջն լինին , եւ այնոց որ շատ տաք դեղեր կերել լինին եւ խմել , եւ այնոց որ հին հազ ունին . եւ հաւասար ամ իրք , որ տաքութիւն եւ չորութիւն տունեն , զի տաքցնեն եւ չորացնեն զմարմինն շատ : Եւ այդ ամէնիդ վիճարն հալեմաշ ջերմն բերէ : Եւ այդ է պատճառնին եւ նշաննին , զոր ասացաք կարճառօտ վասն հալեմաշ ջերմանն , օգնութեամբն այ :

1) ամն երկրորդ ազգ հալեմաշին , որ ՚ի խիստ հովութենէն ընծայի , զոր Փիլիսպոս բժշկապետն ծերոց եւ արեւորաց հիւանդութիւն անուանէ : Իսկ Փիլիսպոս բժշկապետն , եթէ այս ջերմն ՚ի խիստ հովութենէն ընծայի , հանց որ զբնական տաքութիւն եւ զբնաւորական գիճութիւն հատցնէ եւ ՚ի վճար բերէ ՚ի մարմնոյն . այլ վասն այնոր թողի զիւր պատմութիւն զիւր ցեղերուն , որ անբժշկելի են : Եւ ընդ այս հալեմաշս՝ որ ՚ի հովութենէն լինի , եւ ընդ այն՝ որ ՚ի տաքութենէն լինի եւ ՚ի չորութենէն , նշանն այն է՝ որ ՚ի հովէն լինի , մաճամն վատուծ լինի եւ յուլ , այնոր

1 Թօրնակին պակասէ որ :

Համար՝ որ հովուութիւն յաղթել լինի . և իւր գոյն իսպիտակ լինի և նօսր . և իսպիտակութիւն ՚ի հովուութիւն լինի , և նօսրութիւն ՚ի չորութենէ լինի : Եւ այդ բաւական է վասն հալեմաշ ջերմանն՝ որ ՚ի հովութենէ լինի , վասն այն՝ զի չունի առողջութիւն :

Գ Լ Ա Ի Խ Ի Բ •

Վասն ստածման և բժշկութեւն առաջին ցեղ հալեմաշ ջերմանն , որ ՚ի տաքութենէ լինի :

Եւ ինքն ընդ երեք ցեղ բաժանի . և վասն իւր ճանաչելոյն՝ երբ մէն լինի և բորբոսային ջերմերուն ՚ի զատ , և այնոց որ չունին երեւան նոպայ , զոր այլ ՚ի յառաջդ ասացաք . ապա երբ ժամն և ժամանակն պատեհ լինի և աղէկ , սկիզբն արա ստածելոյ այսպէս : Եւ թէ կարիք լինի զմարմինն սրբելոյ , սրբել խիարշամպով և թարանկուպինով և գարեջրով և քաղցր նուան ջրով . ապա թէ հետ աւուր մի կամ երկու՝ իշու կաթն տուր խմելու :

Եւ ապա թէ կարիք չէ զմարմինն սրբելոյ , դու սկիզբն իշու կաթն արա այս նշանօքս . գիտացիր որ էջն ճերմակ լինի և առողջ , և ազատ յամ ցեղ հիւանդութենէ . և աւուրքն մատղաշ պիտի , և մօտ ՚ի յօրերն լինի ծնած , և իւր կաթն իսպիտակ և հաւասար լինի . երբ ՚ի վերայ ըղնկանդ կաթեցնես , չիլինի նօսր՝ որ վաթի , և ոչ թանձր՝ որ չիսիռի : Եւ դարմանէ գէշն աղէկ խոտով՝ որ դալար լինի , և հովային բանջրենով , որպէս հազար , և դդմի տերեւ , և հինտիպայ՝ խառնած ընդ դալար գինձն , և այլ պղրղատունի կոթ¹ , և դարի լուացած ցամաքեցուր և ապա կերցուր : Եւ ապա առ իւր կաթնէն . ՚ի յառաջին օրն տուր կէս լիտր , և հետէն յաւելցուր ՚ի կաթն ըստ ուժոյն

1 Թօրինակին իւր :

հիւանդին , և տուր զայդ 'ի յար , մինչև լուծանի և
 աչ կապի : Յետեայն կերակուր տուր թաղթ և մաշ
 և վիխոն՝ որ է ծմել , դդում և հազար . զամէնն
 նշի ձիթով տուր . և խմելոյ մուգ նուան ջուր տուր :

Եւ ապա հետ կերակրին սակաւ ժամ անցո , և
 յաւազան նստի՝ որ ջուրն քաղցր և յիստակ լինի և
 եղկ , և եփած լինի 'ի յինքն մանուշակ և դդմի տերեւ
 և հազարի տերեւ և իսպիտակ դարի փերձկած : Եւ
 երբ ելանէ յաւազանէն , օծանէ զմարմինն իլուֆա-
 րի ձիթով և մանուշակի ձիթով և քաղցր դդմի ձի-
 թով . և ապա յետ այտոր օծանէ զկուրծքն մանուշա-
 կի ձիթով՝ որ ընդ իսպիտակ մոմ հալած լինի , որ
 պահէ զգիծութիւնն որ շահեցաւ 'ի կերակրոյն և
 աւազանին ջրէն :

Եւ ա թէ հիւանդին մարմինն ախորժայ այլ աւե-
 լու գիծութի քան զայդ որ ասացաք , ապա առաջ
 քան որ յաւազան մտանէ՝ կթել տուր 'ի վերայ գլխոյն
 կնկան կաթն կամ իշու կաթն կամ այծու կաթն .
 զի այդ կաթներտ խիստ գիշացնեն զհիւանդն : Եւ
 թէ հիւանդն չժուժէ կաթն կթելոյն , դու զկաթն
 'ի յաւազանին ջուրն խառնէ . բայց 'ի յաւազանն շատ
 մի յամեցներ , զի աւազանին եղկ ջուրն վատուժցնէ
 զմարմինն :

Եւ ա յառաջ քան որ յաւազանն մտանէ , չէ պարտ
 մարձել որ ինչ ցեղ ձիթով . զի խծկէ և կալնէ ըզ-
 քաղտ չնչահանն մարմնոյն , նա չիւնդունի զաւազա-
 նին գիծութիւն : Եւ զայդ՝ զոր ասացաք՝ 'ի յար արա .
 զի այդ խորհուրդդ շահեցին զմարմնոյն՝ թնաւորա-
 կան գիծութիւն . և արա՝ զայդ յառուրն երկու հեղ .
 զմէկն յետ կաթինն տալոյն՝ յառաջ քան զկերակրոյն
 օտտելն , որ զկաթին գիծութիւնն շահի և պահէ 'ի
 մարմինն . և յետ այտոր տես զմարմինն հիւանդին .
 եթէ 'ի յաւելի խլտերոյն՝ որ է չորս նիւթերն՝ սուրբ
 լինի , հանց որ չընդունի զբորբոսելն , ապա տուր՝ որ
 խմէ կովուց թան , զոր ընիկ սրբած լինի 'ի կարա-
 գէն . այլ կոկն կարմիր պիտի . բայց մի յաճախ տաս
 որ չիձանձրանայ 'ի թանէն : Եւ զթանին չաքսն կէս

լիտր տուր, ապա թէ տեսանես զուժն՝ որ կարող է, դու յաւելցուր 'ի թանն ըստ ուժոյն. բայց քիչ քիչ թող խմէ, հանց որ ամէն հեղ նուկի մի լինի կամ պակաս. ապա թէ տաքուածին շատ լինի և ուժով, դու տուր հետ թանին զայս ղուրսս, որ է այս:

Պ ԴՈՒՍ ՄԱՍԿԱԶԻՐԻ ԿՈՒՆ:

Ի՞նչ տապաշիր չորս դրամ. վարդ եօթն դրամ. խիարի կուտ կառւած, և փրփրեմի և դդմի կուտ կըռ ված, հազրի հունդ, քահրիպար երեք երեք դրամ. զամէնն աղա և մազէ, գառնալեզվի ջրով շաղվէ, և ղուրսեր արա, և տուր հետ թանին: Եւ զայս արա երբ մարմինն սուրբ լինի 'ի բորբոսայլն նիւթոյն:

Ի՞պա թէ 'ի մարմինն այլ ցեղ տաքուածի լինի, և մարմինն չէ՞ սք, և լինի յինքն նիւթեր սաք, որ այլ ջերմն կամի ընծայել, ապա հոտ պարտ է պատրաստ կենալ 'ի կաթներոյն և 'ի թանէն: Իսկ թանին փռ խան գարեջուր տուր, յոր եփած լինի կենդանի խաւէփար, որ 'ի մանր և 'ի մեծ ճանկերոյն սրած լինի, և լուացած լինի աղէկ քաղցր ջրով և աղով և ջնջխած լինի. ա՛ն 'ի յայդ գարեջրէտ չորս նուկի, և մուղ նուան ջուր մի նուկի. և յայս ղուրսէս մի մըթխալ, զոր այժմ գրեմ:

Պ ԴՈՒՍ ԿՈՒՆ՝ ՈՐ ՕԳՈՒՄ Է ԱԼԻՆ ՉԵՐՃԱՆՆ:

Ի՞նչ գառնալեզու երեք դրամ. հայ կաւ չորս դրամ. վարդի կոնգմէն յիստկած վեց դրամ. սեր կեփիլ կուտ յիստկած, դդմի հունդ յիստկած, փրփր փրեմի հունդ վեց վեց դրամ. մարուխի քամութն տաան դրամ. տաճիկ կուէղ, քիթրայ և նշայ երեք երեք դրամ. սեխի կուտ եօթն դրամ. զայս ամէնն աղա և մազէ, և շաղվէ պզղատունի լուապով, և ղուրսեր արա, և 'ի շքի չորացուր, և տուր աղցած և մաղած մի մթխալ քաղցր նուան ջրով և խիարի ջրով անօթեց, օգտէ հալեմաշ ջերմանն, և այն ջերմանն որ սիլ կոչի: Եւ կերակուր մաշ տուր և դդուր և վիտօն և թաղթ, որ լինի նշի ձիթով. և երբ ծա

րաւենայ, քաղցր նուան ջուր տուր. և ընդ երիկածքն՝
օծանէ զմարմինն լիլուֆարի ձիթով, և քաղցր դդմի
ձիթով. զիւր տունն և զպառկելիքն հով արա, և ցա-
նէ վարդ և ուռու տերեւ. թէ վարդ չի գտվի, այգւոյ
տերեւ ցանէ :

Ապա թէ հիւանդն նուաղի, դու օծէ 'ի մարմինն
հով լախլախով, որ են այս ջրերս : Ա՛ռ խնձորի ջուր,
և մրտենոյ ջուր, սերկեւիլի և վարդի ջուր. չոր վարդ
և քաֆուր և զաֆրան. աղա, և 'ի ջրերդ խառնէ,
և 'ի բան տար : Ապա թէ խիստ վատուծի հիւանդն,
դու մնի ջուր տուր այս նշանօքս : Ա՛ռ ուլու միս 'ի
թիկանցն և 'ի շէցն և 'ի կողոյն, մանր կտրատէ և
'ի քարէ պտուկ արկ, և աղն պակաս արա, և մեղմն
կրակով եփէ. և որչաք 'ի մսէն ջուր ելանէ, դու հե-
տէն առ զջուրն, 'ի զատէ յաման արկ, մինչև ցամա-
քի միսն. ապա սակաւ մի անուշահոտ գինի, և իւր
կիսոյն չաք խնձորի ջուր. զայսոք 'ի մսին ջուրն խառ-
նէ, և մեղմ կրակով սակաւ մի եռցո, և ապա տուր
կուամ կուամ որ խմէ. զի այդ ջուրդ խիստ ուժովցնէ
զհիւանդն :

Եւ այլ ջանք արա ամէն հունարով որ չիլուծի
քնուծիւնն. զի թէ դէին տիրոջն, և սլին տիրոջն
քնուծին լուծանին, նա շուտ կորնչին մահուամբ.
ապա թէ լուծումն հանդիպի, զայս ղուրստ տուր. զի
խիստ օգտակար է դէին տիրոջն՝ որ լուծ ունենայ :

Պ ԴՆՈՒՍ ԿԱՒԻ՝ ԿԱՊՈՂ :

Ա՛ռ հայ կաւ տամն դրամ. շահպալուծ և վարդ
չորս չորս դրամ. և տեսայ 'ի յայլ նուսխայ՝ որ նշաւ
տակ և փրկութի հունդ դնեն չորս դրամ. տապաշիր
երեք դրամ. թրթկձի հունդ կտված վեց դրամ.
քահրիպար երեք դրամ. զամէնն աղա և մաղէ, և
մուղ սերկեւիլի կամ խնձորի ջրով շաղվէ, և ղուր-
սեր արա, և տուր մի մթխալ 'ի յայդ ղուրսէտ տան-
ծի ջրով կամ սերկեւիլի ջրով :

Եւ երեկոյին տուր զայս դեղս : Ա՛ռ պզղաատուն
աղլնձած մի մթխալ. և այրած խեցդետին մի դրամ.

տաճիկ կռէզ աղընձած մի դրամ . աղա և մաղէ , և տուր մոռզ ծորի ջրով կամ նուան : Եւ կերակուր տուր թրթկիճ եփած և տապկած , որ լինի 'ի հետն նուշ աղընձած : Եւ ան փերձոկած ոսք և աղընձած , և հեզ մի եփէ , և ձգէ զջուրն , և ապա արկ 'ի վերայ մոռզ նուան ջուր կամ սերկեւիլի կամ աղտորի ջուր , և այլվի եփէ , և տուր որ ուտէ : Եւ այլ տուր փշատի փոխինտ , կամ նուան հատի փոխինտ 'ի հետ պաք սիմիտի . և զայս կերակուրքդ և ըմպելիքդ յայնժամ տուր՝ որ երբ չիլինի հազ :

Եւ թէ հազ լինի , տուր խմելոյ տաճիկ կռէզ և հայ կաւ . և կերակուր՝ ոսքան փոխան՝ հացի փշրուկ տուր աղընձած նշով . և սերկեւիլին ջրի փոխան՝ մրտի քամուքմն տուր , զի մրտի քամուքմն արգիլէ զլուծումն , և օգտէ հազին այն սակաւօք քաղցրութիւն՝ որ 'ի յինքն կայ : Բայ թէ հանգիպի որ յաղիքն ելունդ բան ունի , դու հոկնայ արա այս նշանօքս :

Հոգնայ , որ օգտէ ելունդի՝ որ 'ի յաղիքն լինի :

Եւ գառնալեզվի ջուր , և բրսի անդտարի ջուր , որ յարապն հովուի բիր կոչեն , և ձուի դեղնուց , և տաճիկ կռէզ , հայ կաւ և հոռում մատնեհար կաւ , և պրտուի ջնջադիր այրած , իսվիտաճ . զամէնն 'ի մէկ տեղ ժողվէ , և հոկնայ արա որպէս ըուսամն է :

Եւ հոգնայ նոյն ցառանն :

Բայ թէ այդ ջրերդ չիգտւի , զոր այլ յառաջդ ասացաք , դու իւր փոխան՝ փրփրեմի ջուր առ և թրթկիճ ջուր , և մատնեհար հոռում կաւ , և աղբրաց արիւն , նշի ձէթ . զամէնն հաւաքէ և հոկնայ արա . զի այդ հոկնատ խիստ օգտակար է , օգնութիւնն այ :

Բահամատի () պքարիան ասէ՝ թէ այս ջերմն երեք ցեղ լինին , զոր այլ յառաջդ ասացաք , թառամեցնող և բարակն և քակողն : Եւ ջրին ցեղն , որ է թառամեցնողն , իւր պատճառն զերդ միօրեայ ջերմանն լինի . և իւր նշանն այս է՝ որ գոյնն դեղին դառ-

նայ, և ջերմն հանապազ 'ի կերպո՞ժ ժամն գայ, և 'ի քուն լինելոյ ժամն . բայց մարմինն շատ տաք չիլինի, և 'ի մարմնոյն կաշին չորութի ցուցանէ :

Եւ իւր ստածումն այս է՝ որ հանապազ գարեջուրն 'ի բան պահէ : Եւ երբ տաքութիւն անցանի, դալար մանր ձուկն խորված ուտէ . և 'ի խաւարսնուն զհոյն և զգիճային 'ի բան պահէ . որպէս հազարն և փրփրեմն, զդալար գինձն և զխորփրլստն, և զոր նման սոցին : Եւ մենայն օր 'ի բաղնիս մտանէ, 'ի հով տուն նստի, զմարմինն մանուշկի ձիթով ժծէ, և հոստայ 'ի հով և 'ի գիճային ծաղկանցն, և հով սպեղանիք 'ի վերայ կրծոցն դնէ, և ըստամբն՝ որ 'ի կերակրոյն թեթեւ լինի, յայնժամ ջերմանն տաքութիւն խիստ լինի . զհով և զգիճային ձիթերն 'ի քիթն արկանէ, և որչաք կարէ զքուն լինելն ջանայ . և ոչ ինչ դիմօք զանձն չիդատէ . 'ի տաք տանէ և 'ի շող օդէ պատրաստ կենայ : Եւ լա թէ այս ջերմն տաքութիւն և այլեց լինի, զքաֆուրին դուրսն 'ի բան պահէ սակաւ քացախով՝ ընդ ծագել արեւուն :

Սահակն ասէ՝ թէ իւր ստածումն այս է՝ որ գարեջուր խմէ . և 'ի քնուն ժամն պզրղատուն ճուլապով խմէ . զկերակուր շատ թող չուտէ, մանաւանդ 'ի յամռան աւուրքն՝ և նմ տաք իրաց պատրաստ կենայ . հով ջուր խմէ քիչ քիչ, և թանայ քթան 'ի վար գէջուրն՝ որ լինի քաֆուր և տանտալ, և դնէ 'ի վերայ կրծոցն . և կերակուր դդմի մուգապարայ և սպանախ կերցուր, և թաժայ ձուկ խորված . և քան զամենայն ինչ օգտէ խաչափարն՝ որ գարեջրով լինի եփած : Եւ երբ տաքութիւն պակսի, հաւձագ՝ փերձ կոտած գարով 'ի բան պահէ, և պանծրայ ջուր հով ճուլապով խառնած, և բանջրուն հազար և դալար գինձ կերակրի : Եւ լա թէ ջերմն զօրաւոր է, կերակուր՝ թերխորով ձուի դեղնուց տուր, շատ օգտէ աստուծով :

Սահամատ Օլաբարիայն ասէ վասն ստածման և բժշկութեան երկրորդ հալւամշ ջերմին, եթէ այս երկրորդիս բարակ անուանեն, և երրորդն՝ որ քակող, դժար ողջանան . մանաւանդ երրորդն : Եւ իւր պատճառն այն է՝ որ ընաւորական տաքութիւնն և օտար

ջերմն զքնաւորական գիշութին 'ի մարմնոյն քաղեն
և հասցնեն :

Իսկ երկրորդ հալեմաշն , որ է բարակն , նշանն այս
է՝ որ աչքն 'ի գուրն անկանի , և մարմնն նօթանալոյ
և բարկնայ , և օր ըստ օրէ վատուծի և նիհարանայ .
վասն այդր պատճառանացդ անուանեցին բարակ զայս
ջերմն : Իւր ստածումն այս է՝ որ օրն երկու երեք հեղ
'ի բաղանիս մտէ , և 'ի տաք տուն չիմտէ , և ամենեւին
չիբրտնի , և դարեջուր խմէ . և յետ երկու պահու
եղկ աւազան մտէ , և հանապաղ 'ի հով և 'ի գիշայ-
ինան հոտոտայ , որպէս յառաջդ ասացաք :

Իպա թէ ձմեռն աւուրքն հանդիպի , 'ի կրակի
տաքութենէ և 'ի ծխէ պատրաստ կենայ . զի հոջն
օգտակար դեղն է այս հիւանդիս . և օծանելոյ տե-
ղիք և սպեղանեաց՝ հոջն օգտէ , զի զսիրտն հով պա-
հէ : Եւ պատեհ է՝ որ զգլուխն ծածկած պահէ ,
որ զուգամ և նուզլայ չիպատահի . և 'ի քիթն հով
և գիշային ձիթեր արկանէ . և շատ 'ի քուն լինելն
օգտակար է :

Իպա թէ գոզն գերթ զձէթ լինի , զհովային և ըզ
գիշային դեղերն 'ի բանի պահէ : Իպա թէ տաքուե
նշաննին խիստ լինի , զտապաշիրին զուրն տուր , և
զքնութին կակղացո դամոնի ջրով և թարանկուպի-
նով . շատ օգտէ աստուծով :

II) ան սպաճման երրորդ հալեմաշին :

Իսկ եթէ երրորդ հալեմաշն լինի , զոր քակողն
անուանեն , զի քակէ և հալէ , և դատարկէ զճրա-
գուն և զվիմն , և զլորրորդ քնաւորական գիշութին .
և վասն այդր պատճառանացդ անուանեցին քակող :
Եւ իւր նշանն այս է , որ ըզունկն զերդ զայծու ծոխն ,
և փոքիցն խռտումն 'ի դուրս ցցվի , և երկու ումն
բարձրանայ , և ճակատին կաշին քաշած և չոր ցուցա-
նէ , քներն և երկու աչքն 'ի ներս երթան :

Իւր ստածումն այս է՝ որ զկերակուրն թեթեւ և
գիւրհաշալ ուտէ , որ անուշահոտօք եփած լինի , զերդ
ուրի միս , հաւու ձագ , և գաւին ողջաբ՝ սիսուան
ջրով . և զվնի այտոր՝ ինծորի ջուր , և քաղցր և

ԹԹԻՒՆ սերկեւիլի ջուր ընդ սակաւ մի գինի խառնեալ, և գերմակ հաց փշրեալ խառնէ, և ուտէ, և զանուշահոտերն անպակաս 'ի բանի պահէ : ջանայ որ փորն խիստ չիւլծանի . զի Թէ փորն լուծանի, շուտով կորնչի . և հանապազ զսանտառն և զվարդի ջուրն ընդ յիրար խառնէ, 'ի վերայ սրտին և լերդին պահէ . զմանուշակի ձէլթն և զնիլիֆարի 'ի գլուխն և 'ի յանդամն հանապազ օծանէ . և ամենեւին քաղցած և ծարաւ չիկենայ, տրտմութի և հոգս չիտանի . զի այս ամ և իւրեանց նմանիքն ահոկեն . և զկերակոլն պարկէշտ տուր, զերդ որ այլ 'ի յառաջդ յիշեցաք, օգտակար է Թէ ամ կամի :

ԳԼՈՒԽ ԻԳ.

Պատմութի և նախադիտութի վասն սլին ջերմանն, որ է Թորոյն խոցնալն և մաշիլն :

ՊՈՌՈՄՆ եփեալսն անուանէ, և տաճիկն ալ կոչէ . այլ գիտացիր որ սլին ջերմն նման է դէին ջերմանն . բայց սլին ջերմանն հազ լինի, զի իջանէ խլտն, որ է նիւթն, 'ի գլխոյն 'ի կուրծքն և 'ի Թորքն, նոյն պէս և յամ մարմնոյն 'ի ձեռն հազալոյն՝ արկնուի նիւթս . զի հազալն յաղթէ մարմնոյն, և շարժէ և բերէ 'ի կուրծքն և 'ի Թորքն, և արգիլէ զհիւանդն 'ի քուն լինելոյ և 'ի հանկիստ կալոյ :

Յոհանն ասէ, եթէ իւր պատճառն 'ի սուր գիւժութենեոյ լինի՝ որ 'ի Թորքն իջանէ, կամ 'ի կուրծքն ժողովի, և խոցացնէ զտեղիքն՝ ուր հաւաքի, և զշարուն ընդ ամ կուրծքն ցրուէ, և կամ 'ի կէս կրրծոցն լինի : Եւ երբ Թորքն խոցնայ, իւր նշանն այն է՝ որ մարմնն նիհարանայ, և կակուղ տաքութի լինի զերդ հալւամաշին, և եղենկունքն ծռին, և ոտներն ուռչին, վասն այնոր որ գիջութիքն հալեցան . և հազալով ընդ խուչակն կուգայ հոտած, և մէջ

ընդ մէջ արիւն . և կրծոցն խոցնալուն նշանն այն է՝ որ տաքութի այլ շատ լինի , և շունչն կարճ լինի , և կուրծքն ցաւի , և հագն չոր լինի :

Փօլօս ասէ , եթէ այս հիւանդութիւն հետ բքսիմիւն լինի , և հետ զուգամիւն , կամ հետ շատ նուզլայի , որ 'ի գլխոյն իջանէ , կամ հետ յերկարօրեայ հագի , կամ յետ շատ արեան ձգելոյ , որ զթոքան կամ ըզկուրծման խոցացուցեալ լինի . և 'ի կերակրոյ միտքն փակեալ լինի : Եւ ստածուին այս հիւանդութիւն դիժար լինի . զի յորժամ թոքն խոցանայ , չողջանայ իւրովն . զի հանապազ 'ի շնչոյն յառն և 'ի տուրն կայ և շարժի , և զերդ զդարձնի փութն զհով զօդն առնու և 'ի սիրտն ուղարկէ , և զտաք օդն առնու 'ի սրտէն և 'ի դուրս ուղարկէ : Եւ պա թէ ժամ մի թռքին շարժեւն դադարի , նոյն պահն սիրտն այրի , և 'ի յայնր յայրելոյն 'ի տաքութեանէն՝ մարդն մեռանի . ապա 'ի յառաջ քան զայն՝ որ այս հիւանդութիւն զօրանայ , պարտ է ստածել և բժշկել :

II. ամս սրածման և բժշկութեան վերմանն :

Երգ պարտ է 'ի յայս ջերմանս 'ի ստածուին և 'ի բժշկութիւն , որ քննես աղէկ և գիտենաս որ չլինի 'ի հետն այլ ցեղ ջերմն 'ի բորբոսային ջերմերոյն : Եւ պա թէ ուժն կարող լինի , ժամանակն և ժամն 'ի պատեհ լինի , իւր առաջին ստածուին այն է՝ որ 'ի բասիլ լիկէն երակ առնուա 'ի յայն դեհն , ուր զցաւն իմանայ հիւանդն : Եւ պա թէ չիմանայ ցաւ ուրեք , զերակն 'ի ձախոյ ձեռն առ , վասն այնոր՝ որ աջոյ դեհ չվատուծի : Եւ պա թէ տարիքն և ժամանակն հիւանդին և ժամն տարւոյն չօգնեն երակ առնելոյն , դու ապիկիս առ 'ի թիկնամէջքն 'ի վերի դեհն . և հան արիւն ըստ ուժոյն , եթէ երակ առնուա , և եթէ ապիկիք :

Եւ պա թէ ստամոքն վատուծ լինի , կամ սիրտն խափական լինի , որ է սրտին դողալն և թափթափիւն և արտիեւն , ապա զապիկիքն 'ի յողքին 'ի դրուցի դեհն

1. Թորմակն գրած էր վերման . գլխին է :

դիր , և յառաջ շատ քաջել տուր , և ապա տուր
կտրել և արիւն հանել : Բայա յետ երակ առնելոյն
օր մի կամ երկու օր հարիրայ տուր այս նշանօքս :

Հարիրայ Գարայ , որ օգտէ սլին :

Բա գարի կորկոտ փերճոկած , և չոր բակլայ փեր-
ճոկած , և սակաւ մի քիթրէ , և սերկելիլի հատիճ
կտուած , և նշի ձէթ կամ քաղցր դդմի ձէթ , և խեց
գետին՝ որ է խեղիփար , այն նշանօքն՝ զոր այլ յառաջգ
ասացաք . զայս զամէնս հաւաքէ , և հարիրայ արա ,
զերգ իւր ռասմն է , և տուր . օգտակար է թէ ան
կամի :

Բայա թէ հիւանդն ՚ի բերանն չորութիւն իմանայ ,
կամ ՚ի կուրծքն խոշորութիւն և խոչոտել լինի , տուր
զպզրկատունիս զլուսապն , կամ զթեփին ջուրն , կամ
գառնալեզուի ջուր հում և առանց եփելոյ՝ նուկի
մի ընդ երկու դրամ դդմի ձէթ , կամ դրամ մի դառ
փուզի կտի ձէթ , կամ երկու դրամ մանուշակի ձէթ :
Եւ իրիկունս տուր խմելոյ զայս գեղս : Բա պզրկա-
տուն և տաճիկ կուէզ և հայ կաւ , և սերկելիլ լուղա-
պով խառնեալ . այլ զհայ կաւն վասն այնոր տանք , որ
զգիճութենէն՝ որ ՚ի կուրծքն ժողոված՝ ցամաքեց-
նէ . և շատ օգուտ է :

Բայա թէ հիւանդն՝ է որ ՚ի կրծոցն արիւն թքանէ ,
տուր զայս կուրսս՝ որ այժմ գրեմք , որ օգտէ օգնա-
կանութենն նյ՝ սլին , որ արիւն թքանէ :

1) Եւրոի Գահրուպայ , որ օգտէ սլին՝ որ արիւն թքանէ :

Բա հոռոմ մասնեհար կաւ երեք դրամ . քահրի
պայ վեց դրամ . տապաշիր , և քիթրէ , և նշաստակ
հինգ հինգ դրամ . տաճիկ կուէզ , և մրտենայպտուղ ,
և մարուխի քամուքս եօթն եօթն դրամ . և փերփե-
րանի հունդ տանն դրամ . զայս զամէնս աղաւ և մէլ ,
և շաղփէ դաղար վարդի ջրով . ապա թէ չգտանես
վարդ , գառնալեզուի ջրով , կամ պզրկատունի ջրով ,
և կուրսեր արա զամէն մէկ դրամ մի , և ՚ի շքի չորա-
ցո . և տուր յամէն օր կուրս մի աղցած և մաղած

քաղցր կօղայի ջրով : Եւ կերակուր փերփերան տուր եփած , եւ փերձոկած ոտքն գդմով , եւ մաշ փերձոկած եւ աղընծած , եւ իւր ըմպելիքն կտրտած դդում , եւ կօղայ առանց կեղեւելոյ : Եւ զայս դեղս յար'ի բերանն պահէ : Եւ տաճիկ կռէզ եւ հայ կաւ , եւ կերակուր դալար ձուկն տուր , զոր 'ի քարքռուտ տեղաց եւ 'ի խիստ գնայուն ջրէ որսան . այս ձուկն նոյնպէս եւ դէկին տիրոջն օգտակար է :

Եւ պաթէ կարիք է որ ուժովորցնես զմարմինն , եւ իւր ջերմն չլինի ուժով , ապա տուռայճ տուր , եւ հաւու ձագ , եւ կաքիւռ ձագ , եւ տահուճ , եւ ուլու ոտներ եւ արտալայնի՝ դդմով եփած եւ տանուոյ խուպազով , եւ վլիտօն եւ սպանախ եւ թախտ եփած մաշով , եւ գաւին ոտներ եփած փերձոկած զարուով :

Եւ պաթէ ժամանակն 'ի պատեհի լինի , իւր աղէկ ստածումն այն է՝ որ իշու կաթն տաս , զերդ որ այլ 'ի յառաջդ ասացաք վամն դէկին , կամ տուր մաքուոյ կաթն ջրով եփած այս նշանօքս : Եւ մաքեաց կաթն կէս լիտր՝ 'ի պահն որ կթեն . եւ արկ ջուր 'ի վերայ մի լիտր , եւ եփէ ցուր ջուրն հատնի եւ կաթն մնայ . ապա տուր որ խմէ կուժ կուժ : (Ետ այս դեղին՝ առ բակլայի աղուր երեք նուկի , եւ շէկ չամիչ 'ի հատձէն հանած եւ նշի ձիթով եփած՝ երկու նուկի , եւ սպիւ տակ զազպէն ջրով տրորած . զայս զամէնս կաթումն 'ի բաժնի պահէ : Եւ զայս հապս գիշերն եւ ցերեկն ներքեւ լեզուին պահէ , զի օգտակար է սլին :

Հապի սուաւ , որ օգտէ սլին :

Եւ փերփերանի հունդ հինգ դրամ . տաճիկ կռէզ եւ քիթրայ երեք երեք դրամ . կօղայի հունդ կտված չորս դրամ . զայս զամէնս աղա եւ մաղէ , եւ շաղվէ սերկեւիլի կտին լուսպոջն , եւ մանր եւ տափակ հապեր արա . եւ յար ներքեւ լեզուին պահէ :

Եւ պաթէ խօին 'ի կրծոցն դժար դայ , եւ դժար թքանէ , դու տուր զուփայի մոպուխն , եւ իւր նշանն այս է :

II) Կարգուի գործայի, որ օգտէ ալին :

Այս յունապ քսան հատ, և սպոտան յիսուն հատ . սպիտակ թուղ եօթն հատ . փառիս աւուշան՝ որ է ձարխոտ՝ եօթն դրամ . մարուխի տակ կեղևած տամն դրամ . զուգայ հինգ դրամ . զայս ամէն 'ի յաման մի արկ , և հինգ լիտր ջուր արկ 'ի վերայ , և եփէ ցուր մնայ երկու լիտր : Այս առ իւրմէն չորս նուկի . և մնուցած մանուշակ տամն դրամ . և քաղցր նշի ձէթ երեք դրամ . զայս զամէնս յիրար խառնէ և տուր որ խմէ :

Այլ պարտ է գիտենալ զգլին տէրն և զալին՝ յանկարծ ժամ մի ուրդի՝ որ կապի փորն , հանց որ կարիք լինիս 'ի կակղցնել . ապա տուր զայս մատպուխս :

III) Կարգուի լոծող՝ ալին Վերման :

Եւանք մարուխի որ կակղցնէ զգլին և զալին տիրոջն ընուծիւն : Այս խիարշամպէ 'ի կտէն ընտրած հինգ դրամ . և չոր մանուշակ վեց դրամ . և շէկ չամիչ 'ի հատալէն հանած տամն դրամ . և յունապ տամն հատ . զայս զամէնս եփէ հինգ լիտր ջրով , մինչև մնայ կէս լիտր : Այս քամէ և արկ 'ի ներքս տամն դրամ թաւընկպին , և աճրուէ , և այլուվայր քամէ , և տուր որ խմէ զերդ այլ մտպուխի ռասմ է : Այս թէ չկակղնայ այտով , զայս հուկնայս արա՝ այս նշանօքս :

Հոգնայ՝ Վերման ալին օգտակար :

Այս սպիտակ գարի փերճոկած և ձարձատ արաւրած , և չոր մանուշակ , և սպոտան , և յունապ մի մի ափ . սպիտակ տուղտ 'ի կտաւի ծրարած հինգ դրամ . զայս զամէնս 'ի պտուկ մի արկ և եփէ այնչափ , մինչ որ մնայ մի լիտր . ապա քամէ և արկ 'ի

1 Յօդանշան պատեր սիւլո , և թողալ էր գատարկ տեղի :

ներք կարմիր շաքար տան դրամ. և հուկնայ արա զերդ իւր ռասմն է. օգտէ աստուծով:

Եւ հանայ բժշկապետն ասէ, եթէ այս ջերմն՝ որ հետ թորին խոցնալոյն լինի, և իւր պատճառն 'ի սուր գիշութեներոյ լինի, որ 'ի ներքս 'ի թորմն հաւաքին և կամ 'ի կուրծքն, և հազալովն և 'ի վեր բերելովն խոցընէ, 'ի շարաւ և 'ի յարիւն դարձուցանէ, և տկարացուցանէ զհիւանդն զերդ հալւամաշ ջերմն, վանն այդ պատճառանացդ յիշեցաք և շարեցաք՝ ընդ հալւամաշ ջերմանն:

Եւ իւր նշանն այս է, որ երբ թորքն խոցնայ՝, հիւանդին մարմինն նիհարանայ, և հանապազ կակուղ տաքութի լինի, և հազալով ընդ խոչակն ելանէ այլ շարաւ և այլ արիւն, և փրփրային խօխ արոււով, և շունչն կարճանայ, և կուրծքն ցաւի, և ժամ ժամ չոր հազայ: Եւ իւր չողջանալոյն պատճառն այն է, որ թորքն տուն է շնչոյն, 'ի յաւ և 'ի տուրն 'ի շարժելոյ չունի դադար, և ամենեկին չունի հանկիստ՝ որ դեղն դադար առնու և գործէ յինքն, եփէ և ողջացուցանէ. և վանն այդ պատճառանացդ ստածումն դժար ընդունի: Եւ մէկ այլ պատճառ այն է, որ թորքն պաղլամին տուն է և դադար և տեղի, և հանապազ յինքն գիշութի հաւաքած լինի. և ամ խոց՝ որ ոչ չորանայ, չողջանայ, և զթորքն ոչ ինչ դիմօք չորացնել չէ հնար: Եւ այլ որ դեղն 'ի յինքն չէ 'ի հասանել, զի ճանապարհն յերկար է. ապա վանն այդ պատճառանացդ այս հիւանդութիւն դիժար ողջանայ:

Եւ երբ հետ թորքն խոցնալոյն ջերմ լինի, այլ դիժար է խիստ. զի այս երկու հիւանդութիւն հակառակ են միմեանց. զի ջերմանն ամ ինչ հով և գէշ պիտի, որ հանդարտի և պակասի. և խոցն՝ որ 'ի թորմն լինի՝ ամ ինչ տաք և չոր պիտի, որ ցամաքեցուցանէ և ողջանայ. և վանն այդ պատճառանացդ ստածումն և բժշկութի դիժար լինի. ապա պատեհ է յառաջ զջերմն ստածել և բժշկել: Ապա թէ այս հիւանդութեան սկիզբն լինի, իւր ստածումն այն է, որ 'ի

1 Երբեմն շարժեցաւ:

2 Երբեմն իւր խոցն խոցայ:

բաւիրելէն երակ առնու 'ի յայն կողմն՝ ուր զցան իմանայ . ապա թէ զկեփալին զերակն առնու , որ զգլուխն սրէ՝ պատե՛հ է . ապա թէ ուծն զօրաւոր լինի , այս մտպուխովս զննութիւն կակղցո :

Սափարախ , որ օփաէ սլէն :

Ըն խիարշանայէ , և մանուշակ , և յունապ , և չաւիչ 'ի հատաճէն հանած , և սպոտան , և թառնճալին . զայս զամէնս հաւաքէ , և ջրով եփէ . պարզէ , և մնուցած մանուշակով քաղցրացո . և յամէն օր սահաւ սահաւ խմել տուր : Ըսպա թէ 'ի կուրծքն չորութի լինի , գառնալեզուի ջուր տուր մանուշակի ձիթով և դդմի ձիթով . և 'ի քուն լինելոյ ժամն պղրկատուն , և տաճիկ կուէզ , և հայ հող՝ սերկեւլին հատաճին լուղապովն խմել տուր . և զուփայի շարապն օգտէ :

Սպեղանիէ կրծոց ցառու :

Ըսպա թէ խոցն և ցան 'ի կուրծքն լինի , այլ անահ և հեշտ է քան զթոքին . և իւր ստածունն այն է՝ որ սպեղանիք 'ի բանի պահես , որ զհիւանդութե զգլուխքն հալելով արձակէ , զերդ գարեալուր և չոր թուզ , աղանուոյ ծիրտ և բօրակ՝ զոր նիտրօն ասեն . զայս զամէնս աղա և մաղէ , և ջրով եփէ , և 'ի վերայ կրծոցն դիր . օգտէ աստուծով :

Փօլօս ասէ 'ի նոյն պատճառքդ և 'ի նոյն նշանքդ , եթէ թոքին խոցնալն հետ բրսամ հիւանդութե լինի , որ է շաւսայ , և կամ հետ շատ զուգամի և նուղլայի՝ որ 'ի գլխոյն 'ի վայր իջանէ , և կամ հետ երկարօրեայ հազի լինի , և կամ 'ի շատ վերաբերութե արեան՝ որ ընդ խոչակն գայ , որ զթոքն կամ զխրուչակն խոց առնէ : Եւ իւր նշանն այն է՝ որ ջերմն 'ի յար լինի , և մարմինն նիհարանայ , և եղենկունքն ծալն վասն գիճութեցն հալելոյն , և 'ի ժամ հալալոյն շարաւ հատած բերէ ընդ խոչակն , և 'ի յոտն երն այտոց ընկնի , և կերակրին միտքն փակին , և ողջնութի դժար ընդունի . զի երբ թոքն խոցնայ , ամենեւին չողջանայ . զի հանապազ 'ի շնչոյն առնելն և 'ի

տալն դադար չունի, գերդ զգարքնի փուքմն զհոյն 'ի յինքն քաշէ, և 'ի սիրտն զրկէ, և զտաք օդն 'ի սրբ տէն առնէ՝ և 'ի դուրս արձակէ. ապա թէ ժամ մի դադար առնէ, որ չջարժի, 'ի նոյն ժամն սիրտն այրի, և 'ի ձեռն այրելուն և տաքութե՝ սրտին մարգն մեռանի:

Իսկա 'ի յառաջ քան զայն որ այս տաքութիւն զօրանայ, ստածել պիտի և բժշկել, տալ գերդ որ իշուն կաթն, և զխիչիփարն 'ի ճանկներոյն յետակած, և 'ի յեղերդական ջուրն օր մի և գիշեր մի թրջած պահած. և յետ այնոր անուշ ջրով և գարւով եփէ, և կիսայեղկ խմելոյ տուր, օգտակար է: Եւ երբ այս հիւանդութիւն հաստատի և 'ի լման յերեւան գայ, և ամենեւին չիթողու զքնութիւն՝ որ լուծանի, զի հիւանդն տկարանայ, և իւր բանն դիժար լինի:

Իսկա թէ ջերմն ուժով լինի, ձուի դեղնուց և կուլուց կաթն տուր և այծու կաթն՝ ընդ գարեջուր խառնեալ, և թաժայ ձուկն կերակրի խորովեալ, և ուլի ոտներ, և բակլայի ջուր նշի կաթում, և հաւու ձագ փերձկած գարւով. այս ամէնս օգտակար է: Եւ ամէն օր երկու հեղ 'ի յաւազանն մտնէ. և երբ ելանէ, զանձն օժանէ դդմի ձիթով և մանուշակի ձիթով, որ գիժութիւն և կակղութի 'ի յանդամն հաւաքանէ. ապա թէ բնութիւն կակղնայ, զայս դեղս տուր:

Պատաս, որ օփպէ սլին ջերմնն:

Իսկ տաճիկ կուէզ, և տապաշիր, և հայ կաւ, և սերկեկ իլիկ կուտ մի մի դրամ. փարսի աւուշան՝ որ է ձաւ խոտ, և բիթրէ, և նշաստակ, և փրփրեմի հունդ կէս կէս դրամ¹. զայս զամէնս աղա և մաղէ, և սղրկատունի լուղապով կուրս արա, զմէն մէկ երկու դրամ. և 'ի շուքն չորացո, և տուր յամէն օր մին մին, ընդ խաշխաշի շարապ խառնեալ: Եւ երբ ջերմն զօրաւոր լինի, գարեջուր տուր, և երբ խաղաղի ջերմն կաթն տուր:

¹ Թորինակն օօ քք. զոր վարէ և այլ բազում ուրեք:

Լ'պա թէ 'ի կաթէն տաքութիւն լինի, գարեջուր տուր՝ որ ջերմն հանդարտի, և այլուայր կաթն տուր. և նոյն նշանօք ժամ մի զկաթն և ժամ մի զգարեջուրն տուր. և զքնութիւն 'ի լուծանելոյ պահէ : Եւ աղէկ քան զամ գեղ կաթն է նորա, և 'ի կաթներտ՝ կնկան կաթն շատ օգուտ է, ապա իշոյ կաթն, ապա ըղտոյ կաթն : Լ'պա թէ զհացն կաթամբն ուտէ, այդ բաւական և օգտակար է, թէ անձ կամի :

Եւ տարեցաւ նախագիտութիւն և ստածունն վասն հալեման ջերմերոյն. նոյնպէս և զքորոյն մաշելով ջերմն, զոր հոռունն քիւսն անուանէ, և տաճիկն սլ : Լ'որդ սկիզբն առնեմք օգնականութիւնն այ և ասեմք զբորբոսային ջերմերն, և զիւրեանց պատճառնին, և զնշաննին, և զստածունն բժշկութեան ուրիշ ուրիշ, օգնութեամբն այ :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ի Դ .

Պատմութիւն նախագիտութե վասն ամենայն ցեղ բորբոսային ջերմերոյն ուրիշ ուրիշ :

ԱԿԻԶԱՆ առնեմք և ասեմք զսխնայիս ջերմն՝ որ 'ի յար լինի, և հանապազ է իւր տաքութիւն, և առանց նոպայի. և իւր պատճառն այն է՝ որ արիւնն բորբոսի 'ի ճեղքման 'ի յերական : Եւ ապա ասեմք զափիմեռնոս ջերմն յամենայն աւուր, զի նուպայ ունի յամէն օր և ժամ. և իւր պատճառն այն է՝ որ պալլամն բորբոսի դուրս 'ի յերակացն : Եւ զկնի այսոր ասեմք զտոտէօնն՝ որ է օր ընդ մէջ ջերմն, զի օր ընդ մէջ ունի զժամն և զնոպայն. և իւր պատճառն այն է՝ որ խարտէշ մաղձն բորբոսի 'ի դուրս 'ի յերակացն : Եւ ապա ասեմք զտէտուտէօնն՝ որ է երկու օր ընդ մէջ ջերմն. զի երկու օր ընդ մէջ ունի զժամն և զնոպայն :

1 Յօրինակին աստ և զկնի պէտքոսքեօն :

և իւր պատճառն այն է՝ որ է սե մնողձ, որ է տաւ տայն, և բորբոսի ՚ի յերակացն ՚ի դուրս :

Եւ այլ պարտ է գիտենալ, որ բորբոսային ջերմերն շատ ցեղեր են . կան որ պարզ, և կան որ յօդաւ կան : Պարզն մէն ասի իւր էութեամբն . և յօդականն խառն ասի ընդ այլ էութիւնքն . այլ պարզն՝ որ յերեւան են, չորս են ըստ չորից նիւթոցն : Այլ առաջին ցեղն սինէխօս է, որ յարեանն ՚ի բորբոսելոյ լինի . յար լինի իւր տաքութի և առանց նոպայի . այս ջերմն մոխատորայ է, և ահ ունի, զի յար է և չտայ հանգիստ մարմնոյն : Երկրորդ ցեղն ափիմեփնոսն է, որ ՚ի պալլամին բորբոսելոյն ընծայի, և իւր նոպայն յամէն օր լինի . և այս ջերմն յերկար քաշէ . մոխատորայ է, և ահ ունի . և իւր յերկար քաշելուն պատճառն այն է, որ նիւթն հաստ և զորկուտ լինի . և վասն այդ պատճառանացդ չեփի շուտ, և չարձակի շուտ . և իւր մոխատորային պատճառն այն է, որ չտայ հանգիստ մարմնոյն, զի յամէն օր բռնէ իւր նոպայն : Եւ երրորդ ցեղն տրիտէօսն է, որ ՚ի խարտէշ մաղձին բորբոսելոյն լինի, և իւր նոպայն օր ընդ մէջ լինի . ինքն հեշտ է և կարճ՝ երբ յիստակ լինի մաղձն և մէն . և իւր հեշտութեն պատճառն այն է, որ նիւթն պարկեշտ լինի . և վասն այդ պարկեշտութե հեշտ եփի և դիւրաւ արձակի : Եւ չորրորդ ցեղն տեսուատէօսն է, որ ՚ի սե մնողձին բորբոսելոյն լինի, և իւր նոպայն երկու օր ընդ մէջ լինին . և իւր վճարն ՚ի բարի լինի, բայց յերկար քաշէ . և իւր բարւոյն պատճառն այն է, որ ընդ նոպային ՚ի մէջ երկու օր հանկչի մարմինն . և յերկար քաշելոյն պատճառն այն է, որ նիւթն հաստ լինի, և վասն այդ պատճառանացդ յուշ եփի և դիժար արձակի :

Եւ այլ գիտացիր՝ որ ամէն մէկ ՚ի յայս չորիցս բաժանին և այլ ցեղ ջերմեր . զերդ որ արեանն ջերմն բաժանի ՚ի յերեք ցեղ : Ահէն այն է՝ որ իւր տաքութիւն հանապազ միացեղ լինի յառաջմէ մինչև ՚ի վճարն . և զայդ ջերմդ անուանեալ են հաւասար . զի այն՝ որ բորբոսած լինի յարեանէն, և այն՝ որ չէ բորբոսած, հաւասար լինին և միաչաք : Եւ երկրորդ ցեղն այն է՝ որ յառաջն խիստ լինի տաքութի և դիժար,

և որչափ երթայ՝ պակասի և թուլանայ . և զայդ ջերմիչ անուանեալ են ՚ի պակասն . և իւր պատճառն այն է՝ որ այն արիւնն , որ մնաց անբորբոս , շատ է քան զայն՝ որ բորբոսեցաւ : Իսկ երկրորդ ցեղն այն է՝ որ յառաջմնէ մինչև ՚ի վերջն յաւելցնէ զտաքութիւն , և ՚ի վերջն խիստ լինի և դիժար . և անուանեցին զայդ ջերմիչ յաւելցնող : Եւ իւր պատճառն այն է՝ որ բորբոսած արիւնն շատ լինի քան զայն , որ չէ բորբոսած :

Իսկա այն ջերմն՝ որ ՚ի յայլ նիւթերոյն ՚ի բորբոսելոյն լինի , բաժանին ընդ երկու ցեղ . Եւ կն այն է՝ որ ՚ի յար լինի տաքութիւն և առանց նոսպայի . և մէկայլն այն է՝ որ նուպայ ունի և ժամանակ , զերդ որ յառաջդ ասացաք . և երբ այն նիւթն՝ որ ՚ի ներքս ՚ի յերակնն լինի , և բորբոսի , նա ընծայի իւրմէն այն ջերմն՝ որ ՚ի յար լինի իւր տաքութիւն և առանց նոսպայի : Իսկ թէ այն նիւթն՝ որ ցդրուց երակացն լինի՝ բորբոսի , նա ընծայի իւրմէն ջերմն՝ որ նուպայ ունի և ժամ :

Եւ վասն այդ պատճառանացդ եղաւ , որ յարեան ջերմն ՚ի յար և առանց նուպայի լինի . զի արիւնն ցնեղածէ երակացն լինի : Եւ երբ ՚ի յարեանէն մասն ինչ բորբոսի , նա իւր տաքութիւն հաւասար ՚ի յառաջն հասանի . ապա մնայ այն ջերմն ՚ի յար մինչև վճարի այնչաքն՝ որ բորբոսած լինի , և կամ եփի , և կամ՝ երկուքն հասանին՝ որ եփի և վճարի : Եւ ՚ի յայլ նիւթերոյն ջերմերն լինի ՚ի յար և առանց նուպայի . զի երբ նիւթն բորբոսի ՚ի յերակնն , արգիլի անդր և չարձակի շուտ , ոչ եփելով և ոչ լուծմամբ և ոչ քրանելով . զի երակաց մարմինն պինտ լինի . քաշել՝ հետ օրաց որ եփէ բնութիւնն և արձակէ . կամ տեսանէ բժիշկն զեփելոյն նշանն , և օգնէ դեղերով . և վասն այդ պատճառանացդ եղաւ՝ որ մնայ տաքութիւն ՚ի յառաջին նոսպայէն մինչև գայ երկրորդ . նուպայն . և նոյնպէս յերկրորդ նուպայէն մինչև գայ երրորդ նուպայն , և մնայ ջերման տաքութիւն ՚ի նուպայէն ՚ի նուպայ , հանց որ թփի թէ ՚ի յար տաքութիւն

է : Իսկապէս նիւթերն՝ որ 'ի դուրս 'ի յերակացն բորբոսին , առնեն զճերմն նուպայով . զի այն նիւթն՝ որ բորբոսի , չլինին 'ի մէկ տեղաց , այլ ժողովին 'ի մէկ տեղի , ուր բորբոսել կամին . և իւրեանց ժողովելոյն ժամանակն 'ի նուպայէն ընդ մէկայլ նոպայն 'ի մէջ լինի , ըստ նիւթերոյն որպիսութեն , զոր այլ 'ի յետոյ յիշել կամիմ :

Իսկ կայ և ուրդի՝ որ բորբոսի արուն 'ի դուրս 'ի յերակացն 'ի յանդամին . և երբ իւր չաքան շատ լինի , նա ուռչի այն անդամն , և խցկէ զերական , նա այն արիւնն՝ որ 'ի յինքն կայ՝ բորբոսի և տաքնայ , և տաքցնէ զանդամն . և այն անդամն տաքցնէ զմէկայլն՝ որ 'ի յինքն 'ի կից լինի և 'ի յար . ապա տաքնան ճշաւոր երական , և տանին զայն տաքութիւն 'ի սիրտն . և 'ի սրտէն սփռեն և տանին ընդ ամ մարմինն , և մնայ իւր տաքութիւնն անշարժ և 'ի յար , մինչև եփի այն այտոյն և արձակի կամ բանալով և կամ հալելով . և վասն այդ պատճառանացդ եղան ջերմերոյն տաքութիւն այլ 'ի յար և այլ նուպայով :

II ասն նուպայով ջերմերոյն թէ ինչ է պատճառն , որ այլ և այլ ցեղ առնեն զնոպայն : Եւ այս լինի վասն երեք պատճառանացդ . և մէկն 'ի շոյտ և 'ի յուշ ժողովէն լինի նիւթին՝ որ բորբոսել կամի . և երկրորդն 'ի հեշտ և 'ի դիժար բորբոսելոյն լինի նիւթն . և երրորդն շուտ և 'ի յուշ արձակելոյն լինի նիւթն , զերդ պալղամին ջերմն , որ յամէն օր առնու զնուպայն . և իւր պատճառն այն է՝ որ շուտ ժողովի 'ի տեղին , ուր բորբոսել կամի . զի շատ է իւր չաքան 'ի մարմինն . և հեշտ բորբոսի , զի գիճային է . և յուշ արձակի , զի զորկուտ է : Իսկ սաւտային ջերմն երկու օր ընդ մէջ առնու զնոպայն . և իւր պատճառն այն է , որ յամէ 'ի ժողովէն , ուր բորբոսել կամի . զի իւր չաքան սակաւ է 'ի մարմինն և դիժար բորբոսի , զի հով և չորային է . և յուշ արձակի , զի հաստ է և պինտ : Իսկ խարտեշ մաղձին ջերմն օր ընդ մէջ առնու զնոպայն . և իւր պատճառն այն է , որ ամ իրօք ընդ մէջն է ընդ պալղամն և ընդ սաւտայն . այդ պատճառովդ զոր ասացաք , զի սակաւ է քան զպալղամն , և շատ է քան զսաւտայն . և իւր խառնուածքն

տր է քան զպաղլամին, և գէճ է քան զսաւտային. և իւր էութիւն պարկեշտ է քան զնոցա էութիւն:

Եւ վասն այդ պատճառանացո եղան ջերմերոյն նոպային այլ և այլ ցեղ: Օ ի պաղլամին ջերմանն նոպայն շատն տան և ութ պահ ունի, և իւր պատճառն պաղլամին հաստութիւն և ղորկութիւն լինի. վասն այդ պատճառանացո յուշ արձակի: Իսկ սաւտային ջերման նոպայն շատն քսան և չորս պահ ունի, և իւր պատճառն նիւթին հաստութիւն և չորսութիւնն լինի. վասն այդ պատճառանացո չորրորտի շուտ. և երբ բորբոսի, չարձակի շուտ. զի բնութիւնն ՚ի քարն և ՚ի յերկաթն ՚ի յար է: Կրակն ՚ի քարն և ՚ի յերկաթն չգործէ շուտ. ապա երբ գործէ, յուշ հովանայ: Իսկ խարտէշ մաղձին ջերման նոպային ժամանակն շատն տան և երկու պահ ունի. և իւր պատճառն այն է՝ որ նիւթն պարկեշտ է և սակաւ ղորկուտ. վասն այդ պատճառանացո շուտ բորբոսի և շուտ արձակի քրտամբ:

Եւ այլ կուլինի՝ որ նոպային ժամանակն որ այլ յերկար քաշէ և այլ կարճ լինի քան զայդ սահմանդ, զոր ասացաք. և այդ ՚ի յերեք պատճառանաց լինի: Սէկն ՚ի նիւթին բնութենէն լինի. զի երբ նիւթն հաստ լինի և խիստ ղորկուտ և բնութիւնն հով, նա նոպային ժամանակն այլ յերկար քաշէ: Եւս թէ նիւթն այլ պարկեշտ լինի և սակաւ, և իւր խառնուածքն տաք լինի և սակաւ ղորկուտ, նա իւր նոպային ժամանակն կարճ լինի: Օ ի երբ հիւանդին ուժն զօրաւոր լինի, հանց որ վարել կարէ զնիւթն և հանել քրտամբ, նա նոպային ժամանակն այլ յերկար քաշէ: Եւ երրորդ պատճառն հիւանդին մարմնոյն շինուածքն լինի. եթէ մարմնոյն շինուածքն թոյլ լինի և նոսր, և գաղտ չնշահանքն արձակ լինի, նա նոպային ժամանակն այլ կարճ լինի. զի նիւթն շուտ արձակի և հեշտ ելանէ: Եւ երբ մարմնոյն շինուածքն սերտ լինի և պինտ, և գաղտ չնշահանքն նեղ և նուրբ, նա նոպային ժամանակն այլ յերկար քաշէ, զի նիւթն չարձակի շուտ:

Եւս թէ այն պատճառնին՝ որ զնոպայն կարճ առնեն, ՚ի մէկ տեղի ժողովին, նա նոպային ժամանակն

բնիկ կարճ լինի . ապա թէ մէկայլ պատճառներն՝ որ զնոպայն յերկար քաշեն՝ ՚ի մէկ տեղի ժողովին , նա նոպային ժամանակն խիստ յերկար քաշէ : Եւ երբ ջերման նոպային ժամանակն կարճ լինի , նա հիւանդին մարմինն սրբի ՚ի տաքութենէն և հանկիստ առնուցրուի մէկայլ նոպայն . ապա թէ ջերման նոպայն յերկար քաշէ , նա մէկայլ նոպայն հասանի և չթողու զմարմինն՝ որ յիստակի ՚ի տաքութեն և հանկի . և նման լինի ՚ի յար ջերմն , զի մէկ նոպայն մէկալին հասանի և չտայ միջոց : Եւ ապա երբ է որ գիտենայ բժիշկն , և պահէ զայդ պատուիրանքդ և զկանոնքդ , զոր վնաս ջերմերոյն նոպային ասացաք :

Եւ երբ նիւթին բորբոսիւն ՚ի յայդ չաքս կենայ և ՚ի յայդ ՚ի կերպդ , զոր այլ ՚ի յառաջդ ասացաք , և չխառնին ՚ի յայլ նիւթերոյն ՚ի յինքն , և ոչ հիւանդին թպտիրն խալատ լինի : Եւ թէ բորբոսած նիւթն փոխի ՚ի յայլ կերպ կամ ՚ի յայլ ցեղ իրք , զերդ որ արիւնն երբ այրի և բորբոսի , նա իւր պարկեշտն ՚ի խարտէշ մաղձն փոխի , և իւր հաստն ՚ի սև մաղձն որ է սաւտայն : Եւ ապա թէ այլ նիւթ խառնի ՚ի յայն բորբոսած նիւթն , և կամ բորբոսի այլ նիւթ , նա ընծայի ջերմն՝ զերդ որ այն նիւթին բնուի լինի :

Եւ թէ հիւանդին թպտիրն մաշուամ լինի , կերաւ կուր չոր չէ պատեհ , նա ընծային այլ ցեղ նիւթ , և սկիզբն առնեն այլ և այլ ցեղ ջերմերոյ , զերդ որ այն նիւթերոյն բնութի լինի , և աւիրի առաջինն նոպայնոյն շարն և ժամանակն , զի այլ ՚ի յառաջ գայ նոպայն կամ այլ ՚ի յետու , կամ ընծայի այլ ցեղ նոպայ , որ չլինի ՚ի յայն առաջինն նոպայնոյն . և իւրեանց աւելի և պակաս գալն նոպային ըստ նիւթերոյն բնութեան լինի՝ որք ընծայեցան : Եւ այս էր բորբոսային ջերմերոյն պատմութիւնն՝ զոր յիշեցաք ուրիշ ուրիշ , և ասացաք և կատարեցաք զամ կարճառօտ օգնութեամբն նյ :

Պատմութիւն Իսթապուլի ժամանակներէն :

Իսկ առաջին սկիզբն 'ի սինէխօսն առնեմք, որ է արեան ջերմն, և 'ի յար լինի իւր տաքութիւն, աննուայ : Իսկ վասն երեք պատճառանաց սկիզբն զսինէխօսն արարաք, որ է արեան ջերմն . մէկն՝ որ արիւնն յար է և մօտ և սիրելի հոգւոյն . և այլ՝ որ ինքն է թալորող մարդկան առաջին ժամանակին : Եւ երկրորդ՝ որ շատ է արիւնն 'ի մարմինն մարդկան քան զայլ ցեղ նիւթերն . և այլ՝ որ այս ջերմն յոլով հանդիպի մարդկան մանաւանդ 'ի տաք ժամ և 'ի տաք երկիր : Եւ երրորդն՝ որ սաստիկ զօրաւոր է և սպառնող քան զայլ ցեղ ջերմերն :

Եւ ապա հետ այսոր ասեմք զսինէխօսն՝ որ է պալղամին ջերմն . զի պալղամն զինի արեանն շատ է 'ի մարմինն քան զայլ նիւթերն . և այլ որ յոլով հանդիպի մարդկան այս ջերմն : Ապա հետ այսոր յիշենք զտուխտօսն, որ է խարտէշ մաղձին ջերմն . զի խարտէշ մաղձն այլ աւելի լինի 'ի մարմինն քան զսաւտայն, որ է սև մաղձն . և խարտէշ մաղձին ջերմն շատ հանդիպի մարդկան քան զսաւտային ջերմն : Եւ ապա հետ այսոր նշան տամք զտեառատօսն, որ է սաւտային ջերմն . զի սաւտայն սակաւ է 'ի մարմինն քան զայլ նիւթերն, և ինքն որպէս հիմն է այլ նիւթերոյն . ապա պարտ է մեզ շարեւ զնոսա կարգով, զերդ որ ընութիւն շարեաց :

Երդ արժան է յառաջ գիտենալ զբորբոսին զորս նիւթերոյն՝ որ 'ի մեզ են, զարեան և զպալղամին և զմաղձերոյն և խարտէշ և սեն . և թէ զինչ ցեղ լինին, և ինչ պատճառանաց, և զինչ ծնանի ամէն մէկ 'ի բորբոսին 'ի մարմինն : Երդ ամէն մէկ 'ի չորիցս յայսցանէ կամ 'ի ներքս 'ի յերակն բորբոսի, և կամ 'ի դուրս 'ի յերակացն 'ի յանդամ մի 'ի յանդամոց մարմնոյն : Երբժամ արիւնն 'ի ներքս 'ի յերակն բորբոսի, նա պատահի յիւրմէն ջերմն, որ հա

Նապաղ է իւր տաքութիւն և առանց նոպայի : Եւ յոր
ժամ պալլա՞նք 'ի ներքս 'ի յերական բորբոսի, ընծայի
իւրմէն ջերմն՝ որ ասի ափիմեռինս, որ 'ի յար և հա
նապաղ լինի իւր տաքութիւն և առանց նոպայի . բայց
ժամ մի պնդէ և ժամ մի թուլանայ : Ի՞պա թէ 'ի
դուրս 'ի յերակացն բորբոսի պալլա՞նք, նա պատահի
ջերմն՝ որ ափիմեռինս ասեն, որ յամէն օր նուպայ
ունի տանն և ութ պահ : Եւ յորժամ խարտէջ մաղձն
'ի ներքս 'ի յերակս բորբոսի, ընծայի յիւրմէն ջերմն՝
որ տուտէօսն անուանեն . նոյնպէս և այն հանապաղ
լինի և առանց նոպայի : Եւ իւր նշանն այն է՝ որ օր
մի պնդի իւր տաքութիւն և օր մի կակղնայ : Ի՞պա թէ
դուրս 'ի յերակացն բորբոսի խարտէջ մաղձն, նա
առնէ զտրիտէօս ջերմն, որ օր ընդ մէջ նուպայ ունի
երկոտասան պահ :

Եւ յորժամ սև մաղձն՝ որ է սաւտայն՝ 'ի ներքս 'ի
յերական բորբոսի, նա առնէ զտետուտէօս ջերմն,
որ և զայն իսկ յար ասեն . բայց երկու օրն խիստ լինի
իւր տաքութիւնն նապայով, և օր մի կակղու առանց
նոպայի . բայց այս ջերմն յուշ հանդիպի մարդկան :

Օ՞հ ասէ Գաղիանոս, եթէ չտեսայ ես որ քնական
սաւտայն ցնեղքս երակացն բորբոսեցաւ և 'ի յար
ջերմ արար : Ի՞պա թէ սաւտայն 'ի դուրս 'ի յերա-
կացն բորբոսի, նա առնէ զտետուտէօս ջերմն, որ եր
կու օր ընդ մէջ ունի զնոպայն քսան և չորս պահ :

Եւ այլ գիտացիր՝ որ արիւնն 'ի դուրս 'ի յերա-
կացն չբորբոսի, զատել 'ի ներքս 'ի յերակացն բորբո-
սի . ապա թէ իւր չաքան շատ լինի 'ի յերական, նա
քնութիւն վարէ գինքն 'ի դուրս ընդ քիթմն, կամ ընդ
նստոյ տեղին, կամ ընդ կանացիսն, և այլ որ նման են
սոցա, և օգտակար լինի շատ . և կամ բժիշկն հնարէ
և հանէ զաւելի արիւնն : Ի՞պա թէ իւր եութիւն ա-
ւելի, նա հերձէ զերակսն, և 'ի յանդամ մին վաթի,
հու և շարաւ ընծայի իւրմէն :

Եւ քնական արեանն գնացքն ցնեղքս երակացն
լինի՝ երբ չլինի բորբոսած . և ինքն կերակրէ զամ
մարմինն և մտուցանէ : Ի՞պա թէ բորբոսի և ներքս 'ի
յերական լինի, նա ընծայէ զսինեհիս ջերմն, որ է 'ի
յար տաքութիւն և առանց նոպայի . ապա թէ 'ի դուրս

'ի յերակայն բորբոսի , 'ի յանդամ մին ընծայեցաւ՝
'ի յայն անդամն և տաքութիւն , և առնէ զջերմն , և
անուանեն զայն ջերմն այն անդամին անուամբն . զերդ
որ թողն որ այսչի 'ի յարենէն , նա անուանեն թո-
քացաւութիւն : և այլ զերդ որ ջերմերն ամէն մէկ
նիւթին անուամբն անուանի՝ յարմէ ընծայեցաւ , նոյն
պէս և արիւնն յոր անդամ և արկնուի և տաքցնէ ,
նա այն անդամին անուամբն անուանի :

Գ ԼՈՒԽ ԻԶ.

Վասն տառածման և բժշկութե սինէհիս ջերման որ 'ի յարենէ լինի ,
և ինքն ընդ երեք ցեղ բաժանի :

() ԱՅՍ ջերմն հաւոմն «ինէհի» անուանէ , և տա-
շինն յոբէ , որ թարգմանի սուր և 'ի յար : Այլ յա-
ռաջդ ասացաք թէ սուր ջերմն՝ որ 'ի յար լինի և ա-
ռանց նոպայի , 'ի յարենէ լինի , որ բորբոսի 'ի ներքս
'ի յերակն . և այլ ասացի՝ թէ երբ բորբոսի յայլ՝
նիւթերոյն 'ի ներքս 'ի յերակն , և խառն լինին ընդ
արիւնն , նոյնպէս ընծայի յիւրմէն ջերմն՝ որ 'ի յար
լինի և առանց նոպայի :

Այս պարտ է մեզ բաժանել և ցուցանել , թէ որ
պէս ճանաչի սինէհիս ջերմն՝ որ յարենէն մէն լինի .
և որպէս ճանաչի՝ որ յայլ նիւթերոյն լինի , երբ 'ի
ներքս 'ի յերակն բորբոսին : Այս ասեմ՝ որ այն ջերմն
որ յայլ նիւթերոյն բորբոսելոյն լինին , թէպէտ և 'ի
յար լինին և առանց նոպայի , բայց թուլանան և
սնդին , շատանան և պակասին : Այս պայն ջերմն՝ որ
յարենէն մէն լինի , չլինի այդ ամէնդ զոր ասացաք
'ի յայլ նիւթերոյն , այլ հաւասար լինի իւր սնդուի
և դիւարութեն : Այս պայն նշաննին՝ որ երևնայ մեզ
'ի յերկրորդ օրն , որ հանդիպի յայլ ջերմերոյն նշան

նոյն զոր ասացաք . ապա թէ չերևնայ երկրորդ օրն , նա յերրորդ օրն երևնայ : Դպա 'ի չորրորդ օրն երևնայ այնոցիկ՝ որք չեն բժիշկ , ոչ եթէ բժիշկն :

Եւ այլ պարտ է գիտել որ սինէհիս ջերմն՝ որ յաբենէ լինի , յերեք ցեղս բաժանի : Դաւթին դէմն այն է , որ յառաջմէ յաւելնայ իւր տաքութիւն քիչ քիչ օր ըստ օրէ : Իսկ երկրորդ դէմնն այն է՝ որ յառաջմէ շատ առնու և դիժար , և ապա օր քան զօր պակասի իւր տաքութիւն քիչ քիչ : Դպա այն դէմնն , որ հաւասար և 'ի յար լինի իւր տաքութիւն , յառաջմէ մինչև 'ի վերջքն նոյնպէս հաւասար մնայ , մինչև արձակի և թողու : Դպա այն դէմնն , որ օր քան զօր յաւելցնէ , յառաջմէ սակաւ լինի և հեշտ , և ապա յաւելնայ օր քան զօր իւր տաքութիւն , և դիժարնայ քիչ քիչ՝ մինչև կատարի , և ապա արձակի : Դպա այն դէմնն , որ պակասեցնէ օր քան զօր , յառաջմէ դիժար լինի և շատ իւր տաքութիւն , ապա օր քան զօր պակասի քիչ քիչ , մինչև վճարի և արձակի :

Իսկ ես այդ իրացդ օրինակ բերեմ՝ որ այլ հեշտ հասկանայք : Ի միտ առ աղէկ և տես . այն արիւնն որ բորբոսի՝ մասն մի լինի , և այն որ արձակին՝ մասն մին , նա չաւելնայ մասն 'ի մասէն և ոչ պակասի . այդ օրինակովդ լինի յար և հաւասար սինէհիս ջերմն , ոչ յաւելնայ և ոչ պակասի : Դպա երբ երկու մասն բորբոսի յարենէն , և մէկ մասն արձակի , նա բորբոսածն յաւելնայ մասն 'ի մասին վերայ . և այդ օրինակովդ լինի յերկրորդ դէմն սինէհիս ջերմն , որ օր քան զօր յաւելցնէ քիչ քիչ զիւր տաքութիւն : Դպա երբ մէկ մասն բորբոսի յարենէն , և երկու մասն արձակի , այդ օրինակովդ լինի երրորդ դէմն սինէհիս ջերմն , որ օր քան զօր պակասի իւր տաքութիւն քիչ քիչ :

Դպա գիտացիր որ այս ջերմն շատ այնոց հանդիպի , որ 'ի չորս տարւոյն 'ի վեր լինին՝ մինչև 'ի քսան տարին , մանաւանդ 'ի գարնան առուքքն . և այնոց՝ որ արիւնն շատ լինի 'ի մարմինն , և այնոց՝ որ կերակուր զայն ուտեն , որ արիւնն ընծայէ , զերդ գառին միսն , և կաթներն , և ձուի դեղնուցն , կարմիր և քաղցր

1 Երկրորդ օրն երևնէ երկնայ :

գինին : Իսկ նշաննին՝ որ հետ այդ ջերմանդ երևե-
նայ՝ այս են , որ բերանոյն առաստաղքն ուռչին , և
ինծորքն . գլուխն ցաւի և ծանրանայ , և երեսն կար-
մըրի , մանաւանդ այտերն . աչացն երակն և քներոյն
ուռչին , և լինի որ կարմիր շտեր երևենան , կամ դէպ
'ի կանանչն :

ԲԱԼ որ գիտենաս որ յառաջքան զամ ստածումն
զհիւանդին ուժն և զտարիքն և զկերպն և զերկիրն
և ժամ , տես թէ օգնէ տարիքն , և այն զոր ասացաք ,
դու երակ առ սկիզբն այս ջերմանս , յառաջքան որ
յաւելնայ հիւանդութիւն . ապա թէ չօգնէ ուժն և
տարիքն և այլն , դու ապիկիք արկ , և արիւն հան .
զի սկիզբն այս ջերմանս արիւն հանելն շատ օգտա-
կար է : ԲԱԼ 'ի յաւելնալն և 'ի կատարելն հիւան-
դութեն , որ է երրորդ ժամանակն , պատրաստ՝ որ
չառնուս երակ , զի չէ ժամանակ և ոչ պատեհ , այլ
սկիզբն հիւանդութեն առ զերակն : Ս Ի մեծ իմաստ
տասէրն Վաղինոս պատրաստեցոյց շատ , և ես տե-
սայ 'ի յիմ ժամանակս , որ 'ի կատարել ժամն հի-
ւանդութե երակն առին , և մեռան շատք . և այլ
տեսայ՝ որ ապիկիք արկ , նա հիւանդն վատուժ էր ,
մեռաւ : (Է պատեհ՝ յորժամ հիւանդն վատուժ լի-
նի , արիւն հանել , թէպէտ և տարիքն և ժամն օգն
լինին : Բայց երբ ուժն օգնական լինի , և ժամն չլի-
նի , կարողք ենք ճար այլնելն և երակ առնուլն . և
այն որ տարիքն չօգնեն , կարող ենք ճար այլնել ապի-
կիք արկանելով 'ի սկիզբն : հիւանդութե , որ զեր-
ծանի հիւանդն :

Ս արդարեւ լուծող հով :

Բպա թէ չկարենք երակ առնուլ , և ոչ ապիկիք
արկանել , զենուին լուծանենք սակաւ սակաւ խիար-
շանպէով , և թառանկպին , և յունապ , և դամոյնչիւր ,
նումն ջուր , և ճուլապով : Բպա թէ չկայ ճար լու-
ծումն առնելոյ , տուր մուշնումն ջուր և սրքնճպին՝
որ շաքարով լինի , և կերակուր փերճոկած ոսքն տուր

1 Յօրինակն արևելով : Իս : օրիւն :

և մաշ, և արկ 'ի ներքս դամոյն և յունապ և չամիւն և նշի ձէթ, կամ խակ ձիթապտղի ձէթ անաղ. զի այս ձէթս հով է և փոթոթ :

Այս թէ արիւնն մաղձխառն լինի և սուր, յաւելցո 'ի յայն մտպութն թմրհնդի և դամոյնաչիր. զի մուղ իրքն անցնէ զմաղձին սրութիւն : Այս թէ արիւնն հաստ լինի, և չունի սրութիւն, լաբլաբի ջուր, որ է պատատկի ջուր՝ որ է բաղեղի, 'ի հետ խիարշամ պէի և թառանկպինի :

Հոգնայ լուծող, որ պատուութիւն հանէ :

Այս թէ կարիք լինի որ այլ աւելի լուծանես զերնութի, հոգնայ արա այս նշանօքս : Ան չոր մանիշակ և տատաշ և բաբինիճ և տուղտ և կարմիր շաքար և մանիշակի ձէթ. զայս ամէնս եփէ, և 'ի բան տար զերդ իւր ռասմն է :

Շաք լուծող :

Եւ այս շաքս օգտակար է, որ է պատրոյկն : Ան փեհիտ շաքար, և աղ, և հդուղ, և պախրու լեղի. զայս զամէնս պատրոյկ շաք արա, և 'ի բան տար :

Ղաւաղաւ, որ 'ի պատուութեան էինի :

Այս թէ գլխացաւութիւն դիպի, արկ 'ի վերայ գլխոյն վարդի ձէթ, և եղնրդի ձէթ, և խլեփն, այն մանտր ուռենիքն են՝ որ անուշահոտ գայ իւրմէն, և վարդի ջուր, և ազոխի ջուր հում¹, և կամ վարդի ձէթ արկ քացախով :

Ղաւաղաւի :

Այս թէ այդիւ չխաղաղի գլխացաւութիւն և յերկար քաշէ, և կամիս որ խաղեղցնես, զատ 'ի յայնուրի որ զնիւթն 'ի զատ վարես, ապա դիր 'ի վերայ դր-

1 Յօրինակն լուր հոգ հոգ :

խոյն փերփերանի ջուր և դդմի ջուր և բրտի անդա-
րուի ջուր, ինքդ հովուի բիր կոչի, որ է պտպտ, և
խլեփի, ձէթ կամ լիւուփարի ձէթ, կամ դդմի ձէթ.
զայս զամէնս յիրար խառնէ, և 'ի վերայ գլխոյն դիր:

ՂԱԽԱՅԱԷ:

Ղպա թէ հիւանդն հազ չունի, և ոչ նուզայ, արկ
'ի վերայ գլխոյն զայն ջուրն, որ եփած լինի յինքն
չոր մանիշակ, և չոր վարդ, և բաբունիճի ծաղիկ, և
փերճոկած գարի:

ՂԱԽԱՅԱԷ:

Ղպա թէ հիւանդն վատուժ լինի, և ցաւն այդով
չխաղղի, աղջկան մօր կաթն կթել տուր 'ի վերայ
գլխոյն: Ղպա թէ հիւանդն ուժով լինի, իշոյ կաթն
տուր կթել, կամ այծու կաթն: Ղպա թէ թեթեւութի
և չորութի իմանայ 'ի գլուխն, ողումարայ կաթեցո
'ի քիթն մանիշակի ձիթով և լիւուփարի ձիթով. և
արկ 'ի վերայ գլխոյն զկաթներն, և զայլ դեղերն՝ որ
այլ յառաջդ ասացաք:

ՂԱԽԱՅԱԷ:

Ղպա թէ 'ի գլուխն գէճ շոգի լինի և ծանրութի,
զերեմն 'ի վերայ այս շոգւոյս կալ: Ղ'ու չոր մանիշակ
և բաբունիճ սակաւ մի աւելի քան զմանիշակն. զայ-
սոնք եփէ ջրով, և զերեմն 'ի վերայ շոգւոյն կալ,
որ բանայ զգաղտ շնչահանքն, որ բուխարն 'ի դուրս
վաթի: Ղպա թէ 'ի գլուխն ծանրութի լինի, հանց
որ փաղաղս երթայ, ապա պատրաստ կալ 'ի ձիթե-
րոյն որ չմօտի 'ի գլուխն, զի խցկեն զգաղտ շնչա-
հանքն, և արգիլեն զշոգիմն 'ի վայր վաթեւոյ և ելա-
նելոյ. ապա ծեփէ զստմն և զձեռնն այս ջրովս:

Պալատին թէ ծանրութիւնի, կամ փաղաղս :

Ի՞նչ բարոյնի՞ճ և մանկշակ, զայսոնք եփէ ջրով, և ծեփէ՝ որ զնիւթերն 'ի վայր քաշէ : Եւ այլ պատե՛հ է՝ որ 'ի ձեռան և յոտներն կապք առնես պինտ, հանց որ ցաւ տայ, և հետէն թուլացո և պնդէ :

Պալատի :

Ի՞պա թէ գլխացաւութի խիստ լինի, զերկու զեկաւորսն՝ որ է ծղին՝ կապէ : Ի՞պա թէ նեղհոգութի ունի, կօղայի ջուր տուր, և մուգ նռան ջուր, կամ պղրկատունի լուղապ, և խաւրժլի քամուքս տուր հետ նռան ջրի :

Վիթն որ արեան վազէ :

Ի՞պա թէ ուրդի որ հիւանդին քիթն կաթնի քան զջաքսն յաւելի, առ խակ ամբրաւի ջուր, և քօզմոր վի քամուքսն, և սակաւ մի քաֆուր • զայս ամէնս յիւրար խառնէ, 'ի քիթն արկ • և 'ի վերայ գլխոյն դիր խլեփի ջուր, և մրտի տերեւի ջուր, և այգւոյ մատին տերեւի ջուր, և վարդի ջուր, և սանդալ, և քաֆուր • զայս ամէնս յիւրար խառնէ, և 'ի վերայ ճակատին դիր և 'ի վերայ գլխոյն • և այլ դիր 'ի վերայ ճակատին մնուցած բուռ, և ոսքան ալուր ջրով շաղված : Եւ կերակուրն վաղն տուր՝ երբ օգն հով լինի • և պատրաստ կաց՝ որ 'ի տաք ժամն չիտաս կերակուր, զի վնաս է իւրն :

Ի՞պա թէ հիւանդն զայդ երկրորդ չիկարէ ուտել, զոր այլ յառաջդ յիշեցաք, զերդ ոսքն և զմաշն և զգդուան, ապա դարէփոխինտ տուր այս նշանօքս : Ի՞նչ գարւոյ փոխինտ, թրջէ տաք ջրով, ապա լուս հով ջրով, և տուր որ խմէ տապարդի շաքարով • նոյն նշանովդ տուր զհացի փշրուկն :

Ի՞պա թէ շատ 'ի փաղաղս կենայ, և տեսանես որ շատ տապի, և 'ի դեհ 'ի դեհ շրջի, և փօրն ուռչի,

որ երբ 'ի վերայ զարկնես, նա դարդաբայի ձայն տայ, ապա գիտացիր որ մեռանել կամի ստոյգ . մանաւանդ երբ 'ի մարմինն սե վարդ ելանէ աղտորի հատի չաքք եւ սե լինի, պարտ է փախչել եւ 'ի զատ կենալ :

Սինայի որդին ասէ 'ի նոյն պատճառդ, եթէ արեանն բորբոսելոյն պատճառն՝ արեանն լիութին լինի, կամ յերակացն 'ի խցկելոյն, կամ 'ի շատ 'ի շուրջ գալոյն եւ շորժելոյ զմարմինն, մանաւանդ այնոց՝ որ մարմնոյն հանկիստ ունին սովորութի, եւ զկնի հանկատին դատեն 'ի շուրջ գալով եւ կեղեն զմարմինն, եւ կամ արեանն ամբով տաքուին լինի՝ որ է 'ի ներքս 'ի յերակն, բորբոսի եւ աւերի . եւ պատճառն այն լինի, որ 'ի պատեհի ժամն արիւն չթողու, 'ի յամեն եւ 'ի բազմանալն վառչի եւ բորբոսի : Իւր նշանն այն է, որ իւր ջերմն հանապազ եւ յերակնն լինի . եւ երեսացն գոյնն կարմիր . եւ 'ի յերեան լիութի լինի . եւ 'ի յերակն մեծ եւ լիութիւն լինի . շունչն կարճ եւ շոյտ լինի . եւ մարմինն ծանր լինի . 'ի յաչքն կարմրութի անկանի . եւ գոգն կարմիր եւ հոտած լինի :

Իւր իւր ստածումն այս է . յառաջ քան որ տկարանայ հիւանդն, երակ առ եւ շատ արիւն հան : Իսկ թէ տկար է հիւանդն, ապիկիս արեւ . ապա թէ արուն հանելն նուազի, զհացն 'ի ազոխի ջուրն թաց, եւ 'ի թթու նուան ջուրն, եւ տուր . եւ ընդ երեք հաղ սաւ կաւ սաւաւ արիւն թող . յունապի շարապ տուր . եւ կերակուրք պարկեշտք տուր : Իսկ թէ բնութիւնն կապ լինի, մրգաջրով կակղցո . ապա թէ թթու եւ քաղցր նուան ջուր տապաշիրով խմէ, շատ օգտէ : Իսկ թէ առանց պատճառանաց ընդ քիթն արիւն երթայ, չէ պատեհ արգիլել : Սքն քացախով կերակրելն օգուտ է . ապա թէ զարոյնն տեսանես՝ որ յաղ թեալ է, չէ պատեհ որ յունապի ջուր եւ ոսքն ուտէ, այլ ոսքան ջուր եւ հազար հովցուցած, եւ հով ջուր օգտակար է :

Սարճուայն ասէ, թէ իւր ստածումն այն է, որ դարեջուր խմէ, եւ քաղցր եւ թթու նուան ջուր, եւ հանապազ զնութին կակղցո եւ կակուղ պահէ : Իսկ թէ հիւանդն երակ չկարէ առնուլ, զխիստ հով դեղերն տալ չէ պատեհ . զի լինի որ խցկումն 'ի մարմինն

յերևան գայ, նա բորբոսն և տաքութի յաւելնայ,
տապաշիրին կուրսն օգտակար է, այս նշանօքս :

Պ ռաւո Գապաշիրի :

Եւ տապաշիր երեք դրամ. և փերփերանի հունդ տան դրամ. և դգմի հունդ վեց դրամ. և յերկան խիարի հունդ չորս դրամ. տաճիկ կռեզ երեք դրամ. նշաստակ երեք դրամ. մարուխի քամուքս եօթն դրամ. զայս ամէնս աղա՛ և մաղէ, և շաղէ, և կուրսեր արա, և ՚ի շուքն չորացո, և ՚ի կարեց ժամն՝ երեք դրամ ՚ի բանի պահէ :

Եւ կերակուր նուան մուգաւարայ, և աղտորի ապուր : Եւ թէ բնութին կապ լինի, դամոյնի մուգաւարայ տուր, օգտակար է թէ անձ կամի :

Փօլոս ասէ ՚ի նոյն պատճառդ, եթէ երակ առնուն և արիւն հանեն մեծ և օգտակար դեղ է այդ հիւանդութեդ. ապա թէ չլինի ուժն և ժամն, ցուրտ տուր ջուր խմելոյ, մինչև ՚ի դող անկանի, և գոյնս փոխի, և ջերմն հովանայ և դադարի : Եւ թէ ջերմն այլուայր դառնայ, քնոյն ստածուանդ ՚ի բան պահէ, որ ջերմն կակղնայ և հանկչի : Եւ այս խորհուրդդ մնն է բարի և փորձած. և չէ պարտ որ ՚ի հով ջրոյն տալն վախէ : Եւ թէ այս ջերմն, որ սինէհիս անուանի, ՚ի ստամոքացն ՚ի յայտոցէ լինի, կամ ՚ի լերդին յայտոցէ, պարտ է պատրաստել ՚ի շատ հով ջրէ. ամենովտ զհով ջուրն արգիլէ ՚ի խիստ ջերմանն ՚ի տիրոջն. կորուստ գործէ հիւանդին :

Սահակ ասէ ՚ի նոյն պատճառդ, եթէ այս ջերմանս ստածուան այն է, որ երակ առնու և արիւն հանէ մինչև թալնայ : Եւ այս օգտակար և մեծ ստածուան է անձ ջերման՝ որ ՚ի յարենէ լինի. մանաւանդ թէ հիւանդին զօրութի ուժով լինի : Եւ իւր առաջին օգտութի այն է, որ զմարմնոյն խառնուածքն դարձուցանէ ՚ի միջավայր սահմանն, որ է մուհթատիլ, և զարեանն զտաքութի մանտրէ, և զմարմինն հովցրնէ : Եւ թէ արիւն չկարէ հանել, զայն զիրուին՝ որ զարեանն զտաքութի նստեցնեն՝ ՚ի բանի պահէ : Եւ թէ բնութին կապ լինի, մեղաջրով կակղցնէ :

և կամ կակուղ հովնայով, գարեջուր և սրբնձու պին, քաղցր և թթու նուան ջուր 'ի բանի պահէ . և զոր ինչ կերակրի՝ վաղն ընդ հով ժամն կերակրէ . և զհով ձիթերն ընդ գլուխն օծանէ, զոր այլ 'ի յառաջդ յիշած կան . օգտակար է թէ նծ կամի :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ի Ե . .

Վասն ստածման և բժշկութե այն ջերմանն՝ որ յետ այտոցն լինի, զոր մաշարի կոչն, և հոռոմ ոռոսպուպէլ ասէ :

Եւ թէ այս ջերմն հետ այտոցն լինի, որ մաշարայ կոչի, և հոռոմ ոռոսպուպէլ ասէ, թէ կարես և ճարակ լինի, յառաջ արիւն հան ըստ ուժոյն, և ստածէ այս ըմպելովս : Եւ խիարշանպէի մէջ, և թառանկպին, և տուր շնխաղողի ջրով . և տուր գարեջուր յունապով և մուղ նուան ջրով :

Տէ վասն քառ ոռոեցի, որ հովայնէ և էաչղայնէ :

Եւ զայս տէն 'ի վերայ այտոցն դիր : Եւ սանտալ և փուփլէ և հայ կաւ և զլմնայ կաւ . զայս ամէնս աղա և մաղէ, և դալար գնձի ջրով կամ գառնալեզուի ջրով շաղէ, և տլէ արա սկիզբն 'ի յայտոցն :

Տէ քառ ոռոեցիս :

Եւս 'ի վերջն 'ի յայտոցն զայս դեղս արա : Եւ սապուն և գաւհրան, աղա և մաղէ, և շաղէ կաղմբի տերեւի ջրով, և տլէ արա, օգտակար է աստուծով :

Փօլօս ասէ վասն ստածման և բժշկութե այն ջերմանն որ հետ այտոցն լինի, որ խուճրայ կոչի : Իսկ իւր պատճառն 'ի տաք արեանէ լինի, և 'ի սուր մաղձէ,

որ բնդ իւր խառնուածքն խառնեալ լինի . և երբ յաղթէ մարմնոյն , նա բնութիւն զնա դէպ 'ի դուրս 'ի կաշին արտաքս հանէ : Իւր նշանն այն է՝ որ այն տեղիքն , որ հիւանդութե գլուխք լինի , այտոց առնու , և գոյնովն կարմիր լինի , և շոշափելիքն տաք լինի . և յետ այնոր խաղաւարտք 'ի յերևան դան , զերդ կրակով այրեցած տեղի մինն :

() Ծեւէ՛ Գառնէ՛ցի , որ հովցիկ :

Եւ իւր ստածութիւնն այն է , որ երբ տեսանես զարոյնն՝ որ յաղթեալ է , երակ առ , և կերակուրք հով և 'ի պատեհի ուտէ . և դեղ դարեջուր , և սրքնճրպին , և փերիերանի հունդ , և ճուլապ խմէ . և հառապազ զայտուցին տեղիքն դառնալեզուի ջրով և շին խաղողի ջրով , և շափի մամիթայով օծանէ :

Եւ թէ մաղձն զօրաւոր լինի , իւր ստածութիւնն այն է՝ որ զբնութիւն լուծանէ եփած մրգաջրով . և դարեջուր խմէ . և հետ երկու պահու սրքնճալին առնու նուան ջրով . ապա թէ բնութիւնն կապ լինի , թմրհնդի ջրով կակղացո :

Տէ այտոցի , որ 'ի Գառնէ լինի :

Եւ զայս տէս 'ի վերայ այտոցին դիր , զի շատ օգտակար է : Եւ հայ կաւ և դառնալեզուի ջրով և սանտալի ջրով և դալար դնծի ջրով տրորէ , և 'ի վերայ այտոցին 'ի բանի պահէ :

Տառնէ՛ցի :

Սահակ ասէ՝ թէ իւր ստածութիւնն այն է , որ զայտոցն աղէկ շառուտէ , որ աւեր արիւնն իւրմէն արտաքս գայ . ապա հետ այնոր ան գիւթոր՝ որ 'ի քացախն թրջած լինի , և լեղ . զայս զամէնս յիրար խառնէ , և 'ի վրան տէ արա :

Սպեղանի վանն Գաթ ուռեցի :

Եւ այս դեղս այլ օգտակար է և փորձած . առ դաւար ընկուղ, և զծառին տերեւն և զկեղեւն, և չաւ միջ, և չոր թուղ՝ որ 'ի գինի թրջած լինի, և սև խաշ խաշի ձէթ, 'ի յամէն մէկէ՝ մէկ մասն . զայս զամէնս յիրար խառնէ, և 'ի ցաւին տեղին սպեղանի դիր :

Սպեղանի հով վանն Գաթ այրողի :

Գեղ մին այլ օգտակար է . ան ափիոն և կակիկայ, որ է աղի ծաղիկ, և խորոյ առջասքն, և նուան կեղև, 'ի յամէն մէկէ երկու դրամ . պղնձի փերճոկ, և բանկի հունդ, որ է աղվէշ բանկ, յամէն մէկէ մի դրամ . զայս ամէնս աղած և մաղէ, և խաշխաշի ձիթով շաղվէ, և 'ի վերայ տեղացն սպեղանի արա, օգտակար է թէ անձ կամի :

Սպան սպաճման և բժշկութե այն ջերմանն, որ հեթ այրողին լինի, զոր բժշկման անուանեն :

Թէպէթ Սուուայն ասէ վանն ջերմանն՝ որ 'ի հետ այն տաք այտոցին լինի, զոր փլեղմանի անուանեն : Իւր պատճառն 'ի յերկու իրաց լինի . կամ 'ի զարկուց լինի՝ որ 'ի տեղիք մի 'ի յանդամն հասանի զարկս . և կամ՝ 'ի տաք և 'ի շատ արենէ լինի, որ բնութե զօրութի 'ի յայն տեղիքն վարժեաց : Իւր նշանն այն է, որ տեղիքն խիստ ցաւի, և գոյնն կարմիր լինի . և երբ ձեռօքդ տեսանես, խիստ տաք լինի և խոցցած . վանն այդ պատճառանացդ բժշկապետքն փլեղմանի անուն դրին, որ թարգմանի տաք զայրոյց և այտոց 'ի յարենէ :

1 Յօդակն պակասեր իմ :

2 Յօդակնն տեղած :

Սոփիանի հով և անոթի պատգամ :

Իսկ իւր ստածումն այն է , որ 'ի սկիզբն երակ առնու 'ի յողջ դեհն . և ապա զբացող դեղերն մորհամառնէ , և կամ հովային սպեղանիս 'ի վերայ դնէ , զերդ գառնալեզու , և նուան կեղև , և աղտոր , և գալէալյոր . զայս ամէնս քացախով և ջրով շաղէ , և 'ի վերայ սպեղանի դիր , որ այն տեղացն զօրութիւն չտկարանայ :

Սոփիանի պատգամ , որ 'ի զարկուց լինի :

Սահակ ասէ՝ եթէ պատճառն այս պատգոյն , որ 'ի զարկուց լինի , երակ կտրելն կարիք չունի . այլ մոմ ձիթով հանապազ օծանէ , և հանապազ եղկ ջրով ծեփէ . և առ գարէալուր , և հուլայ , որ է հացհամմի ունդ , և տուղտ . զայս զամէնս աղա և մաղէ , և չնխազողի ջրով շաղէ , և 'ի վերայ դիր : Ապա թէ աւեր արոյնն կայ հաւաքած 'ի յինքն , զայն տեղիքն շառւուտէ , և զաւեր արոյնն հան . և հետ այնոր մարհամով ստածէ . օգտակար է :

Տե՛ հովայիող , և անոթի պատգամ :

Իհաննայ ասէ , թէ իւր ստածումն այն է՝ որ երակ առնու ըստ հիւանդութեան , և ըստ հիւանդին զօրութեան արիւն թողու . և հովային դեղերովն տլէ այնէ , զերդ հայ կաւ , և սպիտակ դեղ , և շափի մամիթայ , և եղդական ջուր , և ափիոն , և գառնալեզուի ջուր , և այլ զոր ինչ սոցանման են . օգտակար է :

Ապա թէ հետ այս պատգոյն ջերմն լինի , իւր ստածումն այն է՝ որ կերակուր պակաս կերակրի , գարեջուր և սրքնապին 'ի բանի պահէ , և փերփերանի հունդ թմրհնդի ջրով առնու . և երբ չորս օրն անցնի , սակաւ մի սամթի ջուր ճուլապ խառնեալ 'ի բաշի պահէ :

Տէ հո՛վ եւ սպեղանի՛ դար աշտոյի :

Եւ այլ. ա՛ռ արելի մերիք, եւ սամիթ, եւ փարս աւ-
շան . զայս ամէնս աղա՛ւ մաղէ, եւ կտաւատի լու-
ղապով շաղէ, եւ ՚ի վերայ սպեղանի դիր . օգտակար
է, թէ անձ կամի :

Իսկ մեր յիշելոյն զայս երեք ցեղ այտոցս՝ որ կո-
չի մաշարայ, եւ խումրայ, եւ փեղմունի, վասն այնոր
եղաւ, որ իւրեանց պատճառն եւ նիւթն արոյնն լի-
նի . եւ վասն այդց պատճառանացդ յիշեցաք եւ ե-
ղաք հետ արեանն ջերմերոյն, եւ ՚ի նոյն շարս զծա-
ղիկն կամինք յիշել օգնութիւնն այ . զի եւ նորա պատ-
ճառն եւ նիւթն յարենէ լինի :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ի Ը .

Գառմութի եւ նախագիտութի վասն ջերմանն որ զկնի ծաղկին լինի :

II ԱՍՆ ստածման եւ բժշկութե այն ջերմանն՝ որ
զկնի ծաղկին լինի : Իսկ այն ջերմն որ զկնի ծաղկին
լինի, իւր նշանն այս է՝ որ երեսաց գոյնն կարմիր լի-
նի եւ աչացն, եւ գլուխն ծանրանայ, եւ պինչան ցնեքս
քորին եւ կծան, եւ փոնկտուք դայ, եւ անձ մարմինն
լիանայ : Իսկա երբ այս նշաննիս երեւան, գիտացիր
որ ծաղիկ կամի հանել : Իսկա զքո զառաջին ջանքն
եւ զստածումն յաչքն արա, որ չենէ ծաղիկ : Եւ դիր
յաչքն զայս դեղս . ա՛ռ աղտոր, եւ վարդի ջրով եւ քա-
ցախով թրջէ, եւ սակաւ մի մոզ նռան ջուր խառ-
նէ . զայս զամէնս պարզէ, եւ դեղադրով յաչքն դիր :

Իսկա թէ յաչքն ծաղիկ ելանէ, կաթեցո ՚ի ներք
զայս դեղս . ա՛ռ Իսկահանի ծարիր քար, եւ ՚ի վե-
րայ խողովակի շփէ, եւ տրորէ այս ջրովս . ա՛ռ չոր գին
ձահատ եւ ձարձատ արա, եւ տաք ջրով թրջէ եւ քա-
մէ, եւ ՚ի ներք սակաւ մի քաֆուր խառնէ, եւ ՚ի վե-

րայ խորովմկին կաթեցո , և չիէ զասպահանիկ ծարիրն՝ որ տրորի , և դեղադրով յալքն կաթեցո :

Եւ գիտացիր որ այս հիւանդիս սկիզբն հիւանդութե խափական դիպի , և սիրտն խառնկի , և հիւանդն տապի և շարժակի : Եւս երբ զայդ տեսանես , ճար արա՝ որ զծաղիկն շուտ 'ի դուրս քաշես և հանես՝ այս նշանօքս . առ ափ մի ոսք լվացած , և թուզ մի կտրած , եփէ ջրով և քամէ . և առ լուբ աղցած և մաղած , և երեք դրամ 'ի ներս խառնէ , և տուր որ խմէ . և կերակուր մաշ տուր , և ոսքն , և դդում , և զքնութիւն կակղացո :

Եւայց 'ի հիւանդութե սկիզբն դամոյնով և յուսապով և թառանկուպիսով , և այլ պատրաստեցո՝ որ հետ եւթն աւուրն որ չլուծանես զքնութիւն : Եւ այս հիւանդութիւն 'ի վճարն ինքնին լուծանէ զքնութիւնն . զի այն մնացորդն՝ որ 'ի ծաղիկն 'ի ներքս մնաց և չեղաւ 'ի դուրս , յետոյ լուծանէ զքնութիւն . ապա տուր սերկեւիլ և տանծ և մուշ նուռն : Եւս թէ ժամն ձմեռն ուրդի , և օդն ցուրտ լինի , առ ջրն կրակ վառէ մոշի փատով և կաղնի փատ և այգւոյ մատն . և երբ տեսանես զծաղիկն՝ որ սակաւ սակաւ 'ի ցամաքիլ , տլէ արա այս նշանօքս : Եւ բրնձի աւուր , և կորեկի աւուր , և սակաւ մի զափրան . զայս զամէնս շաղէ վարդի ձիթով , և տլէ արա :

Եւս թէ 'ի բերան ծաղիկ ելանէ , կամ 'ի ներս 'ի պնչերն , 'ի բերանն սերկեւիլի կուտ տուր՝ որ առնու , կամ պզրկատունի լուղապ . և սրբէ զպնչերն 'ի ներս վարդի ձիթով : Եւս թէ լուծումն պնդի , տուր ըզտապաշիրին կուրսն , զոր թրթկճի հնդով զուգեն : Եւ իւր նշանն այս է :

Պ Եւս Գապաշիրի Թրթկճի հնդով :

Եւս տապաշիր և մրտի պտուղ , և չոր վարդ , և մրտի պտուղ , և աքնծած տաճիկ կուէզ , և շահալուծ , յամէն մէկէ տամս դրամ . հայ կաւ , և նշաստակ սակաւ մի աղնծած , յամէն մէկէ երեք դրամ . թրթկճի հոնդ փորձուած վեց դրամ . մասնեհար կաւ երկու դրամ . զայս ամէնս աղա և մաղէ , և սերկեւիլ

ջրով շաղէ՝ կուրս արա, և 'ի շքի չորացո, և 'ի բան տար, օգտակար է :

Եւսա թէ հուկնայի կարիք լինի, դու փոթոթայլին հուկնայ արա, զերդ այլ 'ի յառաջդ ուսացաք : Եւ այլ պատրաստ՝ որ չտաս հաւու ձագ, և ոչ տու ուա՛, մինչև չէ սրբել մարմինն աղէկ 'ի ջերման տաքութենէն, ցամաքեալ և չորացեալ լինի ծաղիկն : Եւ ամենեկին չէ պատեհ 'ի ծաղկած մարմինն ձէթ հասցնել, ոչ 'ի յառաջքն և ոչ 'ի վերջքն, զի խծկէ զգաղտ չնահանքն, և ընկղմէ զտաքութիւն 'ի ներս 'ի մարմինն . զի ընծայի խավաղան, և կորնչի հիւանդն :

Պարտաւի նախադիտութեան վասն ծաղիկն ջերման :

Եւսա ձարեհն ասէ՝ թէ իւր պատճառն յաւելի տաք և 'ի գէճ արեանէ լինի, որ մարմնոյն յաղթէ : Եւ հաննայ ասէ՝ թէ իւր պատճառն այն արեան յաւելուածոցն լինի, որ մանուկն 'ի յարգանդի մօրն կերակրի . և այն արիւնն՝ կանացիմն է, որ 'ի յամ մարմնոյն յիստակի և սրբի, և ապա կերակրէ զմանուկն ընդ պորտն : Եւ իւր նշանն այն է՝ որ ջերմանայ խիստ, առանց զողայլոյ . երեք օր երեք գիշեր 'ի յար լինի իւր տաքութիւն՝ առանց պակասելոյ . մէջքն և ողնշարն ցաւի :

Եւ իւր ստածունն այս է, որ 'ի սկզբանն երակ առնուն, և արիւն թողուն ըստ ուժոյն : Եւսա թէ յառաջքան զերակ առնուին՝ ծաղիկն յերեւան պայ, երակ չէ պատեհ առնուլ, զի ահոկէ շատ : Եւսա զինի ծաղիկն երեւելոյն, գարեջուր՝ զոր յունապով և փորձոված ոսքնով եփած լինի, և սրքնչալին, զոր ծեծած խիարի հնդով, և ըղդական հնդով, և սամթի հնդով լինի եփած՝ 'ի բանի պահէ :

Եւսա թէ երակ չկարէ առնուլ, 'ի գարեջրէն և 'ի հով իրաց պատրաստ կենայ . և զայն զդեղերն տանի 'ի բան, որ զծաղիկն 'ի դուրս հանեն և եփեն, այս նշանօքս : Եւ փերձոված ոսքն տանս դրամակշիւ . և քիթի հինգ դրամակշիւ . և բադիանի հունգ, որ է ըռգիան, երեք դրամակշիւ . զայս զամէնս լիտր ուկէս ջրով եփէ, մինչև 'ի յերիցն մէկն մնայ . քամէ՝ և

սակաւ մի իւր յինքն խառնէ և տուր, օգտակար է :
 Կամ ան բաղիանի ջուր, և շնխաղողի ջուր, և շա-
 քար, և սակաւ մի կարոսի ջուր . զայս զամէսս յի-
 րար խառնէ և տուր, օգտակար է . և այլ ան դա-
 լար գնձի ջուր և 'ի յինքն կաթեցո : Եւ ան զթու-
 թիայն գերմանկած, և դալար գնձի ջրով եռացո, և
 'ի յաչքն դիր . զի աչքն պահէ, և 'ի յաչքն ծաղիկ
 չկարէ ելանել :

Ստուսայի որդին ասէ, թէ իւր ստածումն այն
 է՝ որ երակ առնու . ապա թէ երակ չկարէ առնուլ,
 ապիկիս արկանէ . և աչիցն պէտ առնէ՝ որ 'ի յինքն
 խաղաւարտ չելանէ : Եւ վարդի ջուր և աղտորի ջուր
 և նուան ջուր, յիրար խառնէ, և 'ի յաչքն կաթեցո :

Եւ ան թէ 'ի յաչքն ծաղիկ ելանէ, Եւ պահանի
 ծարիր, և դալար գնձաջրով տրորէ, և 'ի յաչքն կա-
 թեցո : Կամ ան չոր գինձ և նուան ջրով թրջէ, և
 զայն ջուրն 'ի յաչքն կաթեցո : Եւ կերակուր մաշ
 և ոսքն փերձնկած տուր լուացած հոռում ձիթով .
 և 'ի միգանց՝ խնձոր և տանձ տուր : Եւ ան թէ ձմեռն
 լինի, զկրակն մոչի փատով և այգւոյ մատամ արա :
 Եւ երբ ծաղիկն 'ի չորանալ բռնէ, զմանտր աղն 'ի
 շուշմայի ձէթն խառնէ, և այնով օծանէ . և 'ի
 քիթն մանիշակի ձէթ կաթեցո . օգտակար է կա-
 մօքն այ :

Եւ վարդն՝ զոր հարսանիթէ ասեն, և աղանեաց
 տունն՝ քուծէշ, նոյնպէս իւր պատճառն արոյնն լի
 նի, զերդ որ ծաղիկն է : Եւ այց ծաղիկն գլուխքն և
 նիւթքն հաստ լինի և զօրաւոր, և վարդին այլ պար-
 կեշտ և նօսր և թեթեւ լինի . և իւր ստածումն յար
 և 'ի մօտ է 'ի ծաղիկն : Եւ ծաղիկն՝ ստածումն ան
 դիմօք օգտակար է, թէ ան կամի :

1 Յօրինակն պահաւոր Ծաղիկն :

Պատմութի նախադիտութի վասն պալլամին ջերմերոյն :

ԲՆԾԱՅԻ ջերմ 'ի պալլամէն , յորժամ բորբոսն օտար տաքութի ընծայեցնէ , զոր չէ բնութք . և բոր բոսիլն պալլամին կամ ցնեքքսէ 'ի յերական լինի , և կամ 'ի դուրս յերակացն , զեղ ստամոքսն , և քովքն , և այլ դարտակ տեղեստան յերակացն , որ կան 'ի մարմինն : Բայց երբ պալլամն 'ի ներս 'ի յերական բորբոսի , չհանդիպի հիւանդին ցրտանալ և դողալ , զի ցնեքքսէ երակացն արգելած լինի , և չհասանի դուրս յանդամունսն 'ի մարմնոյն , որ ցրտացնէ և դողացնէ :

Եւ այլ պատեհ է որ գիտենաս , այս ջերմն որ 'ի պալլամէն ընծայի , որ երեք պատճառանօք ճանաչի , զերդ որ այլ բորբոսային ջերմերն , որ երեք պատճառանօք ճանաչին : Ահի պատճառն այն իրւին են՝ որ բնութք լինին , որ հիւանդին խառնուածքն հով և գէճ լինին . զի պալլամն յաղթեալ լինի իւր խառնուածոցն . և տարօքն տղայ լինի , կամ ալեւոր : Տղայոցն շատ հանդիպի , զի շատ կերակրին և յաւախ . և ալեւորացն վասն այնոր հանդիպի , որ պալլամն շատ լինի 'ի մարմինն , և բնական տաքութիւն սակաւ . և ժամն ձմեռն . օդին խառնուածքն և երկրին օդն հով լինի և գիւնային : Եւ երկրորդ պատճառն այն իրւին լինի , որ չեն բնութք . զերդ որ հիւանդն իւր ողջնութե շատակեր լինի և շատախում և որկրամոլ . և զմարմինն շատ 'ի հանկիստ պահէ , և 'ի բաղանիս մտելն՝ շատ հետ կերակրին լինի և 'ի կշտելեց : Եւ երրորդ պատճառն այն իրւին լինին , որ օտար և 'ի դուրս են 'ի բնութենէն . զերդ որ հիւանդին ցաւի ստամոքացն բերանն , և լեզուն քան զլաքն աւելի գէճ լինի , և կշտերն փուր առնու , և երեսացն գոյնն փոխի :

Եւ այլ նշաննին և պատահմունքն երեւենան , և ծարաւն քիչ լինի . ձեռան և ոտան խիստ հովանան . և այդ հովութիւ ժամ մի մնայ , և 'ի նուպային ժամն

երբ շօշափես զմարմինն՝ շերեհնայ տաքութի ընդ առաջքն, մինչև տաքնայ տեղին՝ զոր բռնել ունիս, և արձականայ գաղտ շնչահանքն, պարկեշտանայ և նուրանայ պաղլամին նիւթն, բարձրանայ և յերևան գայ տաքութին, և հետ այն տաքութեն գիշութի լինի. և իւր պատճառն պաղլամն լինի: Եւ հետ այն գիշութեն սրութի լինի. և այն սրութե պատճառն պաղլամին բորբոսիւն լինի. և քիրտն չլինի. և որ լինի՝ պակաս լինի. և պատճառն պաղլամն լինի, որ հաստ է: Եւ իւր նուպայն յերկար քաշէ, և մնայ տաքութի՝ ի մարմինն ցրւի մինչև ի մէկայլ նուպային սկիզբն: Եւ մաշասին երակն փոքր լինի քան զերկու որ ընդ մէջ ջերմանն, և փոփոխական, և այլ ՚ի յար լինի. իւր փոքրութե պատճառն պաղլամն լինի, որ իւր հովութիւն տկարացոյց զուծն և հալեաց. և իւր շատութիւն նեղէ զոյծն, և փոփոխէ զմաշասին զերակն. և ՚ի յար լինելոյն պատճառն այն է, որ զմեծ մաշասին գործն կատարէ դէպ ՚ի սիրտն:

Եւ իւր գոգն հաղ մի նուար լինի և սպիտակ և զորկուտ, և հաղ մի թանձր լինի և պղտոր և կարմիր: Եւ սրութեան պատճառն ՚ի խցկելոյն լինի. և խցկելն՝ պաղլամին հաստութիւնն և զորկութիւն լինի. և սպիտակութե պատճառն պաղլամին խառնածքն լինի՝ որ հով է: Եւ թանձրութե և պղտորութեան պատճառն այն է, որ բնութիւնն՝ զհաստ և զորկուտ պաղլամն, որ զխցկումն արար, յուլանց տայ և հանէ ընդ գոգն. և կարմրութե պատճառն այն պաղլամն լինի՝ որ խցկեաց. յորժամ յամէ, բորբոսի և տաքնայ, և այն տաքութիւն կարմրէ զգոգն: Եւ պա երբ այս նշաննոյս շատն երեւնայ կամ ամէնն, նա յիստակ պաղլամի ջերմ կոչի, որ նուպայն ամէն որ լինի, մանաւանդ ՚ի յայն ժամն՝ որ այս ջերմն շատ հանդիպի մարդկան:

Եւ պատեհ է որ գիտենաս՝ որ երբ այս ջերմն ՚ի յայն պաղլամէն լինի, որ ՚ի հալած ապիկի նման է, և բորբոսի, նա իւր նուպային սկիզբն փշանայ և սուտայ մարմինն: Եւ պա թէ ՚ի թթու պաղլամին բորբոսելոյն լինի, նա իւր նուպային սկիզբն հովանայ միայն և ցրտանայ: Եւ պա թէ ՚ի քաղցր պաղլամին բոր-

բռնեղջն լինի, նա իւր նուպային սկիզբն ոչ ինչ լինի այդ ամենէտ զոր ասացաք: Եւ այլ պատե՛հ է որ գիտենաս զգողան ՚ի յամ՝ ջերմերդ՝ թէ որ տեղաց սկըսանի: Օ ի կանանցն սկսանի դռն յողնշարէն. և արանցն ՚ի ձեռացն և ՚ի ոտիցն առնէ սկիզբն. զի կանանց բնութիւն հով է՝ և առաւել ողնշարքն՝, զի ուկերքն և ջիղքն շատ են. նոյնպէս և արանցն ՚ի ձեռան և ՚ի ոտան միտն պակաս է, և ոսկը և ջիղն շատ:

Գ Լ Ո Ւ Խ Լ.

Վասն ստածման և բժշկութն արիւմեալնոս ջերման որ ՚ի պարզամէլին, որ թարգմանի նմ առուր ջերմն:

Եւ պատե՛հ է ՚ի յայս ջերմանտ սկիզբն զբնութն կակղացուցանել: Եւ թէ ուժն ընկերէ՝ տուր կէս լիտր պատատիկի ջուր. և մնուցած վարդ տամն դրամ. և սրքնձպին տամն դրամ, յիրար խառնէ և տուր, զերդ որ այլ դեղի ուսմն է: Եւ պա թէ ՚ի կարիք հանի, դարեջուր տուր, եփած կարօսի տակ, և ըռազինսի տակի կեղև՝ նուկի մի մեղրի սրքնձուպինով. ապա թէ դարեջուրն քացիսի ՚ի ստամոքսն, մի տաս զգարեջուրն: Եւ պա թէ ՚ի յայդ ջերմի վերաբերուի հանդիպի, մի արգիլեւ, մանաւանդ ՚ի հիւանդութեան սկիզբն. զատել՝ թէ շատ լինի վերաբերուի՝ որ վատուժի հիւանդն: Եւ պա տուր Սայուրեհի շարապն, զոր զուգեն ՚ի գինւոյ և ՚ի սերկեւի ջրէն. և այլ տուր նուան բադակ, որ աննուխով լինի զուգած. և յայս ջերմն մի տաս դամոյնի ջուր և յունապի ջուր և ոչ թմրհնդայ ջուր, զի զէն է շատ:

1 Եօրենակն ունարի:

Վախճանի որ 'ի պալատի :

Մայա թէ գլխացաւութի հանդիպի, զգլուխն 'ի վերայ տաք ջրի շոգւոյ կալ. և արեկ 'ի վերայ գլխոյն տաք ջուր, յոր եփած լինի մարգանկօշ և քիւլ մալք և նամամ՝ որ է սիսամբար. և 'ի քիթքն ձէթ մի տաս արկանել, և ոչ 'ի վերայ գլխոյն կաթն տալ կթել. զատել՝ թէ խարտեշ մաղձն խառնած լինի ընդ պալղամն : Եւ զկերակուրն հացի փշրուկ տուր, և ճակընդի բաղուկ, և սիսուան ջուր. զամէնդ քաղցր նշի ձիթով. և 'ի յօրն հաղ մի տուր, և զայն թեթե :

Մայա թէ նեղէ զինք ջերման ցուրտն և հովանան, տաք ջուր խմելոյ տուր, յոր եփած լինի դաղձն և անիսոն և կարուսի ունդ. և մազտաքէ : Եւ գիր իւր ներքե տաք ջուր՝ որ քրտնի. յոր եփած լինի դաղձն և բաբունիճ և մարգանկուշ և սամիթ, և կամ այլ ջուր՝ յոր եփած լինի յինքն աղբկարհայ՝ ձարձատ աբարած. զի խիստ արգիլէ զցրտանալն և զսուսալն զոր 'ի յայտ ջերմն լինի, և 'ի յայն ջերմն՝ որ երկու օր ընդ մէջ լինի նուպայն, զոր անուանեն տետուատէօս :

Մայա թէ նիւթն շատ լինի և հաստ, որ գերդ պալղած լինի, մի տաս սրքնձպին՝ մինչև նօսրանայ նիւթն և պարկեշտ լինի. զի սրքնձպինն զհաստ նիւթն այլ հաստացնէ : Մայա թէ նօսր լինի նիւթն և գէճ, և չլինի հաստ, տուր զսրքնձպինն, զի հալէ և կտրէ, և սրբէ զհով նիւթն, և զգոգն յորդորէ, զլերդին խցկիլն և զերիկամանցն բանայ, և իջնէ զգէճ նիւթն : Եւ այլ պատրաստ՝ որ հով ջուր չտաս 'ի յայտ հիւանդութիս, զի զնիւթն հաստցնէ, և զջերմն յերկարացնէ, և զնիւթին զեփիլն և զվճարիլն յամեցնէ. բայց տաք ջուրն խիստ օգտակար է, զի զնիւթն պարկեշտցնէ և հալէ, զծարաւն կտրէ, և զգիւնութիւն հալէ :

1) Էրաբերութեան :

Իսկա թէ վերաբերութիւն չէ ինքնին որ ընտելութիւն կերէ 'ի հետ, և 'ի կարիք լինի որ վերաբերութիւն այնէ, տո՛ւր բողբ՝ որ ուտէ, որ թրջած լինի 'ի սրբ քրնճալինն օր մի և գիշեր մի . կամ կարմիր լուսնասի ջուր տուր, որ յինքն եփած լինի սամիթ և առուի դաղճն և սակաւ մին աղ և սրքնճալին . և յայդ ջերմանտ սկիզբն զքո զնամ թպտիր հանց արա՛ զերդ որ ասացաք : Իսկա թէ յամէ ջերմն, և ընդ տամնեւորս օր անցնի, բուսողիանի ջուր և կարօսի սրքնճալինով և կամ վարդի կուռտով :

Ի՛նչեւէ որ օգտէ պաշտօն :

Իսկա թէ չթողու ջերմն այդ դեղերովդ՝ զոր ասացաք, զայս զըմբելի տուր՝ որ օգտէ պաշտման շատ օրաց ջերման . առ կարօսի և բուսողիանի տակի կեղե տամն տամն դրամ . շէկ չամիչ 'ի հատճէն հանած եօթն դրամ . վարդ, և զափդ՝ որ է պետարիօն, և պտուղարդ՝ որ է հողմավարդ, և շուքաղ երեք երեք դրամ . զայս ամէն երեք լիտր ջրով եփէ մինչև փ լիտր մնայ . քամէ, և տուր յամէն օր չորս նուկի յա նօթուց, օգտակար է :

Իսկա թէ ընտելութիւն կապ լինի, տո՛ւր զայն հապն որ լուացած ասպրով լինի զուգէն և մազտաքէով և հընդիկ աղով . այլ հաւու ձագ մի տաս կերակուր, և ոչ տուռայճ, մինչև իջանի ջերմն, և պակասի քան զայն՝ որ յառաջին աւուրքն էր . զատել թէ տեսանես զհիւսնդն որ ընիկ վատուծել լինի : Եւ այլ պատեհ է՝ որ առաջի օրէն մինչև եօթն օրն պարկեշտայրնես զթպտիրն . ապա թէ յետ եօթն աւուրն չպակասի ջերմն, և ոչ հետ չորեքտասան աւուրն, ապա զկերակուրն սակաւ մի այլ ուժով տուր, որ ուժն հիւանդութե հաւասար զայ և բովէ : Իսկա թէ յերեսն կամ 'ի յոտն փուքս անկանի, տո՛ւր զդեղն նախ կին զոր յակրայբաղինն կայ գրած, կամ զմուռսիայ դեղն :

Դ ռուս որ օգտէ պալլամի :

Եւ այլ այս կուրսս շատ օգտակար է հին ջերման, և որ 'ի յերեան փուքս անկանի կամ 'ի յոտմն, և զուգէն զինքն 'ի տամն դեղէ . և իւր նշանքն այս է : Եւ անխոն և կարմիր կապրի տակ՝ որ է քապարի տակ, չորս չորս դրամ . սաղճ՝ և օշինդր, սուամուլ և լեղի նուշ կեղևած, կարօսի ունդ և ըռաղիանի ունդ մի մի դրամ . զափտի քամուքս և մազտաքէ երեք երեք դրամ . զամէնս աղա՝ և մաղէ . և տաք ջրով շաղւէ, կուրսեր արա, և 'ի շքի չորացո . և տուր ամէն օր մի դրամ՝ հետ մեղեր սրքն՝ ճուպինի : Եւսա թէ հազ լինի, տուր հետ մեղեր սնուցած վարդի :

Եւ այլ պատեհ է որ գիտենաս, որ այս պալլամի ջերմն չլինի յիստակ, և խառն լինի ընդ խարտէշ մաղճն . յայնժամ պատրաստ՝ որ չտաս զտաք խիստ դեղերն . և ստածէ ըստ իւր նշանացն զոր երևենայ :

Եւսն խարտէշ մաղճի :

Եւսա թէ խարտէշ մաղճն աւելի լինի, պակասեցո՝ 'ի տաք դեղերոյն, և յաւելցո՝ 'ի հով դեղերն, զերդ շաքարով սրքն՝ ճուպինն, ճուլապ և գարեջուր, յոր ըռաղիան լինի եփած, և հնդիպէի հոնդ, և տուր զտապաշիրին կուրսն, և այլ դեղեր՝ զոր նման են այտոց :

Եւսն սն մաղճի, որ է սեվապ :

Եւսա թէ սաւտայն խառնի ընդ պալլամն, և հաստ ցրնէ զինքն, 'ի բան տար զխիստ տաք դեղերն, զերդ օշնդրին կուրսն հետ տակերոյ ջրին . և տուր զծծմի դեղն . և այլ տուր զթիրեաքն և զսամանի ճվարիշն, և այլ զոր նման է յայդ դեղերո . և այդ բաւական լինի օգնութիւնն այ :

Եւսամատի Օ պքարիայն ասէ 'ի նոյն պատճառդ, պալլամն չորս ցեղ են . մէկն այն է՝ որ 'ի հալած ապիկի նման է, և երկրորդն այն է՝ որ համոմն

ԹԹՈՒ լինի, և երրորդն՝ համոզն քաղցր, և չորրորդն՝ համոզն աղի լինի. և երբ բորբոսին, ամէն մէկի նշան և այնելիք ուրիշ են: Եւ իւրեանց նշանն այն է. այն պալղամն որ 'ի հալած ապիկի նման է, լինի՝ երբ բոր բոսի իւր ջերմն՝ խիստ դող ունի, և այն պալղամն որ համոզն ԹԹՈՒ լինի, 'ի ջերման 'ի Ժամն ցրտանալն շատ և խիստ լինի. և այն պալղամն որ աղի լինի, դողն և ցրտանալն պակաս լինի, և 'ի յետոյ տաքու ԹԻՆՆ աւելի քան զայլոցն. և այն պալղամն որ քաղցր լինի, դողն և տաքութիւն պակաս լինի:

Եւ իւրեանց ստածումն այն է. եթէ ջերմանն պատճառն այն պալղամն լինի, որ 'ի հալած ապիկի նման է, իւր ստածումն վերաբերութիւն այրնելն է. և կերակուր պարկեշտ տալ, զերդ վառեկ հաւ պարկեշտ համեմով եփած, որ հիւանդին ուժն չպակասի, մինչև հիւանդութիւն 'ի վճար գայ:

ԲՆԿԵԼԻ՛ պալղամի:

Եւս ԹԵ ջերմանն պատճառն այն պալղամն լինի որ ԹԹՈՒ է, յիւր սկիզբէն 'ի վեր վարդմարապայ տուր մինչև ցեւթն օրն. ապա ան ըռազիւսնի ջուր և բղրղական ջուր, և կարօսի ջուր, զամէնս յիրար խառնէ, և վարդմարապով տուր ըստ կարեացն 'ի յամէն օր 'ի յանօթուց, շատ օգտէ:

ԵՆԼ ԸՆԿԵԼԻ՛ պալղամի:

ԵՆԼ դեղ. ան մեղրաջուր, և ընդ զուփայն խառնէ և տուր. ապա ԹԵ բնութիւն կապ լինի, ան վարդմարապայ, և Թառնճալինի ջրով տրորէ, և խմելոյ տուր՝ որ բնութիւն կակղանայ:

ԲՆԿԵԼԻ՛ վերաբերութիւն պալղամի:

Եւս ԹԵ պատճառն ջերմանն այն պալղամն լինի որ աղի է, իւր ստածումն այս է. ան սրքնճալին՝ որ հնդանօք լինի զուգած, և ընդ բողկի ջուրն խառնէ, և տուր՝ որ վերաբերութիւն առնէ: Եւ հետ այնոր

ան մտուցած մանկչակ, և ընդ շիրիխիշտն խառնէ
և տուր :

Հոգնայ պաղափ :

Ի՛յպա թէ քնութիւն կապ լինի, հոգնայ դիր այս
նշանօքս : Ի՛ն մեղը և աղ և ճակընդղի ջուր, և ընդ
ներքոյ 'ի բան տար՝ զերգ իւր ուսանն է . օգտակար
է : Ի՛յպա թէ վերաբերութի չկարէ առնել, բռանց
մի տար վերաբերութի այրնել, որ ստամոքան չտկա-
րանայ և ահակէ :

Ի՛յպա թէ ջերմանն պատճառն այն պաղաւմն լինայ՝
որ քաղցը է, իւր ստածումն այս է՝ որ 'ի յանօթեց
սրքնճուպին տաս, զոր հստանօք լինի զուգած : Ի՛յպա
թէ հետ այս ջերմանս գոգն հաստ և կարմրագոյն լի
նի, երակ առ ըստ կարեացն, և հետ այնոր սրքնճու-
պին տուր, օգտէ : Ի՛յպա թէ զսարգոստէին զըոյնն
հոռում ձիթով թանայ, և զմարմինն օծանէ, օգտէ :
Ի՛յպա թէ այսով չիլուծանի ջերմն, իւր թապտիրն
այն է՝ որ վերաբերութի այնէ, և կերակուր պակաս
ուտէ, և վարդմարտպայ տուր եղկ ջրով . շատ օգտէ
աստուծով :

Պատմութիւն և նախադիտութիւն վասն այն երկու ջերմանցն , զոր անուանեն անփոխ և լիպիրայ :

ԸՅՍ երկու ջերմն ընծային հով և հաստ և յղը կուտ պալղամէն , զոր 'ի հալած ապիկի նման է . և ժողովի այն պալղամն 'ի ստամոքսն , կամ ցնեղքս և յա մենայն երակն : Իսկ այն որ 'ի ստամոքսն ժողովի և բորբոսի , ընծայի իւրմէն ջերմն՝ զոր անուանեն ան փիլիօս . իսկ այն որ ցնեղքս 'ի յերակնն ժողովի և բորբոսի , ընծայի իւրմէն ջերմն՝ զոր անուանեն լիպիրայ :

Իսկ այս ջերմն՝ որ լիպիրայ անուանի , որ ցնեղքս է լինի բորբոսն , իմանայ իւր տէրն խիստ ցրտութիւն ընդ դրուց մարմնոյն , և խիստ տաքութիւն ցնեղքսէ . մա նաւանդութիւն խառնի մաղձն 'ի յայն բորբոսած պալղամն ցնեղքսէ 'ի յերակնն : Իսկ այն պալղամն՝ որ 'ի ստամոքսն ժողովի և բորբոսի , զոր անուանեն անփիլիօս , ընծայի իւրմէն ջերմն , որ իմանայ իւր տէրն զցուրտն ցնեղքսէ , և զտաքութիւնն 'ի դուրս 'ի մարմնն . և իւր պատճառն այս է՝ որ այն մասն որ բորբոսսեցաւ 'ի պալղամէն , այնէ զտաքութիւն . և այն մասն որ չէ բորբոսած , այնէ զցուրտն : Եւ իւր գոյնն այլ պակաս տաքութիւնի , քան 'ի յայն ջերմն՝ զոր անուանեն ափիմեոփնոս , և այլ սպիտակ լինի և շատ հաստ . և իւր մաշասին երակն թոյլ լինի այլ աւելի քան ափիմեոփնոս ջերմանն :

Եւ յլ ուրդի յայս ջերմն՝ որ օր ընդ մէջ լինի իւր նուպայն . և այլ ուրդի՝ որ 'ի չորս օրն հաղ մին առնու զնուպայն . այլ դու մի մտիկ դնես իւր նուպային , և մի ընդունիս , այլ զինքն 'ի յար նշանացն իմացիր , և մի 'ի նուպայէն . զի կայ՝ որ յամէ իւր նուպայ չորս պահ . և այլ կայ՝ որ յամէ հինկ պահ . և այլ կայ՝ որ յամէ իւր նուպայն քսան և չորս պահ : Իսկ այս ջերմն չքաշէ յերկար աւուրք , զի բնութիւնն զշատն յաղթէ , և խափանէ զիւր գործն :

Վասն ստորոման և բժշկութե երկու ջերմանն , որ անփիլիսոս և լեպի-
րայ կոչեն :

¶ ԱՏԵՃ է բժշկին որ 'ի յայս ջերմն զիւր յոյնս և
զջմանքն 'ի ստամոքան այրնէ , և 'ի գոզոյն յորդորեն ,
և տայ զսրքնճուպինն կարօսի և ըռզիանի ջրով , սուժ-
պուլ և անխոհն , և այլ զոր ինչ նման են սոցա :

¶ Էրաբերութեան ասել :

Եւ 'ի կշտեւեաց վերաբերութի տայ առնել բող-
կի ջրով և սրքնճուպինով և կարմիր լուլիասի ջրով և
սամիթով և մեղրով և աղով , և այլ զոր ինչ նման են
սոցա . և այլ տուր զթրջած սապուն և զայարիճի ֆայ-
ղարան , օգտակար են : Եւ կերակուր սիսուան ջուր
տուր չամանով և լուացած ձիթով և նշի ձիթով , և
տուր ճակընդեղի տակ , և ծնելքեկ մորէով ամենովտ
տուր զկերակուրն՝ որ զստամոքան սրբէ , և զգոյն յոր
դորեն , և զնուութին կակուղ պահեն . օգտակար է
օգնականութիւնն նոյ :

¶ Ասն սրածման և բժշկուէ ասի մէկայլ ջերմանն , որ լեպի-
րայ կոչի :

¶ Ատեճ է որ 'ի յայս ջերմանս սկիզբն վարդմարա-
պայ տան սրքնճուպինով , և 'ի վերջն հիւանդուէս
զթրջած սապուն և զթրջած այարիճն ըռազիանի և
հընտիպէի և կարօսի ջրով . և այլ տուր զվարդին
կուրմն , և մազտաքէի կուրմն . և ամենովտ պատուի-
րեմ 'ի յայս ջերմանս որ 'ի բան տանիս զգեղերն , և
զկերակուրն և ըմպելիս . այլ դէպ 'ի հովայինն քան
զանփիլիսոս ջերմանն . և այդ կարճառօտ բաւական է ,
օգնութիւնն նոյ :

Պատուութի և նախադատութի վասն խարտեշ մաղձին ջերմերոյն , որ է սփրայն , և հոռոմն Գոսթին խաւին ասէ :

ՅԱՌԱՋ պատեհ է իմանալ զմաղձին ջերմերն որ 'ի յիստակն են . և մէն մէն մաղձին էութիւն , որ յերեք դէմն բաժանին : Ս'էկ այն է՝ որ խարտեշ մաղձն ցնեղքս 'ի յերակմն բորբոսի . և իւր բորբոսն հաւասար ընդ նմ երակմն մարմնոյն լինին . և անուանի յիստակ երկու տետուատէոսն . զի իւր տաքութիւն 'ի յար լինի : Իայց մէկ օրն թեթեւ լինի իւր տաքութիւն , և մէկայլ օրն շատ և մեծ . վասն այդ պատճառաւ նացդ անուանի երկու տետուատէոս , որ չեն հաւասար . և հիւանդին երակմն չորքի 'ի տաքութենէն , և ոչ տաքութիւն 'ի հիւանդէն , մինչև դայ մէկայլ նոպայն 'ի մէկայլ օրն :

Իսկ երկրորդ դէմնն անուանի յիստակ և 'ի յար կախօս , որ է այրեցող , զի աննոպայ և հանապաղ լինի իւր տաքութիւն . որ թարգմանի յար և այրեցող ջերմն : Եւ ընծայի նա՝ երբ բորբոսի մաղձն 'ի ներքս 'ի յերակմն , որ շուրջ զսրտովն կան , և մօտ 'ի սիրտն լինին , և կամ 'ի լերդին յերակմն 'ի ներքի դեհն , ուր փոմն է լերդին , կամ 'ի թղթին յերակմն , կամ 'ի յայն յերակմն՝ որ 'ի ստամոքաց բերանն 'ի մօտ լինի , և իւր այրեցն և վառչելն և լոն և ծաւառն այլ շատ լինի քան 'ի յար տետուատէոսն , զոր երկուս կոչեն . և այլ որ լեզուն սև լինի , և խելքն ցրուած :

Իսկ երրորդ դէմն յիստակ այն է , որ ընդ դրուց երակացն բորբոսի մաղձն . և իւր նշաննին յերեք իւրաց լինին , զերդ որ այլ յառաջդ ասացաք 'ի պաւղամին ջերմն : Ս'էկն այն իրութիւն են՝ որ բնութիւն լինին , զերդ հիւանդին խառնուածն՝ որ տաք և չոր լինի , և մաղձն իւր խառնուածոցն յաղթեալ լինի , և տարօքն մանուկ լինի , և ժամն ամառն լինի , և օդն տաք և չորային լինի : Եւ երկրորդ նշաննին այն իւր

ւին լինին՝ որ չեն բնութք • զերդ որ հիւանդն 'ի յառաջն կերակրեալ լինի տաք և չորային կերակուր, նոյնպէս և ըմպելիքն տաք և չորային լինի խմել, և շատ հոգս լինի տարել կամ տքնութի, կամ դատել լինի շատ, կամ շատ ժամանակ 'ի պաք է կեցել, և ընդ ցերեկոյ, և որոյ արուեստն զերդ դարբնութի լինի և կամ ապիկէգործութի, կամ այլ արուեստ՝ որ 'ի կրակի մօտ լինի • զի այս ամ իրուիս և իւրեանց նմանիքն տաքցնեն զմարմինն և չորացնեն, և խարտեշ մաղձն ընծայեն : Իսկ երրորդ նշաննին այն իրուին լինին՝ որ 'ի դուրս են 'ի բնութենէն, զերդ որ հետ ջերմանն խիստ դող լինի և խոցտիլ մարմնոյն զերդ ասղամբ • և այդ խոցտելոյդ պատճառն մաղձին արութին լինի : Եւ 'ի նոպային սկիզբն՝ երակն փոքր և յուշ լինի, և հետ պակաս ժամու մին՝ ահաւոր և ուժով լինի և փոփոխական • և իւր ուժուորութեն պատճառ՝ մաղձին թեթեւութին լինի և պարկեշտութին, որ չծանրէ 'ի վերայ ուժոյն և յաղթէ • և ահաւորութեան պատճառ կարիքն է սրտին, որ հովցնէ զտաքութե խստութին • և փոփոխական լինեցն երակին ընդ ամ ջերմերն լինի • և իւր պատճառն այն է, որ նիւթն ծանրէ և նեղէ զուժն • բայց 'ի յայս ջերմն պակաս լինի • զի իւր խլտն թեթեւ է և պարկեշտ : Գոգն կրակի գունով լինի, և իւր հոտն նեխած • կարմրութե պատճառն՝ մաղձին շատութին լինի և տաքութին • և նեխահոտութեան պատճառն՝ նիւթին բորբոսիլն լինի :

Եւ յայս ջերմն ծարաւ լինի խիստ, և նեղհոգութի շատ • սրտին շարժել լինի, և վերաբերութի մաղձի • և այլ կուլինի՝ որ 'ի վայր լուծանի մաղձն • և շատ քրտնի, զի պարկեշտ է նիւթն՝ որ է մաղձն : Եւ երբ զայս նշաննիս տեսանես, և կամ զշատն 'ի յայտոցէ, գիտացիր՝ որ 'ի խարտեշ մաղձէն ջերմն է՝ որ օր ընդ մէջ ունի զնոպայն, տաճն և երկու պահ, զոր անուանեն յիստակ տետուատէօս • մանաւանդ՝ թէ 'ի յայն ժամն շատ հանդիպի այս ջերմն մարդկան : Եւ երբ յիստակ լինի՝ եօթն նոպայով բռնէ 'ի տաճն

և չորս օրն . և նոպայէ 'ի մէկայլ նոպայն երեսուն և վեց պահ լինի միջոցն՝ երբ խալըս լինի, որ է յիստակ :
Հարցումն՝ եթէ երբ բորբոսի մաղձն, զի տաք է և չորային . կամ սաւտայն, զի հով է և չորային . զի ասէն ոմանք՝ եթէ չորութի արգիլէ զբորբոսին :

Տամբ այնպիսւոյն պատասխանի այսպէս, եթէ չարութի երեք դէմն ունի . մէկն՝ որ չորութին 'ի յիւրացն 'ի բնութիւն լինի և խառնուածքն . և երկրորդն՝ որ 'ի մարմինն լինի . և երրորդն՝ որ 'ի յերկուան լինի չորութի, 'ի բնութիւն և 'ի մարմինն, որ է հուր :

Օրի կան իրուի՝ որ իւրեանց բնութիւն չորային են և ցամաք . բայց իւրեանց հուրութիւն հոսին՝ և ծորին, զերդ մեղրն և գինին, և խարտէշ մաղձն, և աղի ջուրն, և այլ զոր ինչ նման են այտոց : Այլ այլ կան իրուի՝ որ իւրեանց բնութիւն և խառնուածքն տաք են և գիւղային, բայց հուրութեամբ և մարմնոջն չոր լինին և պինդ, զերդ զդարապղպեղն, և զանճապին, և այլ զոր ինչ նման են այտոց : Այլ այլ կան իրուի, որ իւրեանց բնութիւն և խառնուածքն մարմնոյն, որ իւրեանց հուրութիւն, չոր և պինդ լինին, զերթ զերկաթն և զքարն, և այլ զոր ինչ նման են այտոց :

Իսկ այն իրուին, որ իւրեանց մարմինն չոր և պինդ լինին, և բնութիւն գիւղային և կակուղ, նա հնար ունի և ճար բորբոսելոյ վամն իւր գէճ՝ խառնուածոցն . զի օտար տաքութիւն երբ 'ի յինքն գործէ, գտանէ իւր գէճ՝ խառնուածքն, որ թուլացնէ և ծորէ և սփռէ և շարժէ դէպ 'ի դուրս, և եռացնէ և բորբոս ընծայեցուցանէ : Իսկ այն իրուին, որ իւրեանց բնութիւնն չորային լինի և ցամաք, և մարմնոջն կակուղ լինին, ծորին և հոսին, ունին հնար և ճար բորբոսելոյ . զի մարմնոյն հուրութեամբն կակուղ են, ծորին և հոսին . նա օտար տաքութիւն երբ յինքն մտանէ, գտանէ 'ի մարմնոյն գիւղութիւն՝ զոր կակղացնէ և ծորեցնէ, և դէպ 'ի դուրս քաշէ, և եռացնէ և փոխէ 'ի բորբոսին : Իսկ այն իրուին՝ որ իւրեանց բնութիւնն և մարմինն չոր և ցամաք լինի և պինդ, նա չունին

1 Եօրինակին հիւսիսն, որպէս և այլ ուր 'ի տեղեւ քանի մի :

Հնար և ճար ամենեւին բորբոսելոյ, զի երկու դէմքն ժողոված ունին՝ զբնութեն և զմարմնոյն : Դպա երբ այդ հանց հանդիպի՝ զերդ որ ասացաք, և գործէ՝ ի յինքն օտար տաքութի, այլ յաւելցնէ իւր չորութիւն և իսկստ պնդութի :

Իսկ խարտեշ մաղձն թէպէտ և բնութիւն չորային է, այլ մարմնոյն էութիւն կակուղ է, ծորի և հոսի. վասն այդ պատճառանացդ ընդունի զբորբոսիւն. նոյն պէս և սև մաղձն, որ է սաւտայն :

Իսկ ի յառաջդ յիշեցաք զիրութիւն՝ որ բնութիւն են, և զոր չեն բնութիւն, և զորս ի դուրս են ի բնութեանէ. արդ այն իրութիւն՝ որ բնութիւն են՝ եւթն են, որ են այսոքիկ. տարերքն և խառնուածքն, նիւթերն և անդամուկն և զօրութեաներն և գործերն և երեք շունչն, զոր երեք հոգիք անուանեն : Իսկ այն իրութիւն՝ որ չեն բնութիւն, վեց են, որ են այսոքիկ. օդտ՝ որ զմեզ պատեալ ունին. և մեր շարժիւն և խաղաղ կենսաւն. կերակուրն և ըմպելիւն. քունն և արթնութիւնն. և բնութիւն լուծանիւն և կապիւն. և պատահմունքն, զոր ի յերեք հոգիսն հանդիպին, զերդ հոգայն և տրտմեւն և ի սիրտ ելանեւն, և այլ զոր ինչ նման են այտոց : Իսկ այն իրութիւն՝ որ ի դուրս են ի բնութեանէն, երեք են. որ են այսոքիկ. հիւանդութիւնքն, և պատճառանիւն, և պատահմունքն :

Իսկ այլ ասացին, եթէ խարտեշ մաղձն երբ յաղթէ, կամ ամ մարմնոյն յաղթէ, և կամ յանդամոյ մինն ի մարմինն : Դպա թէ ամ մարմնոյն յաղթէ, կամ բորբոսած լինի, և կամ անբորբոս : Եթէ անբորբոս լինի, նա ընծայի իւրմէն արական, որ է մարմնոյն դեղնիւն : Դպա թէ բորբոսած լինի, կամ ցնեւրքսէ յերական լինի, և կամ ի դուրս ի յերակացն : Դպա թէ ներքսէ յերակացն բորբոսի, նա ընծայի իւրմէն յար ջերմ, որ կրկնակ տետաւտէօս ասեն. և կամ ընծայի ջերմ, որ կոչի կափսօս, որ է ի յար և այրեցող ջերմ : Իսկ եթէ ի դուրս ի յերակացն բորբոսի, նա ընծայէ զնոպայով տետաւտէօսն, որ օր ընդ մէջ բերէ զիւր նօպայն : Դպա թէ յանդամ մին վաթի, նա նոյնպէս կամ բորբոսած լինի, և կամ անբորբոս. եթէ անբորբոս լինի, նա ընծայէ

զադուեսացաւն և զօճացաւն, և տաքութի յարցնէ՜: Իսկ եթէ բորբոսած լինի՝ նա խումրայ ընծայէ, որ է կարմիր և տաք այտոց՝ որ սւտէ զմարմինն, և խազաւարտ այրնէ:

Իսկ պատեհ է՝ որ գիտենաս զմաղճն, որ երեք ցեղ են. մէկն այն է՝ որ խարտէշ լինի, և իւր ընակութին՝ ի լերդն լինի և ի լեղին. և երկրորդն այն է՝ որ զաֆրանի գունով լինի, և իւր ընակութին՝ ի լերդն լինի և ստամոքսն. և երրորդն այն է՝ որ քուռածի գունով լինի, և իւր ընակութին՝ ի ստամոքս միայն լինի. և իւր ընծայեւն՝ ի տաք և ի կծու կերակրոց լինի, գերդ պղպեղն և մանանեխն և խստորն, և այլ զոր ինչ նման են այտոց: Եւ յայտ ի քուռածէտ չընծայի օր ընդ մէջ ջերմ. զի ընութիւն հրէ շուտով, և վարէ՝ ի ստամոքացն, և չթողու որ բորբոսի: Եւ երբ այդ ջերմտ յատակ լինի՝ նա եռայ իւր տաքութիւն և խոցտէ զլերդն. ապա թէ չլինի յիստակ, նա չերեւայ ի յայդ նշանոյդ՝ զոր ասացաք՝ ընով. մանաւանդ խառն նշաննի երեւան. և իւր պատճառն այն է՝ որ այլ նիւթեր խառնին:

Իսկ երբ չլինի յիստակ օր ընդ մէջ ջերմդ, իւր նշաննին այս են՝ որ իւր նոպայն քան զսաստեւերկու պահ այլ աւելի քաշէ, և իւր նոպայնին այլ յաւելնան քան զեօթն նոպայն. և իւր մաճասն փոփոխական և այլ և այլ ցեղ լինի. և ի գլուխն ծանրութի լինի. և իւր նոպային դողալն քսան և չորս պահ քաշէ, և կայ՝ որ այլ աւելի. և իւր եփելոյն երեւումն յուշ լինի, և ի հիւանդին փորքն՝ չերեւայ նիհարութի և ոչ բարակութի. և յանկարծ լինի՝ որ չթաղու շուտ քրտնելով. և կամ լինի՝ որ սկիզբն չլինի դողալն ուժով. և իւր տաքութին չլինի գերդ յիստակ ջերման տաքութի: Իսկ զայդ նշաննիտ տեսաւ նես, գիտացիր որ այն ջերմն չէ յիստակ: Իսկ մեք յառաջ գիտակ ջերմանն զստածումն և զբժշկելն յիշեմք, և ապա գիտուն ջերմերոյն՝ որք ոչ են՝ յիստակ:

1 Թօլմակն յերջէ: 2 Թօլմակն քարէ: 3 Թօլմակն ու իւր:

վասն ստատման և բժշկութեան յիստակ տեստատեօս ջերմանն, զոր հռուսն ակոռօս անուանէ, և տաճիկն խուլայ. որ թարգմանի անապակ և յիստակ մաղձին ջերմն :

Եւ պատեհ է որ 'ի դամէ՝ և յանդահ բժշկեն զայդ ջերմդ, որ յիստակ կոչի. և չտապին 'ի յիւր բժշկութիւն, զի խարտեշ մաղձն սուր է և պարկեշտ, և չբառնայ զխալատ այնելիքն 'ի բժշկէն կամ 'ի հիւանդէն : Եւ պատրաստ՝ որ այլ չարնես զինքն սուր դեղերովն, որ չընծայի այտոց 'ի յանդամ մին յիշխան անդամոցն. և այլ մի խիստ հովցնես, զի հաստ ցընես զնիւթն, և յամեցնես զեփիւն, և յերկարեցնես զհիւանդութիւն :

Եւ պատեհ է որ ընդ յառաջքն պէտ այնես բընութե, և կակղացնես դամոյնաջրով, և թմրհնոց ջրով, և թառանկուպինով, և այլ զոր ինչ նման են այտոց : Եւ պա հետ նիւթին եփելոյն, կակղացո ըզբնութիւն օշինդրի ջրով, և դեղին հալիւէի ջրով, և այլ զոր ինչ նման են այտոց : Եւ զլուծման դեղերդ 'ի նոպային օրն մի տաս, այլ հանդու զհիւանդն. և տուր այն օրն դարեջուր մէն, կամ նուան ջուր :

Եւ պա թէ նոպայն 'ի վաղուենէ բռնէ, մի տաս զգարեջուրն, զի 'ի վեր ձգէ, և պատճառ լինի գըլխացաւութե, և դիժարցնէ զջերմն, այլ տուր զգարեջուրն առաւօտին՝ յառաջ քան զնոպայն հինգ պա հով կամ վեց պահով : Եւ պա թէ չկարէ խմել զգարեջուրն, տուր դդմի ջրով և մուղ նուան ջուր. զի դդմի ջուրն զգարեջուրն կարիքն կատարէ, երբ չկարէ խմել զգարեջուրն : Եւ երբ նոպայն անցանի, տուր կերակուր սպանախ, և թախտ, և փերփերան, և վիւտօն, և դդում : Եւ պա թէ 'ի կուրծքն խոշորութիւն լինի, մօլօխ՝ որ է 'ի խուպազէ ազգ մի, որ է ցան.

ծոյ , և տանու աղձկուտատի , զի այդ ամէնդ կակ-
ղացնէ և զտաքուծի հասնէ :

Իպա թէ նոպայն յերեկոյն բրնէ , տուր զգա-
րեջուրն առաւօտուն , և հետ երեք պահու և չորք
պահու տուր զկերակուրն : Իպա թէ նուաղիլ հան-
դիպի հիւանդին , և կամ դարտի մարմինն լուծմամբ ,
ուր և ուրդի լուծումն , տուր կերակուր՝ որ չաքօքսն
սակաւ լինի , և բնութիւն պարկեշտ , զետ հացի փըշ-
րանքն նուան ջրով : Եւ այլ շատուց լուծումն դիպի ,
կամ քրտնի շատ , կամ վերաբերութի ախէ . զի յայս
ջերմն հանապազ այդ երեքդ հանդիպին , մանաւանդ
վերաբերութի :

Տեկոս սրտոքաց փոքրութի :

Իպա թէ վերաբերութիւնն շատ լինի , խաղողոյ ,
խնձորի բանդակով , և ազոխի բանդակով , և թթու
նուան բանդակով , և թարունձ բանդակով , և ֆրս-
տուխի վերի կեղեւով . և տուր որ ծամէ այգւոյ խաւքը
ծիլ , և ջուրն ՚ի կուլ տայ . և զթուրինձին՝ թթուն
տուր . և ՚ի վերայ ստամոքացն տա՛տ արա մրտի ջրով ,
և խնձորի ջրով , և սերկելի ջրով , և վարդի ջրով՝ որ է
զուգծոյ , և սուք և քաֆուր և լատան , և այլ զոր
նման են այտոց :

Իպա թէ շատ լուծումն դիպի , տուր մթխալ մի
տապաշիրի դուրս , որ թթուչի հնդով լինի զուգած ,
թթու խնձորի ջրով , կամ ազոխի ջրով , կամ սեր-
կելիլ , կամ մրտի բանդակով . և տուր նուան հատի
փոխինտ , կամ փշաթի փոխինտ , կամ չոր խնձորի
փոխինտ . և իւր կերակուրն տուր աղտուրով , և հե-
տէն պաքսիմատ կեր :

Հոսնայ կապոլ՝ ճաղջի լուծման :

Իպա թէ շատնայ մաղձին լուծումն , և վախես յա
ղեցն՝ որ չիխոցնայ , հովնայ դիր այս նշանօքս : Իւ
գառնալեզվի ջուր , և հովուաց բրի ջուր , և փրփրե-

1 Եօրինակին Բուրին :

մի ջուր , և ձուր մի դեղնուց , մատնեհար կաւ , սա-
կաւ մի վարդի ձէթ . զայս ամէնս յերար խառնէ , և
'ի բան տար , որպէս այլ հոկնայի ըռասմն է :

Ի՛մբելիւ Կապող՝ Ժողջի լուծման :

Եւ տուր խմելոյ զայս դեղս . ա՛ռ բզրղատուն ա-
ղբնծած , հայ կաւ , և մատնեհար կաւ , և մրտի քա-
մուքսն : Ի՛սկա թէ վատուժ է հիւանդն 'ի շատ քրորտ-
նելոյ , գհիւանդն 'ի հով տուն նստեցուր , և տուր
սփռել 'ի տունն վարդ , և ուռի տերեւ , և խնձորի
տերեւ , և 'ի տանն 'ի յանկունն դիր լախլախայ , որ
հովային և անուշահոտ ջրով լինի եփած . և օգտա-
կար են կամօքն այ :

Ի՛համնայ ասէ 'ի նոյն պատճառդ , եթէ իւր գը-
լուխքն խարտեշ մաղձն լինի , որ 'ի դուրս յերակնոյն
բորբոսի . հոռոմն ահա-սա փեպա-ապէս անուանէ , և
տաճիկն զԼափափա , որ թարգմանի յիստակ երեքօ-
րեայ . և իւր նուպին օր ընդ մէջ լինի երկուտասան
պահ : Եւ իւր նշանն այն է , որ ջերմն զօրաւոր բռնէ ,
և տաքութիւն շատ երեւնայ 'ի մարմինն , և քրտինքն
շատ լինի . բայց դոյր է ինքն , և շուտ արձակի . և յե-
տինմն սահմանն տասնեւչորս օր լինի , յորժամ մաղձն
խառնորդ լինի յայլ նիւթէ և յիստակ :

Ի՛մբելիւ սափրայի :

Եւ իւր ստածումն այն է , որ հանապաղ քաղցր և
թթու նուան ջուր խմէ . ապա թէ առնուս դեղին
հելիլէ տամն դրամակշեռ , և մանր աղաս , և ընդ
ճուլապ խառնես , և տաս , շատ օգտէ :

Սափրայ լուծանելոյ ըմպելիւ :

Եւ ամ ա՛ռ երկու տանկ սակամինի , և նոյնպէս ճու-
լապով խառնել , տուր՝ եթէ զօրութիւն ուժով լինի ,
որ ձեռն մի քանի մաղձ 'ի մարմնոյն իջուցանէ , շատ
օգտէ : Գարեջուր և սրքնճուպին տուր . և կերա-

կուր մաշ և սպանախ, և փերձոված ոսքն 'ի նուպային
'ի Թողելոյն ժամն :

Տէ սաֆրայի :

Ի՛յա ա՛ռ սանտալ, և քաֆուր, վարդէջրով շաղ-
վէ, և 'ի վերայ սրտին, և 'ի վերայ լերդին տլէ ա-
րա, օգտէ : Ի՛ն քացախ և վարդի ջուր, և ընդ կիս-
եղկ ջուր խառնէ, և զոտն ալնիւ ծեփէ : Եւ երբ
հիւանդունն վերջ գայ և արձակի, կերակուր հաւ-
ձագ տուր, զոր ազոխի ջրով, կամ նուան ջրով եփած
լինի, և յետ ալնոր գառան և ուլոյ միս տուր, և Թա-
ժայ ձուկն քացախով եփած 'ի բանի պահէ :

Գլուխ որ ցատ 'ի սաֆրայի :

Փօլօս ասէ, Թէ իւր ստածունն այն է՝ որ առնու-
բաբունիճ և մանիշակ և նոնոֆար . զայս զամէն
ջրով եփէ, և այն ջրովն զգլուխն ծեփէ . 'ի հով տե-
ղի և 'ի հով տուն նստի, և ուռի տերև 'ի մօտն և 'ի
տունն տարածէ . 'ի հով և 'ի գիճային իրուին յա-
րենայ ուտելով և խմելով . այլ մրգաջրով և Թառան-
կուպինով զքնութիւն կակուղ պահէ, կամ նոնոֆա-
րի ջրով և մանիշակով, օգտակար է : Եւ տապուին
հապոյն և մազտաքէով խախաչ առնէ, և սրքնձու-
պին և նուան հատն օգտակար են : Ի՛յա Թէ բնու-
թիւնն լոյծ լինի, սերկեղի ըռուպ տուր, և այլ զոր
ինչ նման են սոցա : Ի՛յա Թէ բնութիւն կապ լինի,
մրգաջուր տուր : Ի՛յա Թէ ծարաւն խիստ լինի, փեր-
փերանի հնտին կաթն, և դդմի ջուր, և շաքարի սրբ-
քնձուպին տուր, օգտակար է : Ի՛յա Թէ ջերմն զգ-
րաւոր լինի, զքաֆուրի զուրմն տուր տառակ սրբքն-
ձուպինով . և կերակուր ազոխի մուգավարայ տուր .
օգտէ եթէ ան կամի :

Այսին ստացանք և Բժշկական ասի ջերման՝ որ չէ յետագի
դեպքապէս, այլ խառն և յօդանէն է՝ ի յայլ նիւթէ :

Պաղիանոս ասէ, եթէ պատե՛հ է որ պէտ այրնես
և ջանաս՝ որչափ կարողութի՛ն ունիս՝ որ զՏիւանդու-
թիւնն չիյաւելցնես, և զՏիւանդին ուժն չբլցնես և
քակես, և վատուժցնես : Օ ի ուժն յերկարօրեայ
ժամանակի պէտս ունի, որ ծառայէ զՏիւանդութիւն
և երիէ : Իսկ յորժամ սակաւ կերակուր տաս, օգ-
տէ Տիւանդութեն շատ եփելոյն . բայց զնոյն զաքան
ահուկէ Տիւանդին ուժոյն և զօրութեն, և այլ աւել
լի : Ի՛պա թէ աւելի տաս, օգտակար է Տիւանդին
ուժոյն, բայց զնոյն զաքան յամեցնէ զՏիւանդութեն
զեփիւն :

Ի՛պա պատե՛հ է որ յայտ ՚ի տեղիտ տեսանես՝ թէ
յոր չաքս է Տիւանդութիւն, և ՚ի յոր չաքս է ուժն
Տիւանդին . և տեսանես՝ թէ յերկուքն որ ունի կա-
րիք օգնելոյ, և այնոր օգնական լեր . և պատրաստե-
ցո՛ ՚ի կերակրէ, յորժամ Տիւանդին զօրութիւն ու-
ժով լինի, և Տիւանդութիւնն հեշտեփեաց . և այ-
լումն զդժարեփեցն ասէ . այլ տուր կերակուր՝ յոր-
ժամ զօրութի՛ն Տիւանդին վատուժ լինի, և Տիւան-
դութիւնն որ խիստ դժար եփի : Եւ զայս կանոնքս,
զոր ասացաք, պահել պարտ է ՚ի յամ ցեղ Տիւան-
դութիւն :

Եւ զայս ջերմանս տէրն ՚ի սկիզբն Տիւանդութեն
ի բաղանիս չէ պարտ տանել . բայց յորժամ զեփե-
լոյն նշաննին տեսանես, պատե՛հ է որ ՚ի բաղանիս
մտէ : Եւ յամ օր չէ պատե՛հ կերակուր տալ, զի օր
ընդ մէջն բաւական է : Եւ ՚ի նուպային օրն զըմ-
պելլիքն միայն տուր, զերդ զգարեջուրն և զշարապ-
նին, և ՚ի մէկայլ օրն՝ որ չունի զնուպայն, կերակուր
տուր : Եւ այդ Տիւանդիտ հանգիստ կալ և խաղաղ
խիստ օգտակար է . և զկշտերն տաքցնելն օգտէ . և
այլ միջակ հուկնանին, որ ոչ խիստ սուր լինին և ոչ
կակուղ, օգտակար են :

Եւ պատե՛հ է որ հայիս սկիզբն Տիւանդութեն,
որ թէ կարիք է արիւն հանելոյ, և օգնէ ուժն և տա

ընդհանուր, ապա արեւմտահայկական ըստ կարեւորագույն և ըստ որակի սուլթաններն : Եւ այլ զկերակրոց թւարկին չէ պատեհ հով և գիւնային առնել, զերդ յիստակ ջերմանն ըզ թւարկին, այլ պատեհ է որ 'ի յայտ ջերմանս 'ի դեղերն՝ խառնես զպարկեշտցնող և զկտորող դեղերն . այլ 'ի յայտ ջերմանս 'ի դարեջուրն սակաւ մի պղպեղ ընկենուլ օգտակար է :

Եւ դեղ . ան սակաւ մի զուֆայ, և սակաւ մի լերին դաղձն, որ է քարանձախն, զայսոնք եփէ մեղրաջրով, և քամէ, և տուր որ խմէ : Եւ այլ տուր մաւրապ վարդի սրբնձալինով . և տուր զայն դեղերն՝ որ զգոյն յորգորեցնեն, զայն՝ որ չլինի խիստ տաք և չորային : Եւ երբ եւթն օրն անցնի, դու օշինդր տուր յամէն օր, օգտակար է . և այլ սրբնձալինն շատ օգտակար է : Եւ լուծման դեղերն զայն տուր՝ որ կակուղ են և անահոկ . և յետ կերակրոյն վերաբերու թիւն պարնել շատ օգտակար է . զի շատք տեսաք՝ որ յամեցին յայդ ջերմոյ, և վերաբերութեամբն ողջացան բնիկ :

Թեպէտ իւրաքանչիւր ասէ, այն որ զ'ախիրայն շարեաց, թէ մի տար 'ի յայտ 'ի ջերմոյ զլուծման դեղերն՝ որ շատ ուժով լինին . ապա թէ դեղ կամենաս տալ, այս նշանօքս տուր :

Սփրայի դեղ լուծման :

Եւ դեղին հալիլէ աղցած և մաղած 'ի տան դրամէն մինչև 'ի հնգետասան դրամ . և դամոնի ջրով 'ի թրջոց դիր օր մի և դիշեր մի . ապա աճուէ, և քամէ, և արկ 'ի ներքս շաքար տան դրամ կամ հնգետասան դրամ, և տուր որ խմէ :

Սփրայի :

Եւ դեղ . ան դեղին հալիլէ աղցած և մաղած երկու նուկի . և նուան ջուր նոյն ճրագուովն ծեծած և քամած ութսուն դրամ . զհալիլան 'ի ներքս արկ օր մի և դիշեր մի . ապա աճուէ, և քամէ, և արկ 'ի ներքս շաքար քսան դրամ . և տուր որ խմէ :

Սափրայի :

Եւ յիշէր . ա՛ն՝ դեղին հալիւն աղցած և մաղած երկու նուկի , և 'ի թրջոց արկ 'ի յերեսուն դրամ ճուլապ . և արկ 'ի վերայ քառասուն դրամ ջուր , և թող օր մի և գիշեր մի . ապա աճրուէ , և քամէ , և խմելոյ տուր : Եւ յա թէ կարիք լինի՝ որ այլ շուտով այրնես , ա՛ն մէկ մին 'ի յայդ ջրերոյտ , և արկ 'ի հաւանն 'ի վերայ նոյն չաքս հալիւայի , և հար հաւանի կոթօնն աղէկ , ապա քամէ , և տուր որ խմէ :

Եւ յա թէ տաքութիւնն աւելի լինի յայս ջերմն , խառնէ յայդ դեղերդ պզրղատունի լուղապ տամն դրամ , և տուր որ խմէ : Եւ յա թէ կարիք լինի 'ի յայլ ուժով դեղ , և հիւանդն կարող է՝ որ վերցնել կարէ , դու ա՛ն կէս տանկ սակամոնի կամ տանկ մի , և տուր սակաւ մի ճուլապով , կամ մանիշկի շարապով , կամ եղկ գարեջրով , կամ սրքնճալինով :

Դոռոս մանուշակի , լոծման :

Եւ նշանք մանուշակի կուրսի , որ լուծուին այրնէ , և օգտէ այդ ջերմանս : Եւ չոր մանիշակ , և խիարի ունդ կտաւ՝ երեք երեք դրամ . սակամոնի կէս դրամ . զամէսս աղա՝ և մաղէ , և ջրով շաղէ , կուրս արա , և 'ի շքի չորացո , և տուր դրամ մին և կէս տանկ :

Եւ զամ լուծման դեղերն 'ի յայն օրն տուր՝ որ չունենայ զնոպայն . այլ 'ի նոպային օրն մի տաս զլուծման դեղն . իսկ թէ վերաբերութի տաս այրնել , պատեհ է : Եւ զայդ 'ի դողալուն ատենէ սկիզբն՝ արա , կամ 'ի տաքութե սկիզբն տաս այնել զվերաբերութի սրքնճալինով և տաք ջրով . և 'ի յայս ջերմն պատեհ է որ հետէն սրքնճալին խմէ , շատ օգտէ : Եւ 'ի յայլ յամ բորբոսային ջերմերն տուր զսիրքանճուպինն , զի զբորբոսած նիւթն պարկեշտցնէ , և հանէ ընդ գոզին , և ընդ ձեռնալուային , և ընդ քրտինքն հանէ :

1 Յօդակն արեւ և լիւն :

Իսկ թէ յերկար քարշէ այս հիւանդուիւն , տո՛ւր գարեջուր՝ յոր եփած լինի ըռզիանի տակի կեղեւն և իւր հունդն . զի ըռզիանի տակի կեղեւն և ունդն պարկեշտցնէ զբորբոսած նիւթն , և հանեն յերակացն : Եւ այլ ՚ի դողալուն սկիզբն՝ և երբ դողն առնու ըզմարդն՝ գոտան և զձեռան ՚ի տաք ջուրն դիր . և նոյն պէս ներքե հանդերձին տաք ջուր դիր , հանց որ չռգին և տաքութիւնն ՚ի մարմինն հասանի . և զհանդերձն՝ որ հագնի՝ բոգէ տուր զուգել :

Իսկ թէ յերկարանայ հիւանդութիւն , և կամ տաք նիւթն ՚ի յինքն աւելի լինի , տո՛ւր վարդմարապայ , և շաքարով սրքնձալին տամն տամն դրամ որ խմէ . և երբ պակասութիւնն , տո՛ւր զվարդին փոքր կուրմն սրքնձալինով , և օգտէ աստուծով : Իսկ եթէ յերկարանայ այդ հիւանդուիւն , ապա տո՛ւր զսապուն՝ զոր ըռազիանի ջրով և հնտիպէի ջրով թրջած լինի . և զինքդ ՚ի յակրայբադինն գոտանես գրած :

Եւ հաննայ սրափիոնացւոյ որդին ասէ ՚ի նոյն պատճառդ , եթէ այս ջերմանս պատճառն այն լինի՝ որ երկուան ՚ի չորից նիւթիցն , կամ երեքն բորբոսին , և խառն ջերմ այրնեն . և իւր նշանն ըստ աւելի և ըստ յաղթող նիւթին լինի , որ աւերեալ բորբոսեցաւ ՚ի չորից նիւթոցն : Իսկ նշանքն զամէն մէկ ՚ի յառաջ քան զայդ ցուցաք օգնութիւնն նոյ :

Իսկ իւր ստածումն և բժշկուի այն է , որ բժիշկն իր մտօքն աղէկ տեսանէ և իմանայ , եթէ ՚ի չորից նիւթոցն ո՛րն բորբոսեցաւ , ո՛րն է զօրաւոր և յաղթողն : Իսկ թէ աւեր արիւնն զօրաւոր և յաղթող երեւայ , պատե՛հ է որ երակ առնու ըստ հիւանդութեանն , և ըստ հիւանդին զօրութե՛ արիւն թողու . և զդէմն աւելի ՚ի յարեանն ՚ի ջերմանն ստածումն այրնէ : Իսկ թէ ՚ի յայլ նիւթոցն տեսանես յաղթող և զօրաւոր , տէ՛ս թէ ո՛ր է ՚ի չորիցն յաղթող և զօրաւորն՝ իւր նշանօքն , որ է մաճասին երակն , և ՚ի զարուրայն , և պուրհամն , և ՚ի յայլ պատահմունքն՝ որ զկնի հիւանդութեցն լինին :

Իսկ եթէ խարտեշ մաղձն լինի զօրաւոր և յաղթող , զտետուատէօս ջերմանն զստածումն ՚ի բանի պահէ : Իսկ թէ արիւնն լինի աւելի և յաղթող ,

զսինայիսօս ջերմանն զստածունն 'ի բանի պահէ : Ի պա
թէ պալղամն տեսանես կարող և յաղթող , զափիմե
ռինոս ջերմանն զստածունն 'ի բանի պահէ : Ի պա
թէ սև մաղձն՝ որ է սաւտայն՝ տեսանես յաղթող և
զօրաւոր , զտետուատէօս ջերմանն ստածունն 'ի բանի
պահէ , որպէս յիշեցաք զամէն մէկ 'ի յիւր գլուխն
գնշանն և զստածունն ուրիշ ուրիշ և 'ի լման : Ի պա
թէ երկու նիւթ կամ երեք՝ որ աւերեալ բորբոսե
ցան՝ հաւասար լինին , նոյնպէս և դու զստածունն
և զգեղերն և զկերակուրն հաւասար և 'ի միջավայր
արա : Եւ այլ յարեցիր 'ի յուժ հիւանդին , 'ի ժամն ,
և 'ի տարիքն , և 'ի սովորութիւն , և տուր զգեղն և
զկերակուրն հակառակ ըստ նիւթիցն խառնմանն ,
օգտակար է , թէ անձ կամի :

Գ Լ Ո Ւ Խ ԼԵ •

Վասն ստածման և բժշկութեան աւր և այրեցող ջերմանն : Եւ իւր
պատճառն անապակ խարտէշ մաղձն լինի :

() Ուր հոռոմն Գեփիս և Գեփայիս ասէ , և տաճիկն
Կոմայի ճահիբիդայ ասէ . և իւր պատճառն անապակ
և յիստակ խարտէշ մաղձն լինի : () Երբ այրեցող ջեր
մանս 'ի ստածունն , ասէ Սինայի որդին , եթէ զերդ
յիստակ տետուատէին ստածունն լինի անձ գիմօք , որ
պէս յիշեցաք այլ յառաջդ :

Իսկ իմէպիթ Սուռայն ասէ , եթէ այս այրեցող
ջերմն այն է՝ որ 'ի յար լինի . բայց մէկ օրն խիստ լի
նի , և մէկայլ օրն սակաւ կակուղ ցուցանէ . և իւր
սկիզբն 'ի խարտէշ մաղձին բորբոսելոյն լինի՝ որ 'ի
ներքս 'ի յերական բորբոսի , որ մօտ 'ի սիրտն լինի և
մօտ 'ի ստամոքաց բերանն , և այլն՝ զոր այլ 'ի յա
ռաջդ ասացաք : Եւ իւր նշանն այն է , որ մարմինն
փշանայ , և լեզուն խոշորանայ , և ընդ յառաջն դե
ղին լինի լեզուն , և յետոյ սեւանայ :

Եւ իւր ստածունքն ընդ յառաջնս մի շտապիս , և մի լուծման դեղ տաս . այլ տուր մեղաքուր , և մանկ շակի շարապ , կամ կակուղ հուկնայ դիր : Եւ այլ ախոց , որ զխառնուածքն փոխեն , տուր դամոյնի ջուր և սրճնչային , զերդ դդմի հնտով և խիարի հնդով լինի զուգած . ապա յետ երկու պահուն դարէջուր տուր : Եւ այն օրն՝ որ խիստ լինի՝ զգարէջուրն մէն տուր , կամ զդամոյնի ջուրն մէն , որ չծանդրէ՝ ի վերայ հիւանդին . և այլ որ երբ գայ խիստ տաքուածի , չգտանէ զստամոքսն փարփուտ : Երբ ծարաւն խիստ լինի , տուր գարէջուր , և դդմի ջուր շարապով՝ զոր պատեհ տեսանես . և նմ իրօք զիւր ստածունքն դէպ ՚ի յիստակ տետուտէօս ջերմանն արա :

Եւ երբ եփելոյն նշանն այս ջերմանս երեւայ , և դեռ սրուծի լինի , պատեհ է որ զքաֆուրի կուրսն տաս առաւօտին սրճնչայինով , զոր յիստակ լինի . և հետ երկու պահուն տուր զգարէջուրն հովցուցած և մուղ նուան ջրով . և չէ պատեհ որ դդմի ջուր տաս , և ոչ խիարի ջուր , և ոչ այլ խիստ հովային իրբ , և ոչ հով ջուր , ցուր չես տեսել զեփելոյ նշանն . և կամ խիստ լուծունքն հանդիպի հիւանդին , հանց որ կտրի սրուծի ջերմանն . զի թէ այլ ՚ի յառաջ տաս զայդ խիստ հով դեղերդ , նա զնիւծն յիրար զսպէ , և արգիլէ յեփելոյ և արձակելոյ , և առնէ խցիւն և այտոց : Իսկ թէ սրուծին խիստ լինի , և տաքուին դեռ ՚ի մարմինն կենայ , և բերանն գէճ լինի , տուր զտապաշիրին զուրսն . և իւր նշանքն այս է :

Պ ռոտո փապաշիրի :

Եւ կարմիր վարդ , և թառանկային հինգ հինգ դրամ . նշաստակ , և մարուխի տակ , և քիթրէ , և տապաշիր երկու երկու դրամ . զաֆրան մի դրամ . զամէնս աղա և մաղէ , և պղքկատունի լուղապով շաղւէ . կուրսեք արա , և ՚ի շուքն չորացո , և ՚ի բան տար . օգտակար է :

Եւ պա թէ ՚ի բերանն և ՚ի մարմինն սակաւ չորուի լինի , տուր զփերփերան հնդին ջուրն սրճնչայինով , և հետ այտոր տուր զլուղապին ճուղապով : Եւ պա

Թէ չուտէ կերակուր, տուր զգարէջուրն երկու հետ .
 և այլ ոմանք կան՝ ուտեն զճարպ տապաշիւրի կուրմն .
 և իւր նշանն այս է :

Պ ուտես տապաշիւրի ճարպ :

Ընտապաշիւր հինգ դրամ . տաճիկ կուէզ, և քիթրէ,
 և նշաստակ երեք երեք դրամ . փերփերանի հունդ,
 և կօղայի կուած չորս չորս դրամ . մարուխի քա-
 մուքս եօթն դրամ . զայս զամէն աղա և մաղէ, և
 պզրկատունի լուղապով շաղէ, կուրսեր արա, և 'ի
 շուքն չորացո, և 'ի բան տար : Եւ կերակուր լու-
 ցած հացի փշուրկ տուր շարապով, և գարէջուր տուր,
 և դդմի ջուր, և փերփերանի, նուան ջուր . և տուր
 զայլ կերակուրքն՝ զոր յիստակ տուիտէօս ջերմանն
 յիշեցաք :

Ըպա Թէ հիւանդն յայս 'ի ջերմն, և յայն սուր
 ջերմնն՝ 'ի գլուխն տաքութի լինի, ապա չէ պատեհ
 որ 'ի վերայ գլխոյն կաթն տաս կթել, և ոչ ինչ ցեղ
 ձիթով օծանել, և ոչ ջրով ծեփել տաս, զի այն
 ծանտութիւնն նշան է շատ գիշուրթն : Ըպա պատեհ
 է որ բաբունիճ առնուս և աքել մեղք . եփէ ջրով,
 և զգլուխն 'ի վերայ շոգւոյն կալ . և զոտմն և զճեռմն
 նոյն ջրովն ծեփել :

Ընոյն պատճառդ Սուհամատ Օպարիպն ա-
 սէ, եթէ այս ջերմն ընծայի, երբ մաղձն 'ի ներքս
 'ի յերակնն բորբոսի մօտ 'ի սիրտն և 'ի ստամոքացն
 'ի բերանն, կամ 'ի ներքս 'ի լերդին 'ի յերակնն,
 ուր լերդին փոսն լինի 'ի ներքի դեհէն, և կամ 'ի
 Թոքին 'ի յերակնն . և երբ իւր զօրութիւնն յաղթէ
 մարմնոյն, զայս ջերմն 'ի յերեւան բերէ, զոր անուա-
 նեն սուր և այրեցող : Եւ իւր նշանն այս է, որ մար-
 մինն խիստ տաք լինի, և տաքութի խիստ սուր լինի,
 և լեզուն սև լինի, և հիւանդն մէջ ընդ մէջ ընդ
 վայր խօսի, ծարաւ և նեղհոգութի լինի, և շունչն
 շատ և շուտ լինի :

Ըւր ստածումն այս է, որ զմուրթին կակուղ պա-
 հես դամոյնի և Թմրհնդի ջրով և սրքնձալինով . և
 հետ այնոր գարէջուր տուր . և երբ պահ մի անցանի,

որ 'ի ստամոքացն գնայ, ԹԹու և քաղցր նուան ջուր տուր, և գէպ ընդ իրիկացքն դդմի ջուր տուր, տապաշիրով և ճուլապով հովցուցած, կամ փերփերանի ջուր տուր սրքնձալինով: Լպա ան սանտալ սպիտակ, և վարդի ջրով տրորէ, և յինքն հին կտաւ քթան Թաց, և 'ի վերայ լերդին յար 'ի բան տար: Եւ երբ 'ի գոգն եփելոյ նշաննին յերևան դան, պատեհ է որ առաւօտուն զքաֆուրի կուրսն տաս. և երբ արեգակն ցաթէ գարեջուր տուր. և 'ի կէս օրն ԹԹու և քաղցր նուան ջուր, զերդ որ այլ յառաջ յիշեցաք. օգտէ Թէ ան կամի:

Հուննայն ասէ, և Թէ ծարաւն խիստ լինի, և գիտենաս՝ որ փոր կարսիքն ան բարով լինի և ողջ, պատեհ է որ սառին ջուր տաս 'ի տաքութեն 'ի ժամն, բայց ոչ սկիզբն հիւանդութեանն, այլ 'ի յայն ժամն՝ որ գիտենաս որ հիւանդութիւն 'ի վերջ լինի եկել, որ այտոց և խցկումն չայրնէ 'ի փոր կարսիքն: Եւ այլ պատեհ է որ հանապազ զփերփերանի հունգն սրքնձալինով տաս: Լպա Թէ բնութիւնն կապ լինի, մանիշակի շարապ տուր, որ զբնութիւն կակղցնէ. ապա Թէ բնութիւն լոյծ լինի, առ գտապաշիրին զուրն, զայն որ փութութն է, և սերկեւիլի ըռուպով 'ի բանի պահէ. և զհիւանդն 'ի հով տեղի և 'ի հով տուն կալ: Եւ երբ ջերմն արձակի, ազոխի ջրով մուգտաւրայ, կամ աղտորի ջրով և նշաճիթով 'ի բանի պահէ: Լպա 'ի բաղանիս մտէ. և կերակուր՝ հաւձագ տուր նուան ջրով: Լպա Թէ վախես Թէ ջերմն այլուայր դարձ այրնէ, առ եղրդական ջուր և սրքնձալին, և հաղ մին քանի տուր, զի օգտակար է կամօքն այ:

Վասն ստածման և բժշկութեան այն սուր և այրեցող ջերմանն, զոր հոգումն երկու և երեք կրկնակ տեսուատեօս կոչէ, և տաճիկն զլուսնայ, զոր 'ի յար տեսուատեօս անուանէ :

ԼԵՍ ջերմն ընծայի երբ մաղձն մէն բորբոսի ցնեղք սէ երակացն հաւասար ընդ ամ մարմինն : Եւ գիտացիր որ այս ջերմանս ստածումն զերդ այն տեսուատեօս ջերմանն լինի, որ մաղձն ցդրուցէ երակացն բորբոսի, և իւր նոպայն օր ընդ մէջ լինի : Եւ այս պաւտեհ է որ զքո ջանքն և զյոյսն յեփեւն այրնես և 'ի հովքնեւն, և տաս սրքնալին՝ որ յիւր ջուրն եփած լինի հնդիպէի հունդ, և խիարի հունդ ջանջխնած . յետ երկու պահու գարեջուր տուր . և զկերակուրն պարկեշտ տուր : Եւ հիւանդութե սկիզբն լուծման դեղ մի տաս, զատել մրգաջուր տուր և մանիշակի շարապ : Եւ այլ ամ դիմօք զքո ջանքն և զյոյսն ընդ այրեցող ջերմն և ընդ այն ջերմն՝ որ ընդ դրուց երակացն ընծայի, որ յիստակ տեսուատեօս կոչի՝ 'ի մէջ արա, որ 'ի միջավայր լինի ընդ երկուսն . օգտակար է աստուծով :

Եւ հաննայ ասէ 'ի նոյն պատճառդ, եթէ այս ջերմն առանց խարտէշ մաղձին չլինի : Եւ իւր պատճառն այն է՝ որ մաղձն 'ի ներքս 'ի յերակնն ընդ ամ մարմն նոյն բորբոսի, ապա այս ջերմն յերեւան գայ, զոր տաճիկն զլուսնայ անուանէ, որ թարգմանի հանապազ և 'ի յար . և հոռումն Գի Գրեթն անուանէ, որ թարգմանի երկու երեքօրեայ . զի զոր ընդ մէջ ջերմն երեքօրեայ անուանեն : Օ ի այս ջերմն երկու վասն այնոր ասացին, որ մէկ օրն խիստ լինի նոպայն, և մէկ այլ օրն թեթեւ . և այն երեքօրեայն՝ որ չունի կրկին՝ 'ի դուրս 'ի յերակացն բորբոսի մաղձն, և իւր նոպայն օր ընդ մէջ գայ : Եւ այս ջերմանս որ երեքօրեայ ասեն, մի օրն խիստ գայ իւր նոպայն և խիստ դողացնէ, զերդ սլաքով խոցատէ զանդամուսնն, և

ծարաւն շատ լինի, և այն օրն խիստ դատէ զհիւանդն. և մէկայլ օրն թեթեւ և թոյլ լինի նոպայն: Եւ այս ջերմն առաւել երիտասարդաց հանդիպի, և այնոց՝ որ տաք կերակուր շատ ուտեն, և այնոց որ գինի շատ խմեն, և այնոց՝ որ ՚ի մերձաւորուի խարբ լինին. և վասն այդ պատճառանացդ մաղճն նոցա խառնուածոցն յաղթէ և բորբոսի:

Եւ իւր ստածումն այս է, որ սկիզբն հիւանդու թեանն զհոլ և զգիճային իրուին ՚ի բանի պահէ, և հետ այնոր զնուծի լուծանէ մրգաջրով և շիրխըշտով և թառանկայինով. դարէջուր և դդմի ջուր և խիարի ջուր, թթու և քաղցր նուան ջուր, խառնեալ ընդ շաքարով սրքնճպին ՚ի բանի պահէ. և ամ իրք՝ որ զմարմնոյն խառնուածքն հովցնեն և գիճացնեն, օգտէ նորա, զերդ զհազարն և թախթն և խիարն և կուծայն և դդումն, և ամ ինչ որ նման են սոցա:

Իսկա թէ գլուխն հիւանդութեն՝ որ է նիւթն, ՚ի ստամոքսն լինի, վերաբերութի տուր այրնել, օգտէ: Իսկա թէ գլուխն հիւանդութեն ՚ի յաղիքն լինի, կակուղ հուկնայով զնուծին լոյծ, զերդ որ ՚ի յերկրորդ ՚ի գիրքն յիշեցաք: Իսկա թէ հիւանդուե գլուխն ՚ի ներքս ՚ի յերակնն լինի, տուր զդեղերն՝ որ զգոզն յորդորեն, զերդ զեփած կարօսն, և հալիլէ և օշինդր, և այլ ամ ինչ՝ որ նման են սոցա: Եւ երբ ջերմն արձակի, և կերակուրն ՚ի ստամոքսացն հալի, ՚ի բաղանիս մտէ, և յեղկ ՚ի յաւազան մտէ՝ օգտակար է թէ ամ կամի:

Սահամատի Օ աքարիայն ասէ, եթէ ստածումն այս կրկնակ ջերմանա՝ որ երկու տեսուատօս կոչեն, այս է. առաւօտուն դամոյնի ջուր տուր, և երբ աւրեգակն ծագէ դարէջուր տուր, և կէս օրն խիարի ջուր կամ դդմի ջուր, և ՚ի պառկելոյ ժամն պզրկատունի լուղապ տուր: Իսկա թէ քնութիւնն կակուղ լինի, ՚ի դամոյնի ջրին տեղին՝ ծեծած նուան ջուր տուր, և զմարմնն հովացնէ այն իրօքն, որ զմարմնոյն խառնուածքն հոլ և գէճ այրնեն: Եւ տգէտ մարդկաց խօսից մի լսեր. զի այս ջերմանս քան զհոլ ջուրն այլ աղէկ չլինի իրք. նոյնպէս և զհոլ մրգանքն ՚ի բանի պահէ, բայց մի շատ: Իսկա թէ հիւանդութիւն

խիստ լինի , և հիւանդին զօրութիւնն ուժով լինի ,
յայն օրն՝ որ չունի զմեծ նոպայն , երակ առ . օգտա-
կար է կամօքն այ :

Գ Լ Ո Ւ Խ Լ Ե •

Պատմութի նախադիտութե վասն ջերմանն , զոր հոռոմն իմփեգոսափէս
ասէ , և տաճիկն չափաւ ընթ , որ թարգմանի կէս երեքօրեայ :

ԸՅ ջերմն երկու նիւթէ ընծայի , և 'ի յերկու
տեղաց լինի . մէկն մաղձն լինի՝ որ բորբոսի 'ի դուրս
'ի յերակացն՝ որ արնէ զտետուատէօս ջերմն . և մէկ-
այլն պալղամն լինի՝ որ բորբոսի 'ի ներքս 'ի յերակնն ,
որ այրնէ 'ի յար և աննոպայ զափիմեռինոս ջերմն . և
երբ ուրդի՝ որ այս երկու ջերմն 'ի յիրար խառնին ,
և մէկ ջերմն դառնան , և անուանի իմիտետուատէօս :
Ըպա երբ այս հանց հանդիպի՝ զերդ որ ասացաք ,
նա այն ջերմն՝ որ 'ի դուրս 'ի յերակացն լինի , նոպէ
ունի , զի մաղձն է բորբոսած . և մէկայլ ցեղն ցնեղը-
սէ յերակնն լինի , զի պալղամն է բորբոսած , և իւր
ջերմն 'ի յար լինի , նա վասն այդ պատճառանացդ օր
մի խիստ լինի ջերմն , և օր մի հանդարտ : Ս 'ի մէկ
օրն երկու ջերմն լինի , մաղձին և պալղամին , և մէկ-
այլ օրն պալղամին մէն լինի , և այն օրն կակուղ լի-
նի ջերմն , և անկահաքան զմէկայլ օրն :

ԸՅԺՄ պատեհ է քննել և իմանալ՝ թէ էր անուա-
նեցին զայս ջերմն իմիտրիտէօս 'ի մաղձին գործն , և
չանուանեցին 'ի կէս ափիմեռինոսին , որ է պալղա-
մին գործն : ԸԶ մեք ցուցանեմք՝ որ այս ջերմն յօդա-
կան է 'ի տաքութէ և 'ի չորութէ , որ է մաղձն , և
'ի հովութէ և 'ի գիճութենէ , որ է պալղամն : Տա-
քութի ներգործեալ է զօրաւոր , նոյնպէս և չորութի
ներգործող է զօրաւոր . իսկ հովութի ներգործող է
տկար , նոյնպէս և գիճութիւնն ներգործող է տկար .

ապա պատե՛հ համարեցան երկու զօրաւորացն աւուռամբ կոչել, քան երկու տկարացն :

Եւ այլ միտք կայ այս բանիս . ափիմութիւնոմն՝ որ է պաղղամին ջերմն , 'ի յար և 'ի կից լինի , զի ցնեբքս է իւր բորբոսն , և վասն այտոր որ 'ի յար է և յերեւան է հանապազ , և չէ 'ի պակասել , զի յար է և կից : Իսկ տութեօմն՝ օր ընդ մէջ ունի գնոպայն , զի 'ի դուրս է յերակացն բորբոսն , օր մին երեւայ և օր մին չերեւայ : Ի պա անուանեցին զայս ջերմն 'ի յայն տեղին՝ որ չէ 'ի յերեւել , և պակաս է . զի այս անուան ընու զայն զօրն , և զայն տեղին , որ չէ 'ի յերեւեալ . զի երբ իրքն 'ի լման լինի և 'ի յերեւան , չէր կարիք նորա անուամբն անուանել :

Եւ պատե՛հ է գիտենալ , որ այս ջերմն երեք դէմն ունի . մէկն՝ որ յաղթէ մաղձն պաղղամին , և իւր նշաննին 'ի յերեւան գան , զերդ փշանալն և սրուսուալն , և յանկարծակի վերաբերուածիւն մաղձի , և տաքութեն շատութի նորա յաւելնայ և բարձրանայ առանց փնասի : Եւ երկրորդ դէմն այն է , որ յաղթէ պաղղամն մաղձին . և իւր նշանն այս է , որ ցրտանալն շատ լինի . և ցրտանալոյն պատճառն պաղղամին հովութիւն լինի , զի չէ բորբոսել . զի մնացեալ լինի մասն 'ի պաղղամէն՝ որ չէ բորբոսել . երբ վերանայ իւր տաքութիւն , ահոկէ հիւանդին . և այլ նշան այն է՝ որ ծարաւ և քիրտն չլինի : Եւ երրորդ դէմնն այն է , որ երկու նիւթն հաւասար լինին , և իւրեանց նշաննին չյաղթէ մէկն մէկայլին , այլ ամէն մէկ զիւրն ցուցանէ , և այս է իրաւի իմտութեօմն :

Եւ այլ գիտացիր՝ որ այս նշանօքս , և այս օրինակովս , և այս դիմօքս լինին և այլ ցեղ ջերմերն , երբ խառնին ընդ իրար . ապա տե՛ս՝ թէ որ նիւթն յաղթէ մէկն մէկայլին , և երեւեցուցանէ զիւր նշաննին , և զիւր պատահմունքն , և զիւր խասլիւթն , որ է առանձինն իւր յատկութի , և 'ի յայն նիւթին 'ի յաւուռն՝ ուր և ուրդի՝ յաղթող անուանէ , որպէս այլ 'ի յառաջդ յիշեցաք 'ի խառն նիւթերոյն , օգնուածեամբն այ :

Վասն ստածման և բժշկութեան խիտութեան ջերմանն :

ՊԱՏԵՃ է բժշկին՝ որ զայս ջերմանս զստածումն ըստ յաղթող նիւթն այրնէ , թէ մաղձն յաղթէ , եթէ պալղամն : Եւ թէ հաւասար լինին երկու նիւթն , որ չէ յաղթել մէկն մէկայլին , պատեհ է որ նոյնպէս և զստածումն խառնէ հաւասար ընդ երկոցունց դիմացն զդեղն , և զկերակուրն , և զրմպելին , և զայլ զնամ ցեղ զստածումն հաւասար առնել :

Եւ թէ մաղձն յաղթէ , և կարիք լինի՝ որ զնուլթիւնն կակղցնեն , կակղացո պատատկի ջրով , և թաւառակալինով , կամ դամոյնաչրի ջրով , և գարեջրով տուր շաքարի սրքնձալինով . և 'ի յայն կուրսերոյն , և 'ի յայն դեղերոյն՝ որ խառն տուտեսին գրեցաք , զոր պատեհ տեսանես , 'ի բան տար . նոյնպէս և զկերակուրն և ըմպելին : Եւ թէ պալղամն յաղթէ մաղձին , և կարիք լինի՝ որ զնուլթիւնն կակղացուցանես , տուր պատատկի ջուր սրքնձալինով , մաղտաքէով , և վարդմարապայով . և յայն 'ի կուրսերոյն և 'ի դեղերոյն՝ որ խառն 'ի պալղամին ջերմն գրեցաք , 'ի բան տար : Եւ թէ տուր զպալղամին ջերմանս զդեղերն խառն ընդ մաղձին ջերման դեղերոյն , ըստ կարեացն և ըստ որպիսութեան՝ զոր տեսանես . օգտակար է եթէ նախ կամի :

Եւ թէ երկու նիւթն հաւասար լինին՝ մաղձն և պալղամն , և կարիք լինի՝ որ զնուլթիւնն կակղացուցանես , տուր զպատատկի ջուրն սրքնձալինով և վարդմարապայով . ապա առ զյիստակ տուտեսին դեղերն , նոյնպէս և զյիստակ արիւմեռինոսին դեղերն խառնէ հաւասար , և 'ի բան տար : Եւ նոյնպէս և ըստ դեղերոյն կարգին՝ զկերակուրն տուր և ըմպելիքն , և զայլ զնամ ցեղ զստածումն . օգտէ եթէ նախ կամի : Եւ յշահուղ և այդ օրինակաւդ պիտի՝ որ լինի նամ ցեղ խառն ջերմանս ստածումն , որ զդէմն 'ի յաղթող և

1 Յօդակն զԵրեմիայի խիտ :

ի յաւելի նիւթն այրնէ, և տայ զդեղն և զկերակուրն ըստ նիւթին որպիսութեն. օգտակար է թէ անձ կամի :

Հոնայն ասէ, եթէ պատճառն այս ջերմանս այն լինի, որ մաղձն և պալղամն ՚ի զուգ բորբոսին, որպէս այլ ՚ի յառաջդ ասացաւ, և յաղթելով բնուէ, զայս ջերմն ՚ի յերեւան բերեն : Եւ իւր նշանն այս է, որ թէ մաղձն յաղթող լինի, մաղձի վերաբերութիւնն այրնէ, և իւր ջերմն սուր լինի, և իւր գոգն դեղին. ապա թէ պալղամն յաղթող և զօրաւոր լինի, իւր նշաննին հակառակ լինին այդ նշաննոյս՝ զոր յիշեցաք :

Իւր ստածութեն այն է, որ թէ մաղձն յաղթող և զօրաւոր լինի, տուր սրբնձպին տաք ջրով խառնեալ, և յետ այնոր գարեջուր և ճուլապ հովցուցած. և յետ այնոր այլուկայր գարեջուր և սրբնձպին խառնեալ ՚ի հով ջուր՝ ՚ի բանի պահէ, որ մաղձին զսրութեն մանդրէ : Եւ թէ թնութեն կապ լինի, տուր գամոյնի ջուր և թմրհնոյ, որ զբնութեն կակղացուցանէ. դէպ ՚ի յիրկունն տուր գիւրկերանի հրն տին կաթն սրբնձպինով : Եւ երբ հիւանդութեն ՚ի վճար գայ և արձակի, տուր կերակուր մուգավարայ ագոխի ջրով, և կամ նուան ջրով, զոր նշաձիթով զուգած լինի ՚ի բանի պահէ : Եւ թէ հիւանդն տկար լինի, տուր հաւու ձագ՝ եփած զիրպաճ, կամ նուան ջրով. ապա թէ հիւանդին զօրութեն ուժով լինի, պատեհ է որ զգարեջուրն մէն հերիք ածէ. օգտակար է թէ անձ կամի :

Սահակն ասէ, եթէ պալղամն յաղթող և զօրաւոր լինի քան զմաղձն, տուր յանթութուց վարդմարապայ. և հետ այնոր ան մազտաքէ և ծխանելիք, և անուշ ջրով եփէ, և ՚ի բանի պահէ. նոյնպէս և սրբքրնձպինն՝ որ հնդանօք լինի զուգած, օգտակար է : Եւ թէ հիւանդութեն ուժով լինի, զսապուն հապն տուր, որ զբնութեն լուծանէ, և զհիւանդութեանն զգուցանէ ՚ի մարմնոյն իջուցանէ : Եւ թէ հիւանդութիւն յերկար քաշէ, տուր զգալիթին զկուրնն սրբքրնձպինով, զի մեծ օգտակար է. և երբ հիւանդութիւնն ՚ի վճար գայ և արձակի, կերակուր զիրպաճ տուր, կամ նուան մուգավարայ նշի ձիթով : Եւ թէ

մաղձն և պալղամն հաւասար լինին, նոյնպէս և զստածուան հաւասար արա. զգեղ և զկերակուր և ըմպելի խառնէ զերկոցունց դիմացն, հաւասար 'ի բանի պահէ, օգտէ : Եւ յորժամ հիւանդուծիւնն 'ի վճար գայ և արձակի, տուր կերակուր զիրպաճ, և հետ այնոր հաւձադ զիրպաճ. ապա յետ այնոր 'ի բաղանիս մտէ, օգտէ :

Գ Լ Ո Ւ Խ Լ Թ.

Գտմուծի և նախագիտութի վասն սովորային ջերմեղոյն,
որ է սև մաղձն :

ԱՌԱՋ զտետուատէոսն յիշենք. և ինքն երկու ցեղ լինի : Եւ զիտացիր՝ որ սաւտայն կամ բորբոսած լինի, և կամ անբորբոս : Եւ յա թէ բորբոսած լինի, անհնար ընդ ան մարմինն լինի, և կամ 'ի բաժին մի մարմնոյն : Եւ յա թէ ընդ ան մարմինն լինի, անհնար է՝ կամ ցնեղքսէ երակացն լինի, և կամ 'ի դուրս յերակացն : Եւ յա թէ ցնեղքսէ երակացն բորբոսի, նա առնէ զտետուատէոս ջերմն, որ երկու օր հետրաց ունի զնոպայն, և օր մի չունի. վասն անոր անուանեցին զայս ջերմն կրկնակ, և երկու տետուատէոս, որ 'ի ներքս 'ի յերական լինի բորբոսն : Եւ յա թէ 'ի դուրս յերակացն բորբոսի, նա առնէ զտետուատէոս ջերմն, որ երկու օր ընդ մէջ նոպայ ունի. զայս ջերմն հոռոմն ԳԵՊԻՍՈՍ՝ անուանէ, և տաճիկն իբր, որ Թարգմանի չորեքօրեայ : Եւ յա թէ 'ի բաժին մի 'ի մարմնոյն բորբոսի, որ է 'ի յանդամ մին, նա այրնէ զայն ցաւն՝ որ անուանի սարաթան. հոռոմն ԿԱՐԻՔԻՆ՝ ասէ, որ է խեցգետին :

Եւ յա թէ սաւտայն անբորբոս լինի, նա կամ ընդ ան մարմինն արգիլած լինի, և կամ 'ի յանդամ մին 'ի մարմնոյն : Իսկ թէ յամ մարմինն լինի արգիլած՝

նա այրնէ սև արական՝, որ է դեղնանալն : Իսկ թէ՛ ի յանդամ մին լինի արգելած, նա այրնէ զայն պինտ այտոցն, որ անուանի սիկառօս, որ է անդուլթի :

Իսկ գիտացիր որ այս երկու օր ընդ մէջ ջերմանա նշաննին առնուն ի յայն ի յերեք պատճառանացն, զոր այլ ի յառաջ ասացաք, որ մէկն ընուլթի լինի, և երկրորդն առանց ընուլթի, և երրորդն ի դուրս ի ընուլթի : Իսկ այն նշաննին՝ որ ընուլթի լինի՝ այս են, որ հիւանդին խառնուածքն հով և չորային լինի, և սաւտայն իւր խառնուածոցն յաղթեալ լինի, և տարօքն միջավայր լինի ընդ մանկուլթի և ալեորուլթի, և ժամն աշնան աւուրքն լինի, և օդն հով և չորային լինի, նոյնպէս և երկիրն : Իսկ այն նշաննին և պատճառն՝ որ առանց ընուլթի լինին, այս են՝ որ հիւանդին կերակուրն յառաջն սաւտային լինի՝ զերդ զօսքն, և զկաղամքն, և զպախրէ միսն, և զքօշին միսն, և պատրնճանն, և այլ զոր ինչ նման են այսոց : Իսկ այն նշաննին և պատճառն՝ որ ի դուրս են ի ընուլթի են, այս են : Իայց կան նշաննի՝ որ ի յառաջ են քան զջերմն, և այլ կան՝ որ հետ ջերմանն լինին . և այն նշանն՝ որ յառաջ էր քան զհիւանդուլթն՝ այն է, որ այլ և այլ ցեղ ջերմն լինի կալել . և երբ այն նիւթ ներն այրեցան, նա յայս ի ջերմն փոխեցաւ, կամ փայծաղնացաւ, և փայծաղն պինդ լինի : Իսկ այն նշաննին՝ որ հետ ջերմանն հանդիպեցան՝ այն է, որ ի նոպային սկիզբն դողալն, և ծանդրանալն, և խիստ ցրտանալն ընդ ամ մարմինն լինի . և իւր երական յոյլ և յուշ լինի, բայց շատ փոփոխական լինի . և ի նոպային յաւելնալն տաքուլթի լինի, բայց ոչ սուր և ոչ այրեցող, զերդ որ օր ընդ մէջ ջերմանն . և երական սակաւ մի սրանայ և շոյտ լինի քան որ ի նոպային ըսկիզբն էր, և քան զօր ընդ մէջ ջերմանն այլ փոքր և այլ յուշ լինի . և ծարաւն սակաւ լինի . և գոգն հում և հոտած լինի : Եւ ի նոպային իջանիլն՝ իւր ցրտանալն պակաս լինի քան զօր ընդ մէջ ջերմանն, և ի թողուլն նոպային՝ երական յուշ և յոյլ լինի և փոփոխական . և իւր գոգին գոյնն այլ և այլ ցեղ լինի

1 Եօրինակն իրաւն . ուղեցաք ըստ գրեցոյն յառաջագոյն :

և հում: Ի՞պա թէ զայս նշաննիս տեսանես, և կամ զչատն իւրեանցմէ, գիտացիր որ այս երկու օր ընդ մէջ ջերմն խալըս է, որ է յիստակ բնական սաւտայն:

Երբ այս ջերմն յիստակ լինի, նա իւր նոպայն քսան և չորս պահ լինի. ապա թէ ընդ խարտեշ մաղձն խառնի՝ նա կարճ այնէ զնոպայն քան զքսան և չորս պահ. ապա թէ ընդ պալլաւմն խառնի, նա այլ աւելի այրնէ զնոպայն քան զքսան և չորս պահ. և ամուսն ատուրքն այլ կարճ լինի իւր նոպայն: Եւ իւր գողին գոյնն՝ ի հիւանդութե յառաջքն սպիտակ լի նի և հում. և այտոր պատճառն սաւտային հիւանդութիւնն լինի. և ի հիւանդութեն ի վերջքն՝ իւր գոյն սև լինի, զի եփեցաւ սև մաղձն, որ է սաւտայն, և իջանէ հետ գողին: Եւ հանապազ հետ այդ ջերմանդ փայծաղնացաւութի լինի. նա վասն այդ պատճառանացդ հիւանդին գոյնն վատթարի և թխանայ, և իւր կաշին սակաւ մին խոշորի և տապի, մանաւանդ երբ յերկար քաշէ:

Եւ այս ջերմն ընծայի՝ երբ երեք նիւթերն այրին և ի սաւտայ փոխին: Եւ նիւթն լինի՝ երբ արիւնն խանձի. և երկրորդն լինի՝ երբ պալլաւմն խորովի. և երրորդն լինի՝ երբ խարտեշ մաղձն այրի: Եւ ընդ կան սաւտայն ընծայէ ջերմն, զերդ որ ասացին այլ ոմանք յիմաստասիրացն. զի իւր օգտակարութեան նշանքն շատ և մեծ է ի մարմինն: Եւ իւրեանց նշաննին և վկայքն այդ երեք ցեղ պատճառանացդ ուրիշ ուրիշ այս են, որ երբ արիւնն խանձել լինի և այրել, նա յառաջ հիւանդն արեան ջերմ է կալել, զերդ սինէ հիւսն և այլն, կամ հիւանդին մարմինն շատ արիւն ընծայէ, կամ ժամն գարնան ատուրքն լինի. և իւր գողին գոյնն դէպ ի յարեան գոյնն հակէ. և երակսն ի լի լինի. և երբ զայդ նշաննիս տեսանես, գիտացիր որ արիւնն խանձել լինի և այրել:

Իսկ թէ ընդ յառաջքն օր ընդ մէջ ջերմ է կալել, որ է տուտէոս, և հիւանդին մարմինն մաղձային լինի, այրեցն և ծարաւն շատ լինի, և գողին գոյնն կարմիր և պարկեշտ լինի, և երակսն շուտ լինի, և հիւանդն չէ մահումն, և սրտնեղ լինի, գիտացիր որ այն ջերմն ի խարտեշ մաղձին այրելոյն լինի: Ի՞պա

Թէ ընդ յառաջման պալլամիկ ջերմ է կայել, որ է ափիմեռնոսն, և հիւանդն պալլամիկ լինի . և իւր քունն շատ լինի, և տարօքն ալեւոր լինի, և ժամն ձմեռնաւուրք լինի, և երկիրն հովային լինի, և հիւանդին ծարաւն սակաւ լինի, և գոգն սպիտակ և պղտոր լինի, և երակն յուշ և լայն լինի, ապա գիտացիր որ այս ջերմն 'ի պալլամին խորովելոյն լինի և 'ի յայրելոյն : Ապա երբ գիտենաս զպատճառն, և զխլան' որ է նիւթն, յորոյ ընծայեցաւ ջերմն, դիւրաւ բժշկես :

Գ Լ Ո Ւ Խ Խ.

Վասն տաժման և բժշկութեան տեսաւէտ ջերմնն :

ՏԱՅԻԿՆ ըբշ ասէ, որ Թարգմանի չորեքօրեայ, որ է երկու օր ընդ մէջ ջերմն :

Այլ գիտացիր որ այս ջերմն հինգ դէմն ունի : Ա' էին ընծայի՝ երբ այրի արոյնն, և 'ի սաւտայ փոխի, և բորբոսի . և երկրորդն՝ երբ մաղձն այրի . և երրորդն՝ երբ պալլամն այրի . չորրորդն՝ երբ բնական սաւտայն բորբոսի . հինկերորդն՝ երբ մէկ մին 'ի յայդ չորիցդ 'ի ներքս 'ի յերակնն բորբոսի, կրկնէ և երկու այրնէ զջերմն : Եւ իւր նշանն այս է, որ երկու օր հիարաց նուպայ առնու, և օր մի չառնու :

Ապա Թէ այս ջերմն 'ի յարեանն 'ի խանձելոյն լի նի, և զիւր նշաննին յերեւան տեսանես, աւել զարեջուր սրքնչալինով . և երբ եփի հիւանդութին, 'ի ձախոյ ձեռին երակ առ 'ի բարսիլիկէն . և ապա յետ երակ առնելոյն՝ տուր զայս մտպուխս :

Ա' արդուիս հով վասն այրած արեան :

Ա' Է շէկ չամիչ 'ի հատձէն հանած հնդեւտասան գրամ . յունապ քսան հատ . կարօսի, և ըռգիւնի

տակի կեղև երեք երեք դրամ. դեղին հալիլայ, և քապուլի հալիլայ 'ի կորզէն հանած և ճարճատ աւրած հինգ հինգ դրամ. զամէնս եփէ, և քամէ 'ի վերայ հնգեւտասան դրամ խիարշամպէի միջոց. ապա աճուէ և քամէ, և արկ 'ի ներքս շաքար երկուտասան դրամ, և տուր որ խմէ: Եւ այլ զայդ նուսխատ յաւելցո ըստ հիւանդին սւժոյն: Երակուր՝ մաշ տուր թախթով, և վիտոն. և տուր 'ի մրգանց քաղցր նուռն, և բարունակի մեծապտուղ խաղող, և այլ զոր ինչ նման են այտոց: Բայա թէ յերկար քաշէ այս ջերմն, 'ի նոպային օրն ընդ ցորեկոյ կալ այս չկերակրիլ. զի արիւնն երբ հաստանայ՝ կարիք ունի որ իւր տէրն ընդ ցորեկոյ կենայ այս անօթի, որ պարկեշտանայ արիւնն:

Բայա թէ այս ջերմն 'ի պաղամին խորովելոյն լինի և 'ի այրելոյն, և զիւր նշաննին յերևան տեսանես, տուր վարդմարապայ՝ կարօսի և ըռաղիանի ջրով, յամէն մէկէ երկու նուկի: Բայա թէ փորն կապ լինի, տուր պատառակի ջուր կէս լիտր. և ասփուրի հունդ աղացած հինգ դրամ. տապարզի շաքար տասն դրամ: Թէ այտով չկակրնայ փորն, դու կակուղ հովնայ դիր այս նշանօքս:

Հոգնայ կախող՝ ման պաղամի:

Բու տատաշ, և բաբունիճ, և հուլայ, և թեփ 'ի կտաւի ծրարած, և չոր թուղ, և ճակընդղի ջուր, և հացի փորակ, և շաքար, և շիրիկ ձէթ. զայս զաւմէնս եփէ, և հովնայ դիր զերդ իւր ռամն է: Եւ կերակուր լաբլաբ, որ է պատառակ, չամչով եփած, և քաղցր նշի ձիթով եփած. կամ սխաւան ջուր տուր լուացած ձիթով, կամ ճակընդղի բազուկ տուր:

Եւ այլ պատեհ է որ այս ջերմանս տէրն վերաբերուի ախէ 'ի հիւանդութե սկիզբն սամթի ջրով և մեղրով և աղով. և 'ի նոպային օրն ընդ ցորեկոյ կալ ընիկ. ապա երբ անցանի եւթն նոպայն, զայս մնայուխ տուր:

1 Թորեակին Բօրալ:

Սաբարան , որ օգտէ պաշտօնի :

Ան կարօսի հունդ , և անխոն , և կրտմանայ և առուի դաղձն , և նանխաւայ հինգ հինգ դրամ . վայրի ծաթրին եօթն դրամ . շէկ չամիչ 'ի հատճէն հանած հնգետասան դրամ . զամէնս եփէ չորս լիտր ջրով , մինչև մնայ մի լիտր : Այս պարզէ , և տուր յա մէն օր չորս նուկի եղկ . բայց 'ի նուպային օրն մի տաս . և վերաբերուծի այրնէն օգտէ : Այլ երբ տաս , տուր այս դիմօքս . տուր աղի ձուկն ուտելոյ , և 'ի վերայ ջուր մի տաս խմելոյ , և վերաբերուծի տուր այրնէլ , օգտէ . և ապա հետ այտոր ընդ ցորեկոյ տուր կէնալ , զի խիստ օգտէ այս ջերմանս :

Սաճուն , որ օգտէ պաշտօնի :

Այլ դեղ որ օգտէ այդ ջերմանտ՝ երբ եփած լինի նիւթն . առ նանխուայ տասն դրամ . անխոն , և քարաւէ եօթն եօթն դրամ . դարապղպեղ երեք դրամ . զանճապիլ չորս դրամ . անգուծատ հինգ դրամ : սուամպուլ տասն դրամ . զայս զամէնս աղա և մաղէ . և յիստկած մեղրով շաղէ . և տուր երկու դրամ և կէս ռադիանի և կարօսի ջրով . բայց 'ի նուպայի օրն մի տաս :

Հապ , որ օգտէ սեղապի և պաշտօնի :

Այլ հապ որ օգտէ այս ջերմանս . առ աֆթիմոն , և թրպուլթ տասն տասն դրամ . քարաւէ , և անխոն եւթն եւթն դրամ . վարդ ութ դրամ . կարօսի , և ռալիանի հունդ երեք երեք դրամ . պասպայիճ եօթն դրամ . սպիտակ աղարիկոն ութ դրամ . հնտիկ աղ հինգ դրամ . եարիճիկերայ հնգետասան դրամ . զամէնս աղա և մաղէ , և անխի ջրով շաղէ , հապեր արա մէկ պղպեղի հատի չաք , և 'ի շուքն չորացո , և տուր դրամ ու կէս յերեկոյէն եղկ ջրով . յամէն հինգ օր տուր զայդ հապտ . օգտէ :

Պ ռուս, որ օգտէ պաշտօնի և սակարայի :

Եւ այլ օգտակար է այս ջերմանս այս կուրսս : Եւ սատակի տերեւ, և համամայ չորս չորս դրամ. սարիւ խէ, և անայրեց ծծում երկու երկու դրամ և կէս. ափթիմոն երեք դրամ. կղզու ձու մի դրամ. մարու խի քամուքս եօթն դրամ. սպիտակ խաշխաշ վեց դրամ. չոր զուկի, և անխոն երեք երեք դրամ. զա մէնս աղա և մաղէ, ջրով շաղէ և կուրս արա կէս կէս մթխալ, և 'ի շուքն չորացո, և տուր կուրս մի աղցած և մաղած՝ եղկ ջրով, յառաջ քան զնոպայն երեք պահով. օգտակար է :

Եւ թէ այս ջերմն 'ի խարտեշ մաղձին 'ի յայրե լոյն լինի, և զիւր նշաննին տեսանես յերեւան, տուր դարեջուր և սրբնձպին, կամ թմրհնտոյ ջուր և բուա զիւնի ջուր սրբնձպինով : Եւ երբ նոպայն թողու, վերաբերուծի տուր այրնել սրբնձպինով և եղկ ջրով. և կակղացո զքնուծին պատատկի ջրով, և խիարշամ պէի միջով, և վարդմարապայով : Եւ տուր կերա կուր՝ մաշ և վիտօն և դդում, և այլ զոր ինչ նման էն այսոց. և տե՛ս որ ընդ ցորեկոյ չպահես :

Ս արպուխ սաֆրայի :

Եւ թէ կարիք լինի՝ որ զքնուծիւնն լուծանես, տուր մուպուխ այս նշանոքս : Եւ սե հալիլայ և դե զին հալիլայ՝ 'ի կորզէն հանած, և անծախոտ, որ է սատթարաճ, և թմրհնտի, և խիարշանալայ, և դա մոյնաչիւր, և յունապ, և թառանկպին. զամէնս մըտ պուխ մին եփէ, և տուր ըստ հիւանդին ուժոյն : Եւ երբ հիւանդուծիւնն եփի, երակ առ, զի մաղձն 'ի յայրիլ լինի. և տուր կերակուր՝ զոր յառաջդ ասա ցաք. և տուր միւրդ՝ քաղցր նուռն, և բարունակի մե ծապառուղ խաղող, և յերկայն հասած խարբզակ, որ է սեխ՝, որ չլինի քաղցր. և ըմպելի տուր սրբնձպին և ձուլապ :

• 1 Երկնակին սէ :

ՆՈՒՅԵՆԻ ԳԼԽԱՅԱՆՈՒՄ :

Բայա թէ գլխացաւութիւն դիպի, ծեփելիք արա բարունաճով և մանիշակով և գարէկորկտով: Բայա թէ տաքութիւն դիպի, յաւելցո՛ւ յայդ ծեփելիք խաշխաշի կեղև, և հազրի հունդ. և հազար տուր ուտելոյ՝ հում և խաշած, և ՚ի քիթմն սղուտ արա՛ մանիշակի ձիթով: ԲՈՂ հաւու ձադ մի տաս ուտելոյ, և ոչ տուռայ՝ յայդ ցեղ ջերմն՝ ցուր եօթն նո պայն անցանի, զատել՝ տեսանես որ զօրութի վատու ժել լինի. զի պատրաստութի զնիւթն պարկեշտ այր նէ, և ՚ի դուրս վաթէ: Բայա հետ երեք շաքաթու տուր հաւու ձադ, և տուռայ՝, և տահուն՝. ապա հետ քառասուն աւուր տուր տարեկան ոչխարի միս:

Եւ այլ այս ջերմանս սկիզբն կուրս մի տաս, և ոչ ՚ի յայլ ջերմերոյն, զի կուրսն հաստցնէ զիւտն, և արգիլէ զարձակելն: Եւ այլ ՚ի դարնան աւուրքն պատեհ է որ պատրաստ կենաս ՚ի սուր դեղերոյն, զի կրկնէ զջերմն և երկու այրնէ. և իւր նշանն այս է՝ որ երկու օր հիտրաց նոպայ լինի, և օր մի չլինի: Եւ այլ զոր ՚ի բան տանիս ՚ի յայդ դեղերոյտ՝ ՚ի հիւանդութեն սկիզբն մի տաս, մինչև կատարի հիւանդութիւնն, և ՚ի լման եփած լինի:

ԲՈՂ գիտացիր որ կան դեղեր՝ որ խասիաթով օգտեն այս ջերմանս, զոր այլ առաջինքն փորձեցին. և չէ այդ արմացք. զի մեր վարդապետն Վաղիանոս յիշել է, թէ փեննայն՝ երբ ՚ի բազուկն կապեն, կամ ՚ի վիզն յուխտաւորին, օգտէ. և այլ մեկը կանք և տեսանեմք զմկնատիղ քարն՝ որ է խանդուամանդ, որ խաւսիաթով զերկաթն կուքաշէ. նոյնպէս և կան ՚ի դեղերն՝ որ կարող են խասիաթով հակառակ գալ խաւսուածոցն. հիւանդութե: Եւ այլ կանք ու տեսանենք ՚ի վայրի կենդանեացն՝ որ առնուն խոտեր և դնեն իւրեանց տեղեստանն, նա թշնամին որ գայ այն երէին, նա այն խոտն հակառակ գալ խասիաթով, և չտայ մուտ այրնել՝ ուր ինքն լինի: Եւ այլ փորձեցին որ առաջինքն, և զայս շատ են փորձել, զի խոզին ոսկրն՝ երբ կտաւով ՚ի վիզն կապեն՝ որ այս ջերմն

ունի, օգտէ. այլ խափաթն առանձինն և իւրական
գործ գործէ: Եւ երբ զհիւանդին զհանդերձին
դղացկանի հագցնես, և այլովայր հանես, և հիւ
ւանդին հագցնես՝ առանց լուանալոյ, օգտէ 'ի յայս
ջերմանս: Եւ զսարդն՝ որ զճանճն որսայ՝ կտաւով
'ի ձախոյ բազուկն կապես, օգտէ: Եւ թէ զսար
դային ոստայնն ձիթով խառնես, և զհիւանդին զա
մէն մարմինն օծանես, օգտէ այն ջերմանն՝ որ 'ի պալ
ղամին խորովելոյն ընծայի. օգտէ: Եւ զայդ և հիւ
մասվարայ որդին ասաց, բայց սրայելացին ասաց՝ թէ
զխոզին ոսկրն փորձեցի, և գտայ որ օգտեց 'ի հիւան
դութէն 'ի վերջէն:

Սարճուայն ասէ՝ 'ի նոյն պատճառ, եթէ ըն
ծայի այս ջերմն՝ յորժամ երեք նիւթն այրին, և 'ի
սաւտայ դառնան. և երբ բորբոսին, ապա ընծայեն
զայս ջերմն՝ որ տեռաւտէօս ասեն: Սէկն՝ արիւնն
յորժամ այրի, իւր պարկեշտն 'ի խարտեշ մաղճն
դառնայ, և թանծրն 'ի սաւտայն. և երկրորդն խաբ
տեշ մաղճն է որ այրի. և երրորդն՝ պաղղամն խորովի:
Եւ իւրեանց նշանն այս է, որ երեսաց գոյնն պղտոր
լինի, և մարմնոյն կաշին չոր և խոշոր լինի, և բնուի
կապ լինի, և քիւրքն սակաւ լինի, և գոզն խիստ
նեխահոտ լինի, և մաշասին երակն փոփոխական և
անհաւասար լինի:

Եւ իւրեանց ստածումն այս է, որ թէ ջերմանն
պատճառն արիւնն լինի, երակ առ 'ի բասիլիկէն ըստ
գորութէն, և ըստ հիւանդին ուժոյն արիւնն հան.
ապա գարեջուր և սրբնձպին տուր: Եւ թէ բնու
թիւնն կապ լինի, առ դամոյնի և յունապի ջուր, և
չաքարով տուր. և ըզըրդական ջուր՝ ընդ թթու և
քաղցր նուան ջուր 'ի բանի պահէ: Եւ երբ նոպային
օրն լինի, սրբնձպին տուր տաք ջրով: Եւ թէ հիւ
ւանդին գորուին տկար լինի, կերակուր հաւու ձագ
տուր՝ զիրպաճ եփած: Եւ թէ 'ի գոզն եփելոյ նշան
երեւայ, եփած ափթիմնն տուր, որ զմարմինն 'ի
հիւանդարար նիւթէն սրբէ. և հետ այնոր տամն
դրամ՝ 'ի շաքարէ վարդմարապայ 'ի բանի պահէ:

Սահակն ասէ. եթէ պատճառն այրեցած մաղճն լի
նի՝ որ 'ի սաւտայ փոխեցաւ, իւր ստածումն այն է՝

որ դարեջուր տաս, և սրբնչպին տաս, և այլ ամ իրք՝ որ զմարմինն հովցնէ, օգտէ : Եւ զքնութիւն լուծէ մրգանց ջրովն, և ամենեւին երակ մի առնուր . բայց վերաբերութի արա՛ սրբնչպինով և տաք ջրով՝ ի նուպային ժամն, որ ստամոքսն՝ ի հիւանդարար նիւթէն սրբէ : Եւ ի յայն աւուրքն՝ որ չունի զնոպայն, ազգ խի ջրով մոռաւարայ տուր, և յամ բանէ՝ որ զմարմինն դատէ՝ պատրաստ կենայ, օգտակար է :

Եւ թէ պատճառն այս ջերմանս այրեցած պաւ զամն լինի, որ ի սաւտայ փոխեցաւ, և բորբոսեցաւ, իւր ստածումն այն է, որ ի յանութուց մեղրով հին վարդմարապայ ուտէ, և բաղիանի ջուր սրբնչպինով՝ ի բանի պահէ, և զքնութիւն կակղցնէ յունապի ջրով և քապուլի հալիւլայով . և յամէն ի պաղամի կերաւ կրոց պատրաստ կենայ : Եւ երբ ջերմն ի վնարն գայ և ի յարձակեն, սակաւ սակաւ դինի տուր . և կերակուր՝ հաւ զիրպաճ՝ եփած ի բանի պահէ : Եւ թէ այս ջերմանս ստամոքն վատուծ լինի, զծորին կուրսն սրբնչպինով՝ ի բանի պահէ, օգտակար է եւ թէ ամ կամի :

Եւ սրճուայն ասէ ի նոյն պատճառդ և ի նոյն ջերմիդ՝ զոր տեւուատէօս կոչեն, եւ թէ բնական սաւ տայն չբորբոսի : Իսկ Բագարատ և Վաղենոս ասեն, եւ թէ բորբոսի անձարակ . զի ամ իրք՝ որ գիւնութիւն ունի ի բնութիւն, կամ ի յեղութի, բորբոս՝ ընդու նի . և սաւտայն՝ թէպէտ և բնութեամբ չոր է, բայց հուր թիւ կակուղ է, և հոսի ի ձեռն գիւնութեն, անձարակ ընդունի զբորբոսն : Եւ իւր նշանն այս է՝ որ ի նոպաթիւն ժամն՝ անդամոցն խաղալն խիստ լինի, և ի ձեռն տուծելոյն՝ թուի թէ կուամանտրեն զոսկերքն, և զատամոնսն ընդ իրար կրճտէ, և նոպայն յերկար լինի :

Եւ պարտ է բժշկին՝ որ ի յայս ջերմն ի հիւանդութիւն աղէկ իմանայ զպատճառն և տեսանէ, թէ ի յայտ ի չորիցդ որն է պատճառն՝ որ զջերմն արար . արեանն սաւտայն լինի պատճառն, եւ թէ պաղլաւին սաւտայն, եւ թէ խարտէշ մաղձին սաւտայն, եւ թէ

ինքն՝ որ է բնական սաւտայն : Ի՞պա թէ պատճառն 'ի յարեանն 'ի սաւտային բորբոսեղոյն լինի, իւր ստածութեան այս է, որ սկիզբն երակ առնուլ 'ի բասիլիկէն, ըստ կարեացն և ըստ հիւանդին ուժոյն արիւն հանէ . ապա թէ հիւանդն վատուծ լինի, չէ պատեհեւ երակ առնուլ : Ի՞պա թէ երակ կամիս առնուլ, զինի նոպային 'ի մէկայն օրն առ երակ : Ի՞պա թէ ընուին կապ լինի, զկակուղ հուկնայն 'ի բանի պահէ . զի հուկնային գործն 'ի յայս հիւանդութեան լաւ է և օգտակար քան զգեղ առնուլն : Եւ 'ի յայն օրն՝ որ ջերմանս նոպայն լինի, կերակուր չուտէ, և հով ջուր խմէ . և երբ կերակուր տաս, հաւձագ տուր և տուռայճ, օգտէ :

Ի՞պա թէ պատճառն խարտեշ մեղձին սաւտայն լինի, որ բորբոսեցաւ, իւր ստածութեան այն է՝ որ 'ի սկիզբն հիւանդութեան զնուծին կակղցնես հալիւայով և մանիշակի շարապով : Ի՞պա թէ սկիզբն այս ջերմանս 'ի յամուան աւուրքն լինի, գարեջուր տուր սրբաբոյնչակնով : Ի՞պա թէ առնուս զգոռան՝ որ է աղոթն, և ծեծես, պասպայիճ խառնեալ տաս, շատ օգտէ . և 'ի խաւարտացն հազար և ըղբորդական տուր :

Ի՞պա թէ այս ջերմանս պատճառն 'ի պարղամիկ սաւտային լինի՝ որ բորբոսեցաւ, իւր ստածութեան այս է՝ որ սկիզբն հիւանդութեան զնուծին կակղցնես այս գեղով : Ի՞նչ թրպուծ մեղած, և մազտաքէ, և մեղրով վարդմարապայ, տաք ջրով տրորէ, և տուր, օգտէ : Ի՞պա թէ զօրութիւն հիւանդին տկար լինի, կերակուր հաւձագ տուր, և տուռայճ, զոր պարկեշտ համեմնով զուգած լինի . այլ օշինդրին կուրմն այս ջերմանս շատ օգտէ :

Ի՞պա թէ այս ջերմանս պատճառն բնական սաւտային բորբոսեցն լինի, իւր ստածութեան այս է՝ որ իւր սկիզբն թեթեւ մոպուխ տաս, յոր եփած լինի պասպայիճ, և աֆթիմոն, որ մարմինն 'ի հիւանդարար նիւթէն սրբի, և 'ի թեթեւ կերակրոց պատրաստ կենայ : Եւ բնական սաւտային ստածութեան ոճով 'ի քառամեղրորդ երկրորդ գլուխն գտանես, ամենովտ օգ-

տէ մեծ թիրեաքն , և միթոխտոն , մանաւանդ 'ի
ձմեռնաւուրքն , օգտէ թէ ան կամի :

Գ ԼՈՒԽ ԽԱ.

Պատմութի նախագիտութի վասն բնական սաւտային ջերման , և իւր
ստատման :

ԲԱՆԱԿԱՆ սաւտային ջերմանն նշաննին այս են , որ
իւր առաջին պատճառն նշաննին այս ջերմանն . և են
նոքա զերդ զխառնուածքն , և տարիքն , կերակուրն ,
և ըմպելիքն , ժամն , և սովորութիւն , և փայծղանաւ
ցաւութիւն : Եւ իւր նոպայն քսան և չորս պահ լինի .
իսկ թէ այլ կարճ լինի քան զքսան և չորս պահն ,
նա չէ բնական սաւտայն մէն , այլ խառն ունի այրած
մաղձէն , կամ 'ի յայրած 'ի յարենէն . ապա թէ այլ
աւելի լինի նոպայն քան զքսան և չորս պահն՝ նոյն
պէմն չէ բնական սաւտայն մէն , այլ խառն ունի յայ-
րած պաղլաւէն : Եւ պա երբ լինի՝ որ 'ի նոպային սկիզբն
ցրտանայ և սուռայ , և 'ի հետն ցաւ լինի , զերդ ըլ-
յօղուածացն տուժիլն , և սկերացն կտրտիլն . բայց
ծարաւն սակաւ լինի քան զայն՝ որ այրած մաղձէ լի
նի , կամ յայրած պաղլաւէ :

Այս սրածման և բժշկութի բնական սաւտային ջերման :

'Ի Պաղիանոսի ասացելոցն պատեհ է 'ի յառա-
ջի ստածումն զմարմինն տեսանել , թէ արիւնն յա-
ւելցել լինի , պարտ է երակ առնուլ . ապա թէ փայ-
ծաղն հաստ լինի , վստահացիր և արիւն հան . ապա
թէ արիւնն սև լինի , այլ յօժարուք հան զարիւնն .
ապա թէ կարմիր լինի և նօսր , առ ժամն կապէ զե-
րակն , և մի թողուր որ արիւն հանէ . և զերակն զոր
կտրես՝ զկաթոզիկէն առ , կամ 'ի բասիլիկէն : Եւ
կերակուր զայն տուր՝ որ քամի չընծայէ , և ոչ այսոյ

'ի ստամոքսն . մանաւանդ զայն տուր , որ զքամին արձակէ , դիւրահալ լինի և մարսական , և բնութեանն կակղական լինի . այլ քանի կարես զքնուին կակուղ պահէ : Այս թէ չկակղանայ , դու կակուղ հուկնայ դիր 'ի յառաջ . և հետ այնոր այլ ուժով հուկնայ դիր , և պատրաստեցո 'ի խոզի մնէ , և յամ իրաց՝ որ թանծր զորկուտ են , և յուշահալ , և յամ իրաց՝ որ հով են և գիւնային . և տուր գինի նոսր և սոքտակ , զոր չափաւոր տաքութի ունի . և տուր թռչնոյ միս , զերդ տուռայձին , և տահուձին , և սալամու , և հաւձագ . և 'ի ձկանցն տուր զոր միսն քնքուշ լինի , և զայն՝ որ թանծր միս ունի և զորկուտ , մի տաս . այլ զաղի ձուկն և մանանեխ տալ մարթի , բայց ժամ ժամ . այլ թէ յերեք պղպղեան մաճուսէն , և 'ի չամանի մաճուսէն տաս՝ պատեհ է :

Այլ զոտիցն աճրուեն , և զտատան այրնեն , և 'ի բաղնիս մտեն մի արգիլես , այլ թող լինի ըստ իւրոյ սովորութեն : Այց 'ի բաղանիս մտեն և աճրուեն օգտէ՝ քան 'ի վրայն ջուր ածեն : Այլ յայն երկու օրն՝ որ հանկիստ լինի 'ի ձի հեծնեն , և զտատան այրնեն մի արգիլես : Այլ զայս զամեն՝ զոր ասացաք , պատեհ է որ հիւանդուէ սկիզբնէն մինչև 'ի հիւանդութե 'ի կատարին լինի : Այս երբ գիտենաս որ հիւանդուին կատարեցաւ , պատեհ է որ զիւր թըղտիրն այլ պարկեշտ այրնես , նոյնպէս և զիւր զկերակուրն՝ քան զայն՝ որ երբ էր սկիզբն , և քան զայն՝ որ այլ յետոյ այրնես :

Ի երգին և փայծղան պէտ արա ծեփելով , և ջերոց այրնելով , որ կակղցնեն զախդութին , զձկտին . և 'ի բան սար զգեղերն՝ որ զգոցն յորդորեն : Այլ երբ տեսանես զնշաննին , որ հիւանդութին եփեցաւ , դէմն 'ի լուծման դեղերն արա՝ , այն դեղերովն՝ որ զսև մաղձն լուծանեն , և զայդ շատ հետեր արա . բայց 'ի յայն ժամն՝ որ հիւանդութիւնն եփած լինի :

Ա՛յլ երբեքուրեան :

Այլ այլ տես աղէկ եթէ չկայ պատճառ՝ որ արգիլ է գքեղ , առ սև վրացի խարբախի կոճ , և 'ի բողկն

դիր՝ զերդ իւր ռասմն է . ապա զբողկն տուր որ ուտէ ,
 և վերաբերութի այրնէ : Լ'պա այն հիւանդն՝ որ վե-
 րաբերուի չկարէ այրնել , տուր լուծման դեղ , տուր
 զոր ուժովն լինի . և այլ հետ այտոր զթիրեալն տուր՝
 զի շատ օգտէ : Եւ այլ քան զամ դեղեր՝ որ գրեալ
 են , և զոր մեղք փողձեր ենք , և սովոր ենք տալոյ , այն
 գեղն է՝ որ անկժատ ունի , և ինք յակրաբաղինն կայ
 գրած :

Եւ այն մարդիկն՝ որ հիւանդութե սկիզբն զայդ
 գեղերդ ՚ի բան տանին , կամ յառաջ քան զայն՝ որ
 հիւանդութիւն կատարի , զհիւանդութիւն կրկնեն և
 երկու այրնեն , և շատացնեն զջերմն . և իւր նշանն
 այն է՝ որ երկու օր նոպայն հիտրաց գան , և մէկայլ
 օրն չգան : Եւ ետ տեսայ մարդ մին ՚ի բժշկաց , որ ետ
 իւր հիւանդին թիրեալք յառաջ քան զայն՝ որ հիւան-
 դութիւն կատարէր . և ունէր մարդն այն երկու ջերմն՝
 զոր ասացի , նա յաւելցան ջերմերն , և յիրար կցե-
 ցան , և եղան մի ջերմ մի յար , և սպանին զհիւանդն :

Բայց մեծ իմաստասէրն Սինայի որդին ասէ , եթէ
 այս ջերմն՝ որ անապակ ՚ի բնական սաւտայէն լինի ,
 որ է արեան մրուրն , պատեհ է որ սկիզբն կակղցնես
 զնոութիւն պատառիկ ջրով , և փենիտ շաքարով . և ՚ի
 բան տար վարդամարապայն շաքարով և մեղրով սնու-
 ցած , զի օգտակար է շատ :

Ստորագրութիւն սեփապի :

Լ'ա քապուլի հալիլայ , և սև հալիլայ ՚ի կորզէն
 հանած և ձարձատ արարած տամն տամն դրամ . պա-
 լիլաճ , և ամլաճ , սենեմաքի , և մարուխի տակ հինգ
 հինգ դրամ . դամոյնաչիր քսան հատ . շէկ չամիչ ՚ի
 հատձէն հանած քսան դրամ . դաֆէթ , հոռոմ օ-
 շինդր , և եգնալեզու , և պատրանպոյէի տերե , և
 պասպալիճ չորս չորս դրամ . աստախօտս երեք դրամ .
 զամէնս եփէ չորս լիտր ջրով , մինչև մնայ կէս լիտր .
 ապա առ աֆտիմոն եօթն դրամ , և ՚ի ներս ՚ի մրա
 պուխն բնկէ , խառնէ , և ՚ի կրակէն ՚ի վայր կալ , և
 պահ մին համբեր տուր . ապա աճռէ զամէնն , և
 պարզէ . և առ ՚ի յայդ ջրէտ հարիւր դրամ , և դիր

'ի վերայ մթխալ մի աղցած և մաղած սապո սու-
կուտրի, և կէս մթխալ նաւթի աղ, և երկու տէնկ
սև վրացի կոճ'. և հետ նոպային 'ի մէկայլ օրն տուր
օր խմեն եղկ, զերդ այլ լուծման դեղի ռասմ է :

Եւ երբ զամէնտ արարեալ լինի, տուր զափտի
կուրս և մթխալ մի ընդ երկու նուկի սրքնճպին ջրա-
խառն . և երբ հիւանդութիւն եփած լինի, պատեհ
է զայս դեղերս 'ի բան տանել :

ՍՔՈՔ ԵՒԼԿԱՅԻ :

Ըն ա սև հալիլայ, և քապուլի հալիլայ 'ի կորզէն
հանած եօթն եօթն դրամ . պասպայիճ, և աֆթի-
մին երեք երեք դրամ . զամէնտ աղ և մաղէ, և ան
'ի դեղէտ երեք դրամ, և փենիտ շաքար երեք դրամ,
յիրար խառնէ, և տուր որ առնու . և 'ի վերայ տաք
ջուր խմէ . 'ի նոպային օրն մի տար, այլ 'ի մէկայլ օրն
տուր . օգտէ եթէ ան կամի : Եւ թէ յերկար քա-
շէ այս ջերմն, և ձմեռն 'ի վերայ հասանի, և եփե-
լոյ նշանն երեւայ, ապա պատեհ է 'ի բան տանիս
մէկ մի 'ի տաք մաճուննոյն, զերդ անդժատի մա-
ճունն, կամ անդժատի հասն, յամէն երեք օր տուր
կէս դրամ . օգտէ թէ ան կամի :

Եւ հաննայ ասէ 'ի նոյն պատճառդ, եթէ այս ջերմն
ընծայի 'ի բնական սաւտայէն՝ որ 'ի դուրս յերա-
կացն բորբոսի : Եւ իւր նշանն այս է՝ որ երկու օր
ընդ մէջ գայ նոպայն . և իւր սկիզբն խիստ դող լինի,
և յերկար քաշէ . և հետ այնոր զտաքութիւն 'ի դուրս
ցուցանէ . և իւր գոգն նօսք և սպիտակ լինի : Եւ
յիւր ստածումն պարտ է որ զհիւանդն չպատրաստե-
ցինես խիստ, որ զօրութիւն չտկարանայ և անճարակէ,
որ յերկար հիւանդութիւն զօրութիւն պիտի . և զօրութի
'ի ձեռն կերակրոց լինի, որ չփլչի ուժն :

Եւ ստածումն այս է՝ որ 'ի նոպային օրն վերաբե-
րութիւն այրնէ, և կերակուր չուտէ, և պալի երկու
օրն կերակրէ և պարարէ զմարմինն : Եւ թէ հի-
ւանդին զօրութիւն տկար լինի, գառին միս և հաւ
տուր՝ սիսուամ եփած :

ԱԵՒԿԱԿ ԴԵՂԵՐ :

Այա թէ հիւանդն ծեր լինի և սաւտայիկ բնու՞թ , կամ գէճ բնութի , զանգժատի մաճունն տուր , որ ձեռն մի քանի սաւտայ և պալղամ լուծանի : Այս հետ այնոր սնուցած վարդ մեղրով , և մազտաքէ , և ծխանելիք , և անիսոն 'ի բանի պահէ : Այս բմպելի մեղրաշուր տուր . և զդեղընպէս՝ որ զսաւտայն լուծանէ՝ 'ի բանի պահէ , զերդ աֆթիմոնն , և սև վրաքի կոճն , և պասպայիճն , և սև հալիլի , և աստախօտօս , և աղարիկոն , և սինամաքի , և այլ զոր ինչ նման են սոցա 'ի բան տար , օգտէ : 'Ա տաք և 'ի գիւճային կերակուր յարեցո , և 'ի սաւտայի կերակրոց պատրաստ կալ , և 'ի բաղնիս պակաս մտո . և երբ հիւանդութիւն 'ի վճար հասնի , զթպտիրն պարկեշտ աւրա . օգտակար է , եթէ անձ կամի :

Աստուայի որդին ասէ , եթէ այս ջերմն յայրեցած մաղձէ լինի , նոպային շրջանն՝ պակաս լինի , և հիւանդն ծարաւ անկանի . ցորեկոյ կենալն և քաղցենալն զեն այրնէ : Այս իւր ստածումն այն է , որ հետ եւթն աւուրն ըռւանդին կուրսն տուր , և զանգժատին մաճունն , և զօշնդրին կուրսն , օգտէ : Արբընձ պին տուր՝ որ լերդն և փայծաղն զօրաւոր մնայ . և 'ի յամ շաքաթ աֆթիմոնին զհասն 'ի բանի պահէ , որ զհիւանդութե գլուխքն 'ի մարմնոյն սրբէ : Այլ նայեզուի ջուր , և խնժորի շարապ տուր , և ամենեկն կաթն , և ոսքն , և պախրէմիս , և պատընջան , և յամ իրաց՝ որ սաւտայ ընծայեն՝ պատրաստ կենայ . ապա թէ այս ջերմն զօրաւոր լինի , այլուայր աֆթիմոնին մտպուխն տուր . օգտակար է թէ անձ կամի :

1 Եօրենական լրջան :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ի Բ .

Պատմութիւն և նախադիտութիւն վասն Հինգօրեայ և վեցօրեայ ջերմ-
րոյն , որ բնական սաւառային բորբոսելուն լինի : Ստածումն և բժշկուի
Հինգօրեայ ջերմանն :

II ԱՍՆ այն երկու ջերմերոյն՝ զոր Հինգօրեայ և
վեցօրեայ անուանեն , մէկն ունի զնոպայն յամէն Հինգ-
օր , և մէկայն զնոպայն յամէն 'ի վեց օր . վասն այդ
պատճառանացդ անուանեցին այդ անուամբդ : Եւ
իւրեանց պատճառն և ընծային հաստ և պինդ սաւ-
առայէ լինի , զի որչափ նիւթնին խառնուածքն հաստ
լինի և պինդ , մանաւանդ երբ չաքսն սակաւ լինի 'ի
մարմինն , նա իւր նոպայն այլ յուշ գայ . վասն այնոր
եղաւ՝ որ իրենց նոպայն այլ յուշ գայ , զի այլ հաստ
է իւրեանց նիւթն , քան զջորեքօրեայ ջերմանն :

Վասն տառնման և բժշկուն հիւնդորեայ և վեցորեայ ջերմանն :

ՊԱՏԵՀ է ստածել զայս ջերմերս բնական և յիստակ սաւտային ջերմանն բժշկուէն , զոր 'ի յառաջդ յիշեցաք նամ իրօք . և սակաւ մին այլ ուժով այրնել զդեղերն , զի չորեքօրեայն՝ որ է տետուտէոսն , այլ չուա արձակի . իսկ այս ջերմն այլ յուշ , զի իւրեանց նիւթն հաստ լինին և այլ պինդ : Այս յառաջ պարկէշտացո գնիւթն , և յիստակէ զմարմինն ըստ ջերմանն տաքութեն և ըստ հովութեն , և զհիւանդին զօրութիւն և զկերակուրն պարկէշտ արա , և 'ի խառն կերակրոյ պատրաստեցո . և վստահացիր աւելի 'ի տառակ սրբնձպինն , զոր տակերով զուգեն . և տուր վարդմարազայ , և մալտաքէ , և բուսկիանի ջուր , և զաֆեթի գլխի կուրօ , և զոր ինչ նման են սոցա . և վերաբերութի տուր այրնել սրբնձպինով , և բողկով , և սամթի ջրով , և աղով , և զոր ինչ նման են սոցա :

ԱՆՐԻԺԵՆԻՍԻԱՆ ասէ , եթէ երբ այս ջերմն խիստ դողայնէ , և 'ի հետն սակաւ մի տաքութի լինի , և 'ի վճարն 'ի նոպային 'ի մարմինն տաքութիւն երեւայ , տուր զգեղերն՝ որ զգողն յորդորեն , զերդ զգիտին կուրն , և զպզուրի սրբնձպինն , և զոր ինչ նման են սոցա , որ հիւանդութե նիւթն ընդ գողն իջանէ . և զկերակուրն պակաս տուր . և սակաւ մին քորոնցունէն օգտէ . և պատրաստեցո 'ի յամ իրաց՝ որ պաւղամն այրնեն և սաւտայ , որ ջերմն յերկար չքաշէ . և կերակուր հաւու ձագ տուր՝ պարկէշտ համեմնով : Այս եթէ հիւանդին ուժն տկար լինի , գաւին մի տուր կամ ուլու միս խորոված և տապկած , կամ մուտանջանայ , օգտէ :

Սահմատի Օպքարիայն ասէ , եթէ պատճառն այս ջերմերոյս 'ի սաւտային 'ի հաստ խառնուածոյն լինի , որ 'ի մարմինն հաւաքի . և նիւթն այս ջերմերոյս քան զչորեքօրեայ ջերմանն այլ հաստ լինի . վասն այդ պատճառանացդ գայ իւր նոպայն այլ յուշ քան

գլորեքօրեայ ջերմանն : Իսկ զոր հինգօրեայ կռեն իւր նշանն այս է՝ որ չորս օր թողու և ՚ի հինգերորդ օրն գայ իւր նոպայն : Եւ մեկայն՝ որ վեցօրեայ կռեն , իւր նշանն այն է՝ որ հինգ օր թողու , և ՚ի վեցերորդ օրն գայ նոպայն :

Իսկ ստածումն այս երկու ջերմերոյս գերդ զտեւտուատէոս ջերմանն լինի , որ է չորեքօրեան . և այլ զօրաւոր պիտի ստածումն . զի տեւտուատէոս ջերմն այլ շուտ արձակի քան զայս ջերմերս , զի սղա այլ յերկար քաշեն վասն նիւթին հաստութեն , որ գլուխք են այս հիւանդութեա : Իսկ կարգն և չաքն այս ջերմերոյս և վճարն չէ յերեւան . և վասն այտոր պարտ է՝ որ ՚ի գեղերայքն մէն չլստահնան մարդիկ , այլ ուղեն իրուիք՝ որ խասիաթով օգտեն , և ՚ի բան տառ նին . օգտակար է եթէ անձ կամի : Եւ մենովտ այս ջերմերոյս ստածումն այն է՝ որ յտուաջ գգուխքն զհիւանդութե ՚ի մարմնոյն սրբէ՝ ըստ տաքուեն , և ըստ հովութեն , և ըստ հիւանդին զօրութեանն . և զիւր ջանքն աւելի ՚ի սատակ սրբնչայինն այնէ , կամ ՚ի հնդանօք սրբնչայինն , մեղրով վարդմարապայ , և մազտաքէ , և բադիանի ջուր , և զափթի կուրմն , և զոր ինչ նման են սոցա՝ ՚ի քանի պահէ . օգտակար է թէ անձ կամի :

Եւ հրիժենգիւան առէ , եթէ այս ջերմն խիստ դողացնէ , և ՚ի հետ իւր տաքութեն նշան չլինի , և ՚ի վճար ջերմանն տաքութի երեւնայ ՚ի մարմինն : Իւր ստածումն այն գեղերն են՝ որ զգոգն յորդորեն , զերդ զափ տին կուրմն , որ է զափթի զուրմն , և սրբնչայինն հնդանօք , և այլ զոր ինչ նման են սոցա . և կերակուր պակաս կերակրին . և սակաւ մի քրտնին . և յաւնայն իրաց՝ որ սաւտայ և պաղամ ընծայեն՝ պատրաստ կենայ , որ զայս ցաւս յերկար չիքաշէ . և գողին յորդորին իջուցանեն զհիւանդարար նիւթն , և կերակուր հաւձադ տուր՝ տաք և պարկեշտ համեմնով եփած : Եւ պա թէ հիւանդին զօրութին տկար լինի , գառան միս տուր , կամ ուլոյ խորովեալ , և կամ մուրթանձանէ . օգտէ թէ անձ կամի :

Գաղտնի թիւ հաշիւառութիւն վասն մետասանօրեայ ջերմանն . և վասն
մետասանօրեայ ջերմանն ստածուած և բժշկութիւն :

Իսկ այս ջերմն յամ մետասան օր ապա բերէ զիւր
նոպայն . և իւր պատճառն սաւառային նիւթին հաս-
տութիւն լինի , որ քան զչաքան աւելի հաստ լինի և
պինդ . զի քանի նիւթն հաստ լինի՝ նա իւր նոպայն
յուշ գայ : Իսկ քան զամ ջերմերոյն այս ջերմանն
նիւթն այլ հաստ լինի և այլ պինդ . վասն այնոր յեր-
կար քաշէ , և իւր նոպայն այլ յուշ գայ : Իսկ երբ
ջերմն ուժով լինի , նա իւր նիւթն շատ լինի՝ ի մար-
մինն . և երբ ջերմն վատուժ լինի , նա իւր նիւթն սա-
կաւ լինի՝ ի մարմինն :

Ըսլ բժշկապետն Բլպուճարէհն ասէ , եթէ ամ
բժշկական վարդապետացն ուրդեցաւ , որ վասն ջեր-
մերոյն կարգին չաքան չերեացաւ . և իւր պատճառն
այն է՝ որ ամ ամենակալն զջերմերն պատճառ արար
վասն մահուան մարդկան . զի շատն այն է՝ ի մարդ-
կանէ՝ որ ի ջերմերոյն մեռանին : Եւ ասն այտոր է՝ որ
ջերման կարգին չաքան առ բազում դասս մարդկան
ծածկած է . այլ իմաստասիրական վարդապետքն ա-
մէն մէկ գիլք մի արարին , և քննեցին , և պատմեցին
վասն ջերմերոյն վարդապետութիւն , և ստածուածն ըստ
իւրեանց իմաստութեն :

Վասն ստածմանն և բժշկութե մեռաւանօրեայ ջերմանն :

ՊԱՏԵՅ է 'ի հիւանդութե յառաջքն որ զգնուին
կաւեղցնես , և տաս աֆթիմօնն ջրով եփած , կամ
պանդր ջրով եփած : և զայդ տուր հետ մի քանի :
Վպա թէ ջերմն հին լինի , և իւր դողալն և ցրտա-
նալն պակաս լինի , տուր զգեղերն՝ որ քրտինք բերեն ,
զերդ զպղպեղով ճուարիչն , և անկժատի ճուարիչն ,
և զոր ինչ նման են սոցա : Վյլ առ քաթունի՝ , և
թուրք եղևին , որ է բարձունեկ , և ջրով եփէ ա-
ղէկ . և զայն ջուրն յերկու տաշտ ած . զմէկն առջև
հիւանդին դիր , և զմէկայն յետեն . և զհիւանդն
ծածկէ և զջուրն , որ 'ի ջրին շոգւոյն և 'ի տաքունն
մարմինն շոգանայ շոյտ և քրտնի . և հետ այնոր յամ
երկու օր 'ի բարձիս մտդ . այլ 'ի նոպային օրն թող
զբաղնիսն , զի ահոկէ :

Վյլ բժշկապետն Սահակ ասէ , եթէ հետ այս
ջերմանս գաղալն չլինի , և ջերմն խիստ լինի , 'ի բա-
ռիլիկէն երակաւ , կամ 'ի ստին : Վպա թէ հետ
այս ջերմանս 'ի մարմինն տաքութիւն լինի , և 'ի նո-
պային օրն բերանն միտուր դայ , տուր զանգժոտի
մաշունն : Վպա թէ այդ նշաննիդ չլինի՝ զոր ասա-
ցաք , և այս ջերմն 'ի տաք հիւանդութեն 'ի վերջքն
լինի ընծայել , իւր թպտիրն այն է՝ որ 'ի յար զգնու-
թին լուծանես գեղերովն , որ զսաւտայն լիստակեն
'ի մարմնոյն , և պատրաստեցա 'ի յամ ցեղ կեքակրէ՝
որ սաւտայ ընծայեն :

Սահմատի . Օպքարիայն ասէ , եթէ ջերմերոյն
կարկին չաքսն յերևան չեն , վասն այսոր պիտի՝ որ
մարդիկ չվստահան 'ի գեղերն միայն , այլ պատեհ է
որ յուզեն և պէտ այրեն գիւղութն , որ խախտութով
օգտեն , այն օրինակաւ՝ որ 'ի չորեքօրեայ ջերմանն
'ի ստածումն 'ի վերջքն յեշեցաք . օգտակար է թէ
աժ կամի : Խասիէթ զիւրական և զաւանձին գործն
է 'ի ասել , զոր անուանեն յատուկ :

Երուճեթիճն ասէ՝ ի նոյն պատճառդ, և ի նոյն նշանդ. կարգով օգտեն, օգնութիւն ոյ :

Գ Լ Ո Ւ Խ Խ Զ.

Գտանութի նախագիտութե ժամ չորից ժամանակոյն. որով յառաջ ելողս լինի բոլորն զհետեւ և զկենաց յոմ ցեղ հիւանդութիւնք :

Օրնամ ցեղ հիւանդութիւն թէ սուր լինի, թէ յերկարօրեայ, չորս ժամանակս ունին, և չորս սահմանս : Իսկ պարտ է բժշկին անճարակ՝ որ գիտենայ զչորս ժամանակսն ի յոմ ցեղ հիւանդութիւն, զի իւրոյն լինի յառաջագիտութի կենացն և մահուն : Երայկէսն և իւրոյն գիտենայ զհիւանդութիւնն՝ որ սուր լինի, և զայն՝ որ յերկարօրեայ. և զնիւթին զեփին, և զէփեւն, որ է զլուխքն և նիւթն հիւանդութեան :

Երդ առաջին ժամանակն այն է՝ որ սկիզբն լինի հիւանդութե և առաջք. և իւր սահմանն այն է՝ որ հիւանդութե ահոն ի բնութե ի գործն հասանի. և բնութեն գեռ լինի սկսել զհիւանդութեն զգլուխքն ի յեփեւ :

Եւ ասէ Սասրճուայն բժշկապետն, եթէ առաջին ժամանակն ընդ երեք բաժանի : Եւ իւր առաջին բաժինն այն է, որ գեռ նշան և պատահումն չլինի երեքեւ առ հիւանդն, և հիւանդն չգգայ և չիմանայ ոչ ինչ իրը զկատարելն : Եւ երրորդ բաժինն մինչև յերեք օրն լինի. և այս բաժինս անտիճելով և կողմելով չգայ ըզորդ. զի գեռ հիւանդութիւն զինքն ի լման չլինի ցցուցել : Իսկ երրորդ բաժինն այն է, որ հիւանդն իւր մարմինն զգայ և իմանայ՝ որ փոխեցաւ ի յայլ իրք : Եւ պա անդամեցին առաջին ժամանակս՝ սկիզբն և առաջքն հիւանդութեն. զի իւր գործոյն առին և իւր զանուան :

Իսկ երկրորդ ժամանակ հիւանդութեն այն է՝ որ

Հիւանդութիւնն սկսանի յաւելնալն : Իւ իւր սահմանն այն է , որ հիւանդութիւնն հետէն զօրանայ և աճէ , և ընութեանն զօրութիւնն հետէն վատուծի և պակասի . և ուզէ՝ որ եփէ զհիւանդութիւնն և արձաւէ , բայց տկարանայ և ձանձրանայ , և չիկարէ 'ի լման եփել , զի հետէն աճի հիւանդութիւնն : Եւ իւր սկիզբնէն 'ի վեր ընութիւնն առաջ քայլնէ՝ եփել զհիւանդութիւնն , բայց հիւանդութիւնն հետէն զօրանայ և աճէ , և հիւանդին ուժն հետէն պակասի . մինչև զայ երրորդ ժամանակն , որ կատարի 'ի լման : Եւ քաւանութեան զայս ժամանակս 'ի յաւելն . զի իւր գործոյն առին և իւր զանունն :

Իսկ երրորդ ժամանակն հիւանդութեն այն է , որ հիւանդութիւնն միացեալ դադարի , և այլ չաճէ , և նշաննին 'ի յերեւան գան , որ ընութիւնն հիւանդութեն յաղթեալ լինի , կամ հիւանդութիւնն ընութեն : Իսկ յայս 'ի ժամանակս 'ի լման եփի հիւանդութիւնն , զի դադարի միացեալ և այլ չաւելնայ . և 'ի հոս ցուցանէ ընութիւնն՝ զոր ինչ լինել կամի : Եւ քաւանութեան զայս ժամանակս 'ի լման և կատարելութե ժամանակ . զի իւր գործոյն առին և զիւր զանունն :

Իսկ չորրորդ ժամանակ հիւանդութե այն է , որ հիւանդութիւնն 'ի պակասիլ առնու . զի ընութիւնն հետէն եփէ և հալէ , և սակաւ ստեղծ արձակէ 'ի մարմննոյն : Իւ իւր սահմանն այն է , որ հիւանդութիւնն հետէն պակասի , և հիւանդին մարմինն հետէն թեթեւութիւն և դուրութի լինի : Իւ սկսանի այս ժամանակս երբ կատարի հիւանդութիւնն , և երթայ մինչև 'ի վճարն . որ ընութիւնն հիւանդութեն յաղթէ 'ի լման , և հիւանդն 'ի հիւանդութեն բարով 'ի դուրս գայ : Եւ քաւանութեան զայս ժամանակս 'ի պակասն . զի իւր գործոյն առին և զիւր զանունն :

Իւ այլ պարտ է գիտենալ , որ իւրեանցն չաքոն ըստ հիւանդութեն զօրութեն լինի , և ըստ նոպային որպիսութեն յառաջմէ մինչև 'ի վճարն : Իսկ բժշկին պարտ է քննել և իմանալ զհիւանդութեցն զչորս ժամանակսն . զի անձարակ բժշկին կարիք ունի նոցա գիտութիւն վասն երկու պատճառանացն . մէկն՝ որ յառաջագէտ լինի զկենացն և զմահոն , զերդ որ այլ

’ի յառաջդ անացաք . և մէկայն՝ որ գիտենաց դուքն և զերկարորեաց հիւանդութիւն : () Ի հիւանդն աւելի ’ի կատարեալ ժամանակն մեռանի . զի երբորդ և կռ տարեալ ժամանակն զօրաւոր է քան զայլ երեք ժամանակն : Եւ այլ լինի որ հիւանդն ’ի յաւելնաց և ’ի յերկրորդ ժամանակն մեռանի . բայց ’ի պաճաւելոյ և ’ի չորրորդ ժամանակն չմեռանի հիւանդն . զատել՝ թէ այլ նոր հիւանդութիւն զայ յերեւան . և կամ իւր թաղերն իրք մի թոյլ և զալաւ լինի . և այն զալաւն կամ հիւանդէն լինի , և կամ ’ի բժշկէն , և կամ ’ի հիւանդին ’ի ծառայեալսնացն :

Իսկ զալաւն որ ’ի հիւանդէն լինի այն է , որ չտեր ’ի բժշկէն , այլ զիւր կաման այրնէ՝ կերակրելով և բնակելով , և այլ նա՛մ այրնելոք հակառակ զայ բժշկէն , նա նոր նիւթն ընծայէ , և նոր հիւանդութիւն կրկնէ ’ի վերայ հիւանդին : Իսկ զալաւն որ ’ի բժշկէն լինի՝ այն է , որ ’ի բժշկէն և ’ի ասածնէն թոյլ և զալաւ թաղերն լինի , զերդ ահոկոյ և փառապար իրք լինի ավել հիւանդին . նոյնպէսն զհիւանդութիւն նորէ և կրկնէ ’ի վերայ հիւանդին : Եւ կամ իրք աւեն՝ որ հիւանդին դժար թուի , կամ ’ի սկստ հանեն , կամ վախցնեն զհիւանդն , կամ հանց մարդ մտէ ’ի վերայ՝ զոր աստէ հիւանդն : Եւ նա՛մ պատճառսն և իւրեանց նմանիքն զհիւանդութիւն կրկնեն և նորեն ’ի վերայ հիւանդին : Յորժամ հիւանդութիւնն կրկնէ և նորէ , շատք մեռանին ’ի հիւանդաց . մանաւանդ երբ հիւանդութիւն դժար լինի և ծանր , և հիւանդին զօրութիւն տկար լինի և վատուծ : Եւս թէ հիւանդութիւն թեթեւ լինի և հեշտ , և հիւանդին ուժն զօրաւոր , նա իւր օղջնութիւն և բարին ’ի հիւանդութեն ’ի կատարեալ և ’ի երբորդ ժամանակն լինի : Եւս թէ հիւանդին զօրութիւն տկար լինի և վատուծ , պատեհ է բժշկին զայն կերակուրն տայ՝ զոր ուժ տան հիւանդին . զի ուժովն կարէ զհիւանդութիւն ’ի ծար տանել : Եւս թէ հիւանդութիւն մահաբեր լինի , նա բժիշկն յառաջ քան զկատարելութե ժամանակն գիտաց այրնէ և ասէ զմահան : Եւսնայէսն եթէ հիւանդին զօրութիւն վատուծ լինի և տկար , և հիւանդութիւն զօրաւոր և ուժով , նա

բժիշկն յառաջ քան զկատարելութե ժամանակն առ
սէ զմահոյն՝ ըստ հիւանդութեն և ըստ ուժոյն որ
պիտութեանն :

Եւ ի հիւանդին 'ի հիւանդութեն 'ի թափոյն այս
պէս պիտի որ լինի : Յորժամ հիւանդութիւն երրորդ
ժամանակն և կատարեալ սահմանն հասանի , պարտ
է հիւանդին պարկեշտ կերակուր տալ . զի թէ կե-
րակուրն հաստ լինի , նա բնութիւն յայն հաստ կերու-
կրոյն յեփեղն զգաղի , և հիւանդութե եփեղոյն խա-
փանի և 'ի զատ կենայ : Եւ թէ զիտենայ բժիշկն՝
որ հիւանդութիւն յերկար կամի քաշել , պատեհ է որ
զկերակուրն հաստ տայ , որ հիւանդին ուժն չգլորի
և կորնայ . զի զհիւանդութիւն ուժոյն կարեն մինչև 'ի
կատարելութեն սահմանն և 'ի վճարն 'ի ծարս տանել :

Եւ առ 'Իսղիանոս վասն երեք ժամանակացն ,
որ են յաւելնալն , և 'ի լման կատարիլն , և 'ի պակա-
սիլ հիւանդութեանն , եթէ զայս երեք ժամանակս
ցուցանեն երեք իրք . մէկն՝ հիւանդութեան բնու-
թիւնն . և երկրորդ՝ պատահմունքն , որ զկնի հիւան-
դութեն լինին . և երրորդն՝ պատահմունքն նիւթին ,
որ զհիւանդութիւն արար՝ եփեղն և չեփիլն լինի , որ
է նիւթն : Իսկ հիւանդութեն բնութիւն այն է , որ
բժիշկն տեսանէ յայն իրութիւն , որ հիւանդութեն ժ-
ղովելն 'ի նոցանէ լինի . և այն իրութիւն՝ պատահմունքն
առանձինն են բնութեն , որ է իւրական , զոր խա-
սիւթ ասեն , զերդ 'ի ջերմերն՝ հազն , և շնչոյն նեղ-
նալն : Եւ երբ տեսանէ բժիշկն՝ որ այս պատահմունքս
'ի հիւանդութեն սկիզբն են , և չեն 'ի պակասել և
ոչ 'ի յաւելնալն , ապա զիտենայ՝ որ հիւանդութիւն
դեռ 'ի յառաջին ժամանակն է և 'ի սկիզբն :

Եւ թէ տեսանէ բժիշկն՝ որ հիւանդութիւն հե-
տէն յաւելնայ , 'ի հիւանդին մարմինն ծանրութիւն
անկանի , և հիւանդին զօրութիւն հետէն պակասի ,
զիտենայ որ հիւանդութիւն 'ի յաւելնալոյ , և 'ի յերկ-
րորդ ժամանակն հասաւ : Եւ թէ տեսանէ բժիշկն ,
որ պատահմունքն իւրեանց զօրութիւն 'ի լման կատա-
րի , և միացեղ զազարի , զիտենայ , որ հիւանդութիւն
'ի լման և 'ի կատարելութե սահմանն և 'ի յերրորդ
ժամանակն հասաւ : Եւ թէ 'ի յայն որպիսութիւն

զինչ որ լինի՝ ի պակասիւն առնու, և հիւանդն յիւր մարմինն հետէն թեթեւութի և դուրութի իմանայ, գիտենայ բժիշկն՝ որ հիւանդութիւն ի չորրորդ և ի պակասելոյ ժամանակն հասաւ, և ի պակասելն էառ:

Իսկ այն պատահմունքն՝ որ զկնի հիւանդութեցն լինին, զերդ որ ոմանց ՚ի ջերմերն գլխացաւութիւն հանդիպի, և ոմանց խելքն աւերի, և ոմանց տքնութի հանդիպի, և ոմանց ՚ի լեզուն սեռութի անկանի, և այլ զոր ինչ նման են ոոցա. իսկ յորժամ տեսանէ բժիշկն՝ որ այս պատահմունքս իւրեանց զօրութիւնն յաւելնան, ապա գիտենայ՝ որ հիւանդութիւն յաւելնալոյ և ի յերկրորդ ժամանակն լինի: Իսկ յորժամ տեսանէ՝ որ այս պատահմունքս նմ իւրեանց զօրութիւն ՚ի լման հասանին, միացեղ դադարեն, և այլ չաւելնան, ապա գիտենայ բժիշկն՝ որ հիւանդութիւնն ՚ի լման և ի կատարելութե ժամանակն հասաւ, որ է երրորդն: Իսկ յորժամ տեսանէ բժիշկն՝ որ այս պատահմունքս ՚ի պակասելն առնուն, և հիւանդութիւնն դէմն ՚ի յաղէկն գնէ, ապա գիտենայ որ հիւանդութիւնն ՚ի պակասելոյ և ՚ի չորրորդ ժամանակն հասաւ, և ի պակասելն էառ:

Ի՞պա այն նշաննին՝ որ հիւանդութիւնն՝ եփելոյն և չեփելոյն լինի, այս են: Նորժամ տեսանէ բժիշկն ՚ի կարուքայն, կամ ՚ի ձեռնալուայն, կամ ՚ի պալլտան՝ որ ՚ի կրծոցն հազալով դայ, որ եփելոյն նշաննին չանին և չերևանն ընով, ապա գիտենայ բժիշկն՝ որ դեռ հիւանդութիւնն սկիզբն է և յառաջին ժամանակն: Իսկ յորժամ յեփելոյ նշաննոյն իրք մի սահաւ երևնայ, գիտենայ բժիշկն՝ որ հիւանդութիւնն յերկրորդ և յաւելնալոյն ժամանակն հասաւ: Ի՞պա թէ եփելոյն նշաննին աղէկ և ՚ի լման երևնան, գիտենայ բժիշկն՝ որ հիւանդութիւնն ՚ի յերրորդ և ՚ի կատարեալ ժամանակն հասաւ, և ՚ի պակասիւն կամի սկսանիլ: Իսկ իւր պակասելոյն նշաննին այն է՝ որ հիւանդն յիւր մարմինն թեթեւութի իմանայ. ապա գիտենայ բժիշկն՝ որ հիւանդութիւնն ՚ի չորրորդ ժամանակն հասաւ, որ է ՚ի պակասիլ հիւանդութիւնն:

1. Յօդանունը եւսման 7-րդ հիւանդութիւնն:

Լպա թէ հիւանդութիւն 'ի նոպայով ջերմերոյն լինի, պարտ է բժշկին՝ որ զայն նշաննին, և զպատահմուցիք՝ զոր այլ 'ի յառաջ առացաք, 'ի նոպային ժամանակն յուզէ և տեսանէ: Լոյսակէս և զյաւելն նալոյն զլափան, և գերելոյն. նոյնպէս և զյերկարութիւն ջերմանն, և զկարճութի, և զթեթեւութի հիւանդութեն հիւանդին, և զճանրութի. զայս զամենեւեան տեսանէ բժիշկն ուրիշ ուրիշ, և 'ի վերայ հասանէ գիտութիւն: Յորժամ տեսանէ զջերմն, որ իւր նոպայն այլ 'ի յառաջ և այլ շուտ գայ քան զանցեալ նոպայն, գիտենայ որ ջերմն 'ի յերկրորդ ժամանակն հասաւ: Լքա թէ տեսանէ՝ որ ջերմանն նոպայն այլ 'ի յետ և այլ յուշ գայ քան զանցեալ նոպայն, գիտենայ որ ջերմն 'ի յետին չորրորդ ժամանակն հասաւ, որ է 'ի պակասին: Լպա թէ տեսանէ բժիշկն՝ որ ջերմանն նոպայն օր մի քանի միացեղ դադարի, որ ոչ այլ 'ի յետ գայ և ոչ 'ի յառաջ քան զանցեալ նոպայն, ոչ այլ աւելի և ոչ պակաս քաշէ, գիտենայ որ ջերմն 'ի կատարելութե և յերրորդ ժամանակն հասաւ: Լպա թէ տեսանէ՝ որ հիւանդին մարմինն թեթեւութի և դուրութի և հանգիստ յաւելնայ, գիտենայ որ ջերմն 'ի չորրորդ ժամանակն հասաւ և 'ի յետին սահմանն:

Եւ այլ տեսանէ զջերմանն նոպայն, եթէ յերկար քաշէ քան զանցեալ նոպայն, գիտենայ բժիշկն՝ որ ջերմն յաւելնալոյ և 'ի յերկրորդ ժամանակն հասաւ: Լպա թէ ջերմանն նոպայն այլ կարճ քաշէ քան զանցեալ նոպայն, գիտենայ որ ջերմն 'ի պակասելոյ և 'ի չորրորդ ժամանակն հասաւ: Լպա թէ տեսանէ զջերմանն ժամանակն՝ որ անցաւ, որ սակաւ լինի, և 'ի հիւանդին մարմինն չլինի թեթեւութի, գիտենայ զջերմն՝ որ 'ի յերկրորդ ժամանակն է և 'ի յաւելն: Լպա թէ տեսանէ՝ որ նոպային ժամանակն, և այն ժամանակն՝ որ անցանի նոպայն, և հաւատարմիւն, և հիւանդին մարմինն սակաւ թեթեւութի և հանգիստ լինի, գիտենայ որ ջերմն 'ի յերրորդ և 'ի կատարելութե ժամանակն հասաւ:

Եւ այլ զայս գիտենալ պարտ է՝ որ ժամանակացն չափան ըստ հիւանդութե յերկարութեն և ըստ կար-

ճուղին հետեւին : Իսկ 'ի սուր հիւանդութիւնս՝ չորս
 ժամանակն կարճ լինին . զի սուր հիւանդութեանն
 նիւթն , որ է խլան , պարկեշտ լինի , նա տաքութիւն
 զօրաւոր լինի . վասն այդ պատճառանացդ շուտ եփի
 նիւթն , և շուտ արձակի հիւանդութիւնն : Եւստ
 այն հիւանդութիւնն՝ որ յերկարորեայ լինին , ըստ նմին և
 նոցա չորս ժամանակն յերկար քաշեն . զի յերկար
 րեայ հիւանդութեցն նիւթն հաստ լինի , և տաքու
 թիւնն վատուի . վասն այդ պատճառանացդ յուշ
 եփի , և յերկար քաշէ : Եւստայէս և վասն այդ պատ
 ճառանացդ լինի՝ որ հիւանդութիւնն 'ի յամարան ա
 ւուրջն շուտ արձակին , և չքաշեն յերկար . զի օդոյն
 տաքութիւն ընուլէն օգնական լինի , եփէ և պար
 կեշտցնէ զնիւթն զայն՝ որ զտաքութիւն արար : Իսկ
 սուր հիւանդութիւնն երբ ձմեռան աւուրջն ուրդին ,
 յերկար քաշեն , և չարձակի շուտ . զի օդոյն հովութիւն
 զտաքութեւն գլուխն հով պահէ . վասն այդ պատ
 ճառանացդ իւր եփեն յերկար քաշէ , և հիւանդու
 թիւնն յուշ արձակի : Եւստ վկայէ այտոր չորեքօրեայ
 ջերմն , որ է տետաւատնոն , որ 'ի յամեռն եղանակն՝
 և 'ի տաք աւուրջն իւր նուպային ժամանակն կարճ լի
 նի . իսկ 'ի յաշնան եղանակն՝ և 'ի ձմեռան , և 'ի
 հով աւուրջն , իւր նուպային ժամանակն այլ յերկար
 քաշէ :

Եւստ ասէ Գաղիանոս , եթէ նշաննին՝ որ ցուցա
 նեն զսուր հիւանդութիւնն և զերկարորեայ , երկու
 իրք են . մէկն այն է՝ որ բժիշկն յառաջագէտ լինի
 զայն իրուին՝ որ հիւանդութիւն և ողջնութիւն իւրոջն
 լինի . և մէկայն այն է , որ գիտենայ զհիւանդին գլե
 բակրոյն զլափն : Իսկ այն իրուին և պատճառն՝ որ
 ողջնութիւն իւրոջն լինի՝ 'ի սուր հիւանդութիւնն
 բուրհանն է . իսկ 'ի յայն հիւանդութիւնն՝ որ յեր
 կարորեայ լինի , իւր ողջնութե պատճառն եփին է
 խլովն , և արձակին : Եւստ պարտ է՝ բժիշկն յառա
 ջագէտ լինի և ասէ 'ի սուր հիւանդութիւնն զիւ
 նացն , յորժամ բուրհանն աղէկ լինի . նոյնպէս և
 զմահուն ասէ , յորժամ բուրհանն գեշ լինի : Եւստ
 'ի յայն հիւանդութիւնն՝ որ յերկարորեայ են , ասէ
 զհիւանդին զերծանին և զապրին , յորժամ եփի

Տիւանդուծիւնն, և արձակիլ առնու : Այնպէս և զմահոն իմաց այրնէ, յորժամ չեփի Տիւանդուծին և չարձակի, մանաւանդ երբ Տիւանդին ուժն պաւկասի :

Այս ալն պատճառն՝ որ Տիւանդին կերակրոյն չաքան լինի՝ այս է, որ սուր Տիւանդուծին շուտ հասանի յերրորդ ժամանակն և ՚ի կատարելութե սահմանն . յայնժամ Տիւանդին բնութին կարիք ունի ՚ի պարկեշտ կերակուր, որ ուժ առնու և զՏիւանդուծին եփէ և արձակէ : Այս թէ կերակուրն հաստ լինի, նա բնութիւնն զբազի ՚ի հաստ կերակրոյն եփիլն, և խափանի ՚ի Տիւանդուծեն ՚ի յեփելոյն դադարէ և ՚ի զատ մնայ : Այս ալն Տիւանդուծիքն՝ որ յերկար օրեայ լինին, կարիք ունի Տիւանդին բնութին ՚ի հաստ կերակուրն, որ ՚ի յուժոյն չանկանի և տկարանայ . զի հաստ կերակուրն աւելի ուժ տայ քան զպարկեշտ կերակուրն . և վասն յերկարօրեայ Տիւանդուծեն և յերկար քաշելոյն, կարիք ունի Տիւանդն ուժ առնու . զի ուժովն կարէ զՏիւանդուծիւնն ՚ի գլուխ տանել՝ մինչև ՚ի կատարելութե ժամանակն և ՚ի սահմանն : Այս երբ այդ Տիւանդուծիդ ՚ի կատարեալ ժամանակն և ՚ի սահմանն հասանի, պարտ է որ բրժիշկն զկերակուրն պարկեշտ այրնէ, որ բնութիւնն զՏիւանդուծին շուտ եփէ, և արձակի ՚ի մարմնոյն :

Այլ պարտ է գիտենալ՝ որ սուր Տիւանդուծիքն այլ և այլ աստիճանք ունին . կան որ խիստ ՚ի լման սուր լինին, և իւրեանց բուրհանն յերրորդ և ՚ի չորրորդ օրն լինին . և այլ կան որ բուրհանն յեւթն օրն լինի . և այլ կայ որ յեւթնևտասն օրն լինի . և այլ կայ որ ՚ի քսանևմի օրն լինի : Այս հոտ քսան աւուրն տկարանայ բնութիւնն, և չկարէ յամէն երեք օրու կէս բուրհան այրնել, այլ յամէն երեք օր ու կէս յիմաց այրնէ . զի ՚ի քսան օրէն ՚ի վեր յամէն եւթն օր լինի բուրհանն մինչև ՚ի քառասուն օրն : Այլ ամ Տիւանդուծի՝ որ ընդ քառասուն օրն անցանի, չանուանեն զայն սուր Տիւանդուծիւնք, այլ յերկարօրեայ անուանեն . և ամ Տիւանդուծի՝ որ յերկար օրեայ լինին, նոյնպէս և զիւր կատարելութե սահմանն յերկար աւուրս քարչէ : Այս ալն ցեղ Տիւան-

գութեցն արձակին և ողջանալն բուրհանով չլինի, այլ եփեւով լինի. զի հիւանդարար խլան եփի, և սակաւ սակաւ արձակի 'ի մարմնոյն :

Իպա թէ այն ցեղ հիւանդութիւնն՝ որ յերկարորեայ լինին, չեփին և չարձակին, և հիւանդին զօրութիւն պակասի, այն մահու նշան է, և զմահս ցուցանէ : Իպա զայն նշաննին՝ որ ցուցանեն զսուր հիւանդութիւն և զերկարորեայ, կարէ գիտենալ բժիշկն 'ի հիւանդութե 'ի ցեղէն, և 'ի հիւանդին շարժելոյն, և 'ի մաշատին երակէն, և 'ի կարուրայէն, և 'ի հիւանդին մարմնոյն և 'ի կերպէն. զայս զամենէս կարէ ճանաչել բժիշկն և իմանալ զսուր հիւանդութիւն և զերկարորեայ : Իսկ գիտենալն 'ի հիւանդութեանցն 'ի ցեղէն այն է՝ որ գիտենայ զսուր և զայրեցող ջերմերն, զերդ գիտաւ օր ընդ մէջ ջերմն, որ է սուրհոտն. և զայլ նմ այրեցող ջերմերն, որ 'ի մաղձին և յարեանն բորբոսելոյն լինի : Եւ այս և այտոցին՝ որ ցնեւըսէ մարմնոյն լինին, զերդ տարտամն, և կողացաւուին, և հեքն, որ պատճառնին 'ի թորէն լինի, որ է ջերմոյն յիրար գալն, և թաշանիւն, և սքթայն, և նմ աւուր ջերմն՝ որ 'ի պարզամէն լինի, որ է արիւմեւինսն, և այն ջերմն՝ որ իմիտուիտն ասեն. զայս զնմ, և զիւրեանց նմանիւն՝ սուր անուանեն. թէպէտ և կայ 'ի նոցանէ՝ որ 'ի պալղամէ և 'ի սաւտայէ լինին : Իսկ բժշկապետքն զայս սուր անուանեն, զասն զի իւրեանց արձակին բուրհանով լինին. և զայս զնմ ցեղ հիւանդութիւնն՝ որ բուրհան չունին, յերկարորեայ անուանեն :

Իսկ գիտենալն 'ի հիւանդին շարժելոյն այն է, յորժամ տեսանեն զհիւանդն՝ որ շուտ շուտ շարժի, և տաքութիւն աւժով լինի, և ցաւն խիստ լինի, նա այդ ամէնս ցուցանեն՝ որ հիւանդութիւն սուր լինի : Իպա թէ այդ նմ 'ի հակառակն լինի, որ հիւանդին շարժելն յոյլ լինի և յուշ, և տաքութիւնն պակաս, և ցաւն կակուղ լինի և պակաս, և նմ նշաննիդ ցուցանեն՝ որ հիւանդութիւնն յերկարորեայ լինի :

Իպա այն նշաննին՝ զոր մաշատին երակն ցուցանէ, այն է՝ որ մաշատին երակն մեծ լինի և շոյտ, և իւր սքթալն յար լինի և 'ի կից. իսկ այս նմ նշաննիս ցու

ցանկեն՝ որ հիւանդութիւն սուր լինի : Իպա թէ մա-
ճաւին երակն փոքր լինի , և իւր շարժիւն յուշ լինի
և յոյլ , ՚ի յար և ՚ի կից լինի , այս ամ նշաննիս ցու-
ցանկեն՝ որ հիւանդութիւն յերկարորեայ լինի :

Իսկ այն նշաննիւն՝ որ հիւանդին մարմինն և կերպն
ցուցանէ՝ այն է , որ հիւանդն ընդ յառաջքն նիհա-
րանայ , և միւքն պակասին , և երեսացն գոյնն փոխի
՚ի կարմիրն կամ ՚ի դեղինն . այս ամ նշաննիս ցու-
ցանկեն՝ որ հիւանդութիւն սուր լինի : Իպա թէ հի-
ւանդին մարմինն ընդ յառաջքն չնիհարանայ , և իւր
միւքն չպակասին , և երեսաց գոյնն չփոխի , այս ամ
նշաննիս ցուցանեն՝ որ հիւանդութիւն յերկարորեայ
լինի : Իպա թէ այն նշաննիւն՝ որ զսուրն ցուցանեն ,
և այն՝ որ զերկարորեան , միջավայր ուրդին , և ՚ի մի
ջասահմանն լինին , նա ցուցանեն զհիւանդութիւն՝ որ
ոչ սուր լինի և ոչ յերկարորեայ , այլ միջավայր լի-
նի , և զմիջասահմանն ունի ընդ սուրն և ընդ յեր-
կարորեան : Իպա պարտ է բժշկին՝ որ զայս նշաննիս
զամէնս աղէկ իմանայ , որ չխալտի ՚ի հիւանդին ՚ի
ստածուսն և ՚ի բժշկելն , և զհիւանդն փնասէ , և ինքն
լինի պատճառ մահուան նորա , որպէս ասացին իմաս-
տասերքն :

II Կան ելէ Կանի դիմոյ մարմնի բժշկն զհիւանդն ստածել և
բժշկել :

Պարտ է բժշկին , որ զհիւանդն ծառայէ , որ ըզ-
դէման ՚ի տառն իրք այրնէ . առաջին դէման , որ յուզէ
զպատճառն ցաւոյն և զհիւանդութեն . և երկրորդն՝
զպատճառն ցաւոյն , որ զկնի հիւանդութեցն լինի . եր-
րորդն՝ զխառնուածք մարմնոյն . չորրորդ՝ զկերպ մարմ-
նայն . հինգերորդ՝ զաւուրքն զհիւանդին . վեցերորդն՝
օդոյն զուրպիսութիւն և զերկրին . եօթներորդ՝ զեղա-
նակն ՚ի չորից եղանակաց տարւոյն . ութերորդ՝ զաշ-
խարհն իմանալ՝ ուստի հիւանդն է . իններորդ՝ զսո-
վորութիւն հիւանդին . տասներորդ՝ զուժն և զօրութիւն
հիւանդին :

ՆՈՒՍԻ ԱՅՔ

ԶԱՆԱԶԱՆ՝ ՅԵՂ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ ԿԵՂԵՐՈՅՆ

ՆԱԳ այսարիճ՝ որ օգտէ գլխոյն և աչացն և ոսկէ ռացն , և հանէ զաւելուածքն և զգիճուածեներն 'ի գլխոյն և 'ի յամ մարմնոյն : **Լ՛՛՛՛՛** հինգ աղգ հալիւէ , սապու , ըռւանդ , կարմիր վարդ , զարիկոն , թրպուլթ կէս կէս դրամ . շահմ խանգալ , սակամոնի , ափթիւ մոն , հնդի աղ , քիթրէ , մուխլազրախ , անխոն մի մի տանկ . պալասանի փայտ , և պտուղ , ասարոն , սալի խայ , մազտաքէ , դարիսենի , սուամպուլ , զարփրան , օշինդր , հայ քար , ջհուտ քար , լաղուարդ քար , սու ըինճան , պուզիտան , հապնիւ կէս կէս դանկ . լոտէ զամէնտ մանտր , և զսակամոնին խոշոր , և շաղէ սա թառաճի ջրով , հապ արա :

Պաղիանոսի հապն խիստ աղէկ՝ որ իբրև զառա ջինս գործէ : **Լ՛՛՛՛՛** սապու , սակամոնի , շահմի խանգալ , հնտի աղ , ափտիմոն , զարիկոն , սե հալիւէ , մազտաքէ , քիթրէ , մուխլազրախ , անխոն ռուպ ռուպ , լոտէ , և շաղէ հնտիպէի ջրով :

Հապտ հապ , որ կոչի ոսկի , որ հանէ զսարփրան 'ի գլխոյն և 'ի մարմնոյն , և տանի զդեղնուածին : **Լ՛՛՛՛՛** սապու մի դրամ . դեղին հալիւէ կէս դրամ . կարմիր վարդ կէս դրամ . մազտաքէ , և քիթրէ , սակամոնի ,

1 Եօրինակին պակասեր մակա գիրս , և այս նուսխայք միահետ կցեալ էին ընդ յառաջագրեալ բանն . զորոց գումջն յերաւի կառ

կածեսցէ որ լինել հաւաքումն այ լո ուրումն յետնագումն , և ոչ յոյժ հմտացելոյ 'ի բժշկականին , ըստ մատենագրին ճարտարութե :

զաֆրան , մուխլազրախ երկու երկու տանկ . լոսէ , և շաղէ հնտիպէի ջրով :

Հապ գլխացաւի , երբ 'ի հովէ լինի , և աւուրք ցաւէ . և աչաց և ականջաց : Ըն սապու մի դրամ . շահմ խանդալ ուուպ մի . սակամնի , մոքլազրախ , զարիղոն մի մի տանկ . լոսէ , և շաղէ ըռազիանի ջրով , հապ արա :

Ըն գլխացաւի , թէ 'ի հովէ լինի , թէ 'ի շողոյ : Ըն սապու երկու դրամ . օշինդր մի դրամ . մազտաքէ , և կարմիր վարդ կէս կէս դրամ . լոսէ , և շաղէ ըռազիանի ջրով :

Որոյ ընութին հովէ , և ցաւէ ոսկերքն և գլուխն , ղուրս օգտակար է և գոված : Ըն սպիտակ թրպուլթ լոսած մի դրամ . սուրինձան , և պուզիտան , մանիշակ , դեղին հալիլէ , զարիղոն , աֆթիմոն կէս կէս դրամ . փենատակ , զանձապիլ , անխոն , խրընդատ , սակամնի , հապիլ , խորասանի՝ մի մի տանկ . լոսէ , և շաղէ քարաւուզի ջրով , հապ արա կամ ղուրս :

Սուրինձանին հապն՝ որ օգտէ ոսկրցաւի խիստ աղէկ : Ըն սուրինձան , պուզիտան , խրընդատ , մուղլազրախ , փենատակ , սև հալիլէ , սապու , թրպուլթ կէս կէս դրամ . սակամնի տանկ մի , և արա՝ որպէս զայդ :

Հապ՝ որ հալէ զմեծ և զպինդ փայծաղն : Ըն սապու և քապրենոյ տակի կեղև չորցուցած կէս կէս դրամ . սև պղպեղ , ասարոն , զըռււանդ յերկայն , որ է սղընկան տակն , երիաս՝ օր է մրտին տակն , սուււ պուլ տանկ տանկ . ու մուխլ տանկ մին . և տուր պղըր կատունի սընձալինով :

Ի ղըին ղուրսն , որ օգտէ լերդին , և կալուածոցն , և փայծղան , և յայտոցէն՝ որ լինի 'ի ստամոքքերանն , և 'ի լերդն 'ի հին տաքուլթն , 'ի յարծուեցն՝ որ կռ չի մի արծուիք , և յորդէջհեղն : Ըն լըք ընտրած ,

և տորուն , և անիսոն , քարաւուզի հունդ , օշինդր , լեղի նուշ կեղեւած , լեղի խուստ , չոր ուսսան , դարիսենի , ըռւանդ յերկայն , զաւէթի քամուքս , և փարմիր տակերն , աղաւ և մաղէ . և շաղէ տաք ջրով , և արաւ ճաջնի մթխալ մթխալ . առնելոյն չափն ճճու մի , տաք ջրով :

Վ ափէթի դուրմն , որ օգտէ 'ի հին տաքութեն , և 'ի յարականէն , 'ի լերդին ցաւոյն , և 'ի կալուածոցն : Եւ զափէթի քամուքս վեց դրամ . կարմիր վարդ , սուամպուլ երկու երկու . ըսթար , թառանկոյն վեց դրամ . տապաշիր երեք դրամ . զթառանկոյն հալէ տաք ջրով , և զայլ դեղերտ աղաւ և մաղէ , և 'ի ներս արկ և շաղէ , և հապեր արա , և 'ի շուքն չորացո , և ած 'ի քո պէտք :

Եթխայ՝ որ տան ուժով մարդկաց , զի մեծ է և ուժով : Եւ թառանկոյն տասն դրամ . խիարշամ պէի մէջ , թմրհնդի հանած 'ի կտէն տասն տասն դրամ . սիրակ նուշ հինգ դրամ . զայսոնք դէր 'ի պտկի մի , և ած 'ի վերայ ջուր՝ որ ծածկի , և դէր որ թրջի . և առ յունապ քսան հատ . սալորի չիւր քսան հատ . սպուտան երեսուն հատ . սպիտակ չամիչ քսան դրամ . պատպայիճ քերած և ձարձատ սյրած երեք դրամ . ափթիմն երկու դրամ . հնդի աղ կէս դրամ . մանիշակ , և նոնոֆար , վարդ , ըռաղիանէ , անիսոն , հացհամեմի հունդ երկու երկու դրամ . զաւէնս դիր 'ի լրտիկ մի , և ած 'ի վերայ Հալպայ լիտր մի ջուր , և եփէ ինչուր իրեքէն մէկն մնայ , և առ 'ի յետ՝ որ յեփչի . աճուէ և քամէ 'ի սուրբ քթեթ , այս ջրով աղէկ աճուէ զթրջած դեղերտ , քամէ ընդ ձաւ ըմաղ 'ի վայր . ապա ձգէ 'ի ներք աղցած թրպուլթ , և խարիկոն կէս կէս դրամ . սակամոնի , մազտաքէ , ըռւանդ , սէնի , մուխլազրախ տանկ տանկ , և ձգէ 'ի ներք շաքար՝ որ քաղցրանայ , և լից 'ի վերայ երկու գգալ նշի ձէթ , և առ յանուն Հեթի Վիթի :

Եթխայ փոքր , որ տան վատուժ մարդոյ : Եւ թառանկոյն , խիարշամպէի մէջ տասն տասն դրամ . և

դէր 'ի Թըջոյ . ան պասպայիճ՝ ձարձատ այրած տանն
դրամ . սենեմաքի հինգ դրամ . ձարխոտ , և Թորթ
հինգ հինգ դրամ . սպիտակ չամիչ կաթփած տանն
դրամ . մանիշակ , նոնոֆար , կարմիր վարդ , ըւա-
գիանէ , հացհամեմի հունդ երկու երկու դրամ . յու-
նապ հնգետասան հատ . սպոտան քսան հատ . սալը
չիր քսան հատ . դիր զայսոնք 'ի կճիճ՝ մի , և անձ 'ի
վերայ երեք կարգ և կթխայ ջուր , եփէ ինչոր մէկն
մնայ , և ան 'ի վար՝ որ յեփչի . աճուէ և քամէ ընդ
սուրբ քթեթ 'ի վայր , և այդ ջրովդ աճուէ զթըջոյն
աղէկ , քամէ ընդ ձարեմաղի , լից 'ի վերայ երկու
նուկի նշի ձէթ , տուր յանուն Վրի :

Ըստ անձ՝ որ դեղ կամենայ առնուլ , պարտ է յոյն
Ժամ՝ առնուլ՝ որ չլինի աւելի շող կամ հով , յաշուն
և 'ի գարուն . յառաջ պատրաստ կենայ . երեք օր խմէ
մուխլ զայս : Ըստ յունապ , սալորչիր տանն տանն
հատ . սպիտակ չամիչ տանն դրամ . քերած պասպայ-
իճ և ձարձատ արած երկու դրամ . ըւագինէ , հաց-
համեմի հունդ երկու երկու դրամ . տուղտ , Թորթ ,
ձարխոտ , մանիշակ , նոնոֆար , կարմիր վարդ մի մի
դրամ . եփէ ու քամէ 'ի վերայ կոշկու մի շաքարի .
և անձ 'ի վերայ դգալ մի նշի ձէթ , և խմէ : Ըստ ըզ-
մարմինդ ջեր պահէ այդ երեք օրտ . և 'ի յամէն ա-
հոկ կերակրոց պատրաստ կալ , 'ի Թթուէ , 'ի կծուէ
և յաղի իրաց . հաւ եփած կամ խորված , շշկի միս ,
կամ գառան , կամ ուլոյ , զօմին և բանջար , և անա-
րատ գինի . բայց պարկեշտ ուտել և խմել , և ոչ աւել
լի : Ըր զդեղն առնուլ կամենայ՝ որովայնն սպրկիկ
պիտի , որ հովութի չլինի յորովայնն , ոչ խոցտուկ ,
ոչ մաղձարժ , զի մահուչափ մնասէ՝ Թէ յառաջ
յորովայնն արատ կենայ . և դեղին հետ 'ի հովէ պա-
րաստ կենայ . և Թէ Ժամն ջերմն լինի , զմարմինն ա-
ւելի չափտի խողհրել . և երեք օր զայդ պատրաստ կե-
րակուրդ կեր հետ դեղին , զատ 'ի բանջրէն՝ և ջեր
կենալ :

Ըստ Թէ դեղն փակուց այրնէ , նշանն այն է՝ որ
փորն չկապի , և դեղին համն 'ի ստամոքացն , գայ .
պարտ է մինչև սրբի դեղն 'ի ստամոքացն՝ 'ի կից կից

տաք ջուր խմել և շրջել՝ որ փակոյցն 'ի վեր դայ, և հետ շող ճուլապ խմէ, և պահ մի կենայ՝ որ փակոյցն 'ի վայր ելնէ : Եւ թէ խոստով ունենայ, առ հինգ դրամ մանիշակ, եռցո, և քամէ 'ի վերայ տամն դրամ շաքարի. և թէ լուծուածի ունենայ հետ խոցտովին, դգալ մի պղղատուն և ըռահնի հունգ բովհրէ, և հետ մանիշակ ճուլապին տուր որ խմէ : Եւ թէ կապի կարիք չկայ, մանիշակ ճուլապդ մէն տուր, որ խմէ. և զուգն եփած մախըրջուրն դնել՝ կապէ : Հաւելթի դեղնուցն, և 'ի ներք սակաւ մի կիր, որ զերդ փաղաղ լինի, 'ի վերայ փոքր փորոյն կապէ. և թէ հով դիպի, կամ խոցտով շարժի, կամ կրկնակի լուծուցն լինի, զայդ կապերտ արա : Եւ յառաջ ջրէ պատրաստ կենայ պարտ է՝ որ չմնկի յայտ, զի մահօրն 'ի մօտ է :

Շարապ և մաղձդեղ, որ քաղէ զսափրան և զդեղնուծին : Եւ երեք դրամ դարիսենի, ջնջիւն և ձգէ 'ի նուկրայն . և երեք դրամ անխոն . սոււմպուլ, մազտաքէ երեք երեք դրամ . մոխըրգրախ՝ երեք դրամ . աղա 'ի հաւանն ընդ իրար, և ձգէ 'ի նուկրայն, լից 'ի վերայ երկու հարիւր դրամ ջուր, և եփէ որ երեքէն մէկն մնայ . առ 'ի յետ և դիր 'ի զատ, և քամէ, և խառնէ յայդ ջուրտ հարիւր չորս դրամ սերկեւիլի ջուր . և ձգէ 'ի ներք երկու հարիւր դրամ շաքար, և եփէ՝ զերդ որ այլ շարապի ուսում է, ինչ մնայ ամէնտ երկու հարիւր դրամ . և ապա ձգէ 'ի ներք քսան դրամ վարդէջուր, և առ 'ի զատ՝ որ հովնայ . և ձգէ 'ի ներք տամն դրամ սակամոնի . առնելոյն տամն դրամ :

Նշանք լուծման մաճունի այս է, որ օգտէ կողքն ջի, և նմ ցեղ մաղձոյ : Եւ սերկեւիլ կամ խնձոր, կտրէ և եփէ գինւով . ծեծէ՝ որ ընդ մաղն 'ի վայր ելնէ, դրամակշեռ երեք հարիւր . առ մեղը և եփէ, և զուգն առ վեց հարիւր դրամակշեռ . առ թրուպով, հալիլէ քապուլի և դեղին, և պալիւաճ 'ի

կտէն հանած, սե հալիլայ, շիրամլաճ, մանիշակ, յա
մէն մէկէ քսան դրամ. ափթիմն տամն դրամ. ա-
նիսոն, մազտաքէ, զանճապիլ, քիթրէ հինգ հինգ
դրամ:

Եւս ուրիշ է: Եւս սուամպուլ, խարանֆուլ մի մի
դրամ. դարաֆուր, որ է դարապղպեղ, երեք դրամ
ըռուպ. ալլուս հինգ դրամ. պասպայիճ քսան դրամ.
սուրինճան տամն դրամ. պուզիտան տամն դրամ. զա-
րիզոն քսան դրամ. փեննայ հինգ դրամ. զաֆրան մի
դրամ. պղպեղ երեք դրամ. դարիսեն հինգ դրամ.
աղա՛ւ մաղէ՛. և եփէ զմեղըն և զխնծորն ընդ իրար,
մինչև 'ի թանձրութի դառնայ, և ան դիր 'ի հոփն.
և նշի ձիթով մշխէ զայս լոսած դեղերս, և 'ի ներս
լից, և խառնէ ինչոր հոփնայ, որ չկուտկտի դեղերս.
և տո՛ւր ամէն կարեց վեց դրամէն մինչև 'ի տամն՝ ըստ
ուժոյն. ապա այլ աւելի մի տար:

II ամն մաճուհի՝ որ լուծումն առնէ, և հանէ ըզ-
քամին յաղեցն, և սրբէ զստամոքմն 'ի պալլամէ, և
օգտէ կողմնջի, և հալածէ զթուխմայն, և զբորբոմն՝
որ լինի 'ի ստամոքացն 'ի բերանն, և 'ի պալլամէ սրբ-
բէ: Եւս ամրաւ ընտրած վաթսուն դրամ. դիր 'ի ա-
ման, և լից 'ի վերայ բարկ քացախ գինւոյ վաթսուն
դրամ. և դիր օր մի և դիշեր մի 'ի թրջոց. և ձեռօքդ
աճուէ, և ընդ խոշոր մաղ 'ի վայր անցո. և քանի
զիր չաքդ՝ սպիտակ մեղը ան 'ի յինքն խառնէ, և զան-
ճապիլ, դարիսէն, պղպեղ երեք երեք դրամ. սա-
տափի տերեւ չորս դրամ. նուշ կեղևած չորս դրամ.
սակամոնի երկու դրամ և կէս, սպիտակ թրպուլթ՝
քերած գլորուցի կեղևն, երկու դրամ. զայս դեղերս
ծեծէ և զնուշն՝ ուրիշ ուրիշ, և յայտ մեղրտ և
ամրաւդ խառնէ, և շաղէ՛ որ միաւորի, և յաման
դիր. երբ 'ի պէտս անկանի ոք յայս ցաւերս, առցէ
'ի սամանէ ըստ ուժոյն, թէ պիտի լուծման՝ առնու
ուժով, հինգ դրամ, և ոմանք չորս. և թէ կողմնջն
ուժով լինի, դու եօթն դրամ ան. օգտէ աստու-
ծով:

Սփռի վան արեան և խիստ լուծման : Լ'ա. քահ
 րիպար , և յառպէ , ճուլինար , և աղբրաց արին ,
 գղթոր , քաղցր նաւն քիթ , սե չամչի կուտ կամ խա
 դողի , աղնծէ զինքս , և լեսէ խիստ մանտր . և եթէ
 ոք յայտ ցաւերս անկանի , դու տո՛ւր զինքս թերխո
 րով հաւկթով , կամ խնծորի շարապով , կամ հա
 պալասի . և թէ հետ կերակրոյ կարես տալ՝ զինչ և
 իցէ կերակուրն , երկու կամ երեք տարապայ . թէ չօգ
 տէ , դու այլ մի մնար հիւանդին :

FEB 1 1976

